

CeFiP_{ASBL} KeFiK_{VZW}

Kenniscentrum voor Financiering van KMO
Centre de Connaissances du Financement des PME

KeFiK-enquête

KMO-FINANCIERING 2010

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	1		
Voorwoord	4		
Executive summary	5		
DEEL 1: EVOLUTIE VAN DE KREDIETVERLENING IN 2010	8		
Inleiding	8		
1.1 Economische context	8		
1.2 Waarnemingen	11		
1.2.1 Debiteuren	11		
1.2.2 Bedrag van de toegekende kredieten	12		
1.2.3 Bedrag van de opgenomen kredieten	13		
1.2.4 Aanwendingsgraad	14		
1.3 Besluit	15		
1.4 Kerncijfers 2010	17		
DEEL 2: ANALYSE VAN DE ENQUÊTE	19		
2.1 Voorstelling van de enquête en het profiel van de respondenten	19		
2.1.1 Inhoud van het enquêteformulier	19		
2.1.2 Selectie van de ondernemingen	19		
2.1.3 Verzonden en ontvangen enquêteformulieren	20		
2.1.4 Profiel van de respondenten	21		
2.1.5 Verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's	26		
2.1.6 Verschillen tussen het Waals Gewest en het Vlaams Gewest	27		
2.2 Investerings- en beschikbaarheid van financiering	28		
2.2.1 Investerings	28		
2.2.2 Bankkrediet	32		
2.2.3 Weigering van een kredietaanvraag	37		
2.2.4 Toekomstige nood aan externe financiering	40		
2.2.5 Verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's	41		
2.2.6 Verschillen tussen het Waals Gewest en het Vlaams Gewest	41		
2.3 Evolutie krediet- en dienstverlening	42		
2.3.1 Problemen met financiering	42		
2.3.2 Uitstaande waarborgen	47		
2.3.3 Informatie en advies bij de financieringskeuze	48		
2.3.4 Verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's	51		
2.3.5 Verschillen tussen het Waals Gewest en het Vlaams Gewest	52		
2.4 Overheidsmaatregelen	53		
2.4.1 Kennis van de overheidsmaatregelen in het Vlaams Gewest	53		
2.4.2 Kennis van de overheidsmaatregelen in het Waals Gewest	54		
2.4.3 Kennis van de overheidsmaatregelen in het Brussels Gewest	54		
2.4.4 Huidig en toekomstig gebruik van de overheidsmaatregelen in het Vlaams Gewest	55		
2.4.5 Huidig en toekomstig gebruik van de overheidsmaatregelen in het Waals Gewest	57		
2.4.6 Huidig en toekomstig gebruik van de overheidsmaatregelen in het Brussels Gewest	58		
2.4.7 Extra overheidsinspanningen	59		
2.4.8 Verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's	60		
2.4.9 Verschillen tussen het Waals Gewest en het Vlaams Gewest	60		
2.5 Rating van een onderneming	61		
2.5.1 Kennis van de rating/score	61		
2.5.2 Informatie over de rating toegekend door de bank	63		
2.5.3 Verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's	64		
2.5.4 Verschillen tussen het Waals Gewest en het Vlaams Gewest	64		
2.6 Financiering van de vennootschap	65		
2.6.1 Interne en externe financiering van de vennootschap	65		
2.6.2 Solvabiliteit van de vennootschappen	66		
2.6.3 Verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's	68		
2.6.4 Verschillen tussen het Waals Gewest en het Vlaams Gewest	69		
DEEL 3: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	70		
3.1 Conclusies	70		
3.2 Aanbevelingen	74		
Contactgegevens	76		
Bronnen	77		
Appendix	78		
Lijst van figuren	84		
Lijst met tabellen	87		

VOORWOORD

Heel wat KMO's worden voor de financiering van hun investeringen en activiteiten geconfronteerd met een tekort aan beschikbare interne financieringsbronnen en moeten zich wenden tot externe financieringsbronnen. De twee voornaamste bronnen van externe financiering zijn kapitaalbreng en kredietverlening.

Gezien de markt voor risicokapitaal in België minder ontwikkeld is dan de markt voor kredietverlening, zullen de meeste KMO's bij het zoeken naar externe bronnen van financiering een beroep doen op de markt voor kredietverlening en dan meer specifiek op bankfinanciering.

Voor het zesde jaar op rij heeft het Kenniscentrum voor Financiering van KMO (KeFiK)¹, voor de editie 2010 in samenwerking met de Universiteit Antwerpen (UA)², een steekproef van 7.130 representatieve Belgische KMO's uit de drie verschillende gewesten ondervraagd. De hoofdoelen van deze schriftelijke enquête, die gerealiseerd werd in de loop van de maanden september en oktober, bestaan uit het evalueren van de beschikbaarheid van de financieringsbronnen, de relatie 'bank-onderneming', de modaliteiten van de kredietverlening en de kennis en het gebruik van diverse overheidsmaatregelen die de toegang tot krediet ondersteunen.

Prof. dr. Eddy Laveren
Departement Accounting
en Financiering

Frédéric LERNOUX
Afgevaardigd bestuurder

De KeFiK-enquête KMO-financiering wordt al sinds 2005 gerealiseerd via dezelfde methodologie, wat de vergelijking toelaat tussen de jaren voor de economische en financiële crisis van 2008, de crisisjaren en de huidige situatie die we kunnen benoemen als de nasleep van de crisis. Dat is een belangrijke eigenschap van deze studie. Het jaarlijkse rapport 2010 belicht dan ook duidelijk de voornaamste lessen die we kunnen trekken uit deze comparatieve benadering.

Ook dit jaar kon de KeFiK-enquête KMO-financiering rekenen op de belangstelling van de bedrijfswereld. Een antwoordpercentage van 14,6% is uitzonderlijk hoog in vergelijking met de percentages die bekomen worden bij vergelijkbare enquêtes. Wil dat zeggen dat de ondernemers een boodschap willen overbrengen naar de financiële wereld? Hoe dan ook, op basis van zo'n representatieve steekproef kan het KeFiK legitiem een objectief beeld presenteren van de werkelijkheid op vlak van financiering voor de ondernemingen en kan het KeFiK rechtvaardig bepaalde aanbevelingen maken.

Wij wensen u een goede lectuur toe van het rapport van de KeFiK-enquête KMO-financiering 2010.

¹ Het Kenniscentrum voor Financiering van KMO is het federaal aanspreekpunt met betrekking tot de problematiek inzake KMO-financiering. Het centraliseert essentiële informatie, analyseert deze en maakt ze beschikbaar voor de overheid, de ondernemers en hun vertegenwoordigers en de kredietverleners. Het KeFiK neemt daarnaast ook de rol van Kredietbemiddelaar voor ondernemingen en van bemiddelaar voor kredietverzekering op zich (www.kefik.be of www.cefip.be).

² Dit rapport werd geschreven in samenwerking met Prof.dr. Eddy Laveren en zijn onderzoek medewerkers Kurt Verstegen en Jelle Schepers.

EXECUTIVE SUMMARY

De KeFik³-enquête KMO-financiering 2010 werd gerealiseerd in samenwerking met onderzoekers van het departement Accounting en Financiering van de Universiteit Antwerpen o.l.v. prof. dr. Eddy Laveren. De enquête peilt jaarlijks naar de beschikbaarheid van financiering en de houding van de banken tegenover kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) en micro-ondernemingen. Net zoals de vorige jaren werden deze ondernemingen schriftelijk bevestigd.

De KeFik-enquête KMO-financiering 2010 vond plaats gedurende de periode september-oktober 2010 in een context gekenmerkt door de nasleep van de internationale banken- en kredietcrisis. Voor deze enquête werden in totaal 7.130 Belgische vennootschappen met 1 tot 250 werknemers ondervraagd uit verschillende gewesten en sectoren. In totaal werden er 1042 enquêteformulieren teruggestuurd (antwoordpercentage = 14,6%). Voor de analyse van de bekomen antwoorden werden 968 volledig ingevulde enquêteformulieren gebruikt. Het profiel van de respondenten kan worden omschreven op basis van gewest, juridische vorm, leeftijd en grootte. De verdeling per gewest ziet eruit als volgt: Vlaams Gewest (61,6%), Waals Gewest (27,9%) en Brussels Gewest (10,5%). De meerderheid van de respondenten (59,5%) zijn NV's en de overige respondenten zijn BVBA's. Op het totaal van het aantal ondernemingen zijn er slechts 2,6% respondenten die minder dan 4 jaar geleden zijn gecreëerd, 31,9% is gecreëerd tussen de 4 en 20 jaar geleden en 55,5% van de respondenten bestaat al meer dan 20 jaar. Ongeveer 3 op 10 respondenten (29,6%) zijn micro-ondernemingen⁴ en de overige respondenten zijn KMO's⁵. Ongeveer 3 op 10 ondernemingen (31,4%) geeft aan een deel van de omzet te besteden aan innovatie.

Tijdens de voorbije 12 maanden hebben 87,3% van de respondenten investeringsprojecten uitgevoerd, wat een

vermeerdering is van meer dan 13% ten opzichte van 2009. Tevens werd vastgesteld dat 35,4% van de respondenten aangeven dat niet alle geplande investeringen werden uitgevoerd tijdens de voorbije 12 maanden, wat een stijging is van 12% ten opzichte van 2009. Dat was hoofdzakelijk het gevolg van de slechte economische omstandigheden en in mindere mate ook omwille van financieringsmoeilijkheden. Vooral de micro-ondernemingen geven aan niet alle geplande investeringen te hebben uitgevoerd omwille van financieringsproblemen. Bijna één op 10 ondernemingen geeft aan dat investeringen niet werden uitgevoerd omdat ze niet langer opportuun waren.

Wat betreft de toegang tot financiering is er een lichte verbetering merkbaar in de perceptie van de ondernemers. 14,8% van de respondenten geven aan dat tijdens de voorbije 12 maanden een bankkrediet werd geweigerd. Dat is een daling van 2,5 procentpunt ten opzichte van 2009. Vooral de micro-ondernemingen werden in 2010 het frequentst geconfronteerd met de weigering van een bankkrediet (weigeringspercentage voor micro-onderneming: 19,6%; weigeringspercentage voor KMO's: 13,9%). In 2009 gaven 26,2% van de micro-ondernemingen aan dat een bankkrediet werd geweigerd, dit is in 2010 dus een vermindering van 6,6%. De kredietweigeringen kwamen vooral voor bij bedragen lager dan 25.000 euro. De voornaamste redenen voor weigering waren onvoldoende waarborgen, te weinig eigen inbreng en onvoldoende terugbetalingscapaciteit. De problemen inzake kredietweigeringen zijn het grootst bij de micro-ondernemingen.

In 2009 gaven 22,6% van de ondernemingen die een bankkrediet aanvroegen aan dat zij veel of zeer veel problemen ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering. Dit jaar bedraagt dat percentage slechts 15,3% of een vermindering met 7,3%. Ook werd

vastgesteld dat 40% van de ondernemingen die een bankkrediet aanvroegen aangeeft geen problemen te hebben ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering (vorig jaar was dit 53,5%). Ongeveer 1 op de 5 micro-ondernemingen die het afgelopen jaar een bankkrediet aanvroegen ondervond hierbij veel of zeer veel problemen, terwijl dat cijfer in 2009 nog 30,3% bedroeg.

Hoewel er een verbetering kan worden vastgesteld in de voorbije 12 maanden, zijn de cijfers voor 2010 nog steeds slechter dan de cijfers van 2008. In 2008 gaven 8,9% van de respondenten aan veel of zeer veel problemen te hebben ondervonden. 13,9% van de micro-ondernemingen ondervonden in 2008 veel of zeer veel problemen en 70% van de respondenten ondervond geen problemen.

Gegeven de veelvoud aan producten en hun complexiteit, is de rol die de banken spelen op vlak van adviesverlening van cruciaal belang. De helft van de ondernemingen zijn tevreden met de adviesverlening. Doch geven de resultaten ook aan dat de kwaliteit van de adviesverlening nog kan verbeterd worden. Ongeveer een kwart van de ondernemingen (25,9%) vindt immers dat ze onvoldoende advies krijgen bij moeilijke situaties en bijna 1 op 5 ondernemingen gaat niet akkoord met de stelling dat de banken betrouwbaar advies geven. De kwaliteit van de dienstverlening door de banken wordt door de meeste ondernemingen als onveranderd aanzien (74,2%). Ondanks zijn nut en efficiëntie, welke erkend zijn, kennen slechts 6% van de respondenten de kredietbemiddelaar.

Zowel de kennis als het gebruik van overheidsmaatregelen werden in de enquête bevestigd. De meest gekende overheidsmaatregelen zijn: de notionele intrestaftrek (Vlaanderen 64,4% - Brussel 56,6% - Wallonië 53,7%), de investeringsreserve (Vlaanderen 36,1% - Brussel 30,6% - Wallonië 31,8%) en de overheidssubsidies (Vlaanderen 26,6% - Brussel 30,9% - Wallonië 40,9%). Deze maatregelen,

alsook de 'KMO-portefeuille' voor ondernemingen in het Vlaams Gewest, werden door minstens 30% van de respondenten reeds gebruikt. De respondenten verwachten een stijging in het gebruik van de meeste overheidsmaatregelen.

Het beheren van het kredietrisico is essentieel voor de banken. Binnen dit kader krijgt iedere klant een rating toegekend. Deze rating zal de beslissing over het al dan niet toekennen van een krediet beïnvloeden net als de voorwaarden die verbonden zijn aan dat krediet. Ruim de meerderheid van de respondenten (63,2%) weet niet dat ze van hun bank een rating krijgen. Van de ondernemingen die aangeven een rating te hebben (19,6%), weet de meerderheid niet welke beoordeling ze krijgen. Bovendien kennen slechts 22,2% van de respondenten de criteria die de banken hanteren bij het bepalen van de rating.

De meerderheid van de ondernemingen geeft aan dat ze de intentie hebben om hun financieringsbehoefte hoofdzakelijk te financieren met interne middelen. De enquête toont aan dat 53,3% van de respondenten meer dan 75% van de financieringsbehoefte financiert met interne middelen.

De meest gebruikte externe financieringsvormen zijn: investeringskredieten (71,3%), leasing (58,6%), kaskredieten (51,3%) en straight loans (45,2%). Ongeveer een derde van de ondervraagde ondernemingen geeft aan dat het aandeel van het eigen vermogen ten opzichte van het balanstotaal minder dan 25% bedraagt tegenover 14,9% van de respondenten die aangeeft een ratio van meer dan 75% te hebben. Ongeveer 1 op 5 ondernemingen heeft de intentie om het eigen vermogen te versterken, hetzij via een inhouding van de winsten (72%), hetzij via een kapitaalverhoging (19%).

In het onderzoeksrapport wordt een uitvoerige analyse gepresenteerd van de bekomen resultaten en op basis daarvan formuleert het KeFik een aantal aanbevelingen.

³ Het Kenniscentrum voor financiering van KMO (KeFik) is een federaal orgaan met als doelstelling informatie en expertise over de financiering van KMO's te centraliseren.

⁴ Een micro-onderneming wordt gedefinieerd als een onderneming waar minder dan 10 werknemers werkzaam zijn en waar de omzet kleiner is dan 2 miljoen euro (gebaseerd op de definitie van de Europese Commissie, 2005)

⁵ Een KMO wordt in deze studie gedefinieerd als een onderneming waar minder dan 250 personen werkzaam zijn en waar de omzet niet meer dan 50 miljoen euro bedraagt.

Evolutie van de kredietverlening in 2010⁶

INLEIDING

Het KeFIK (Kenniscentrum voor Financiering van KMO) verwerkt en publiceert elk trimester, op basis van de maandelijkse overzichten van de NBB (Nationale Bank van België)⁷, de cijfers met betrekking tot kredietverlening in België. Deze resultaten worden systematisch gepresenteerd volgens de grootte van de onderneming om zo de evolutie van de situatie van de zelfstandigen en KMO's goed te kunnen opvolgen. Er wordt tevens een kort overzicht gegeven van bepaalde parameters voor het volledige jaar 2010.

1.1 ECONOMISCHE CONTEXT

Na het rampzalige jaar 2009 was 2010 een aanzienlijk beter jaar voor de wereldeconomie. Onder de positieve invloed van de groei landen en dankzij de verhoogde activiteit in de belangrijkste geïndustrialiseerde economieën zien we een geleidelijk herstel van de wereldwijde groei.

Volgens de ramingen die Eurostat publiceerde, is het BBP (gecorrigeerd voor seizoensinvloeden) in de eurozone (16 lidstaten) en de EU27 over het jaar 2010 gemiddeld met +1,7% gestegen, in de VS met +2,8% en in Japan met +4,3%⁸. Zowel op Europees als op Belgisch niveau werd elk kwartaal in 2010 gekenmerkt door een positieve groei. Voor België zijn deze goede resultaten vooral het gevolg van de stijging van de buitenlandse vraag, de hoge overheidsuitgaven en de gezonde consumentenbestedingen.

Het jaar eindigde met een groei van 0,3% van het BBP in het 4^e kwartaal. Voor het volledige jaar 2010 werd de kaap van 2% bereikt, een resultaat dat iets hoger ligt dan dat van de eurozone (1,7%). Toch heerst er nog veel onzekerheid over de economische situatie en dat leidt tot een aarzelend herstel. We kunnen dus nog niet van een duurzame heropleving spreken.

⁶ De informatie die voorkomt in dit deel zijn extracten van het Rapport Kredietverlening: 4de kwartaal 2010. Het volledige Rapport Kredietverlening: 4de kwartaal 2010 is, net als vorige versies, beschikbaar op het volgende adres: www.kefik.be (NL) / www.cefig.be (FR).

⁷ Meer bepaald van de CKO (Centrale voor Kredieten aan Ondernemingen) die gehuisvest is binnen de NBB.

⁸ Bron: COENE, L., Verslag: 2010: Structurele uitdagingen voor de toekomst, 17/02/2011 (presentatie van het Financieel Forum te Gent)

Tussen januari en december 2010 is de inflatie elke maand gestegen, behalve in augustus en november. Voor 2010 bedraagt de gemiddelde inflatie 2,2%. Vooral de energieproducten (elektriciteit, gas en brandstoffen) hebben het prijsniveau in 2010 opgetrokken⁹. Het Federaal Planbureau verwacht voor 2011 een jaarlijkse inflatie van 2,5%. De inflatie moet dus op de voet worden gevolgd, want hoewel het vertrouwen van de gezinnen tussen januari en december 2010¹⁰ is gegroeid, kan een te hoog prijsniveau de consumentenbestedingen afremmen. Bovendien kunnen hoge prijzen de concurrentiekracht van de Belgische producten tegenover hun buitenlandse concurrenten aantasten en daardoor op de export wegen.

Net als bij de gezinnen heerst er ook optimisme bij de ondernemers. Volgens de conjunctuurenquête van de Nationale Bank van België, is het vertrouwen van de Belgische ondernemers in januari opnieuw verstevigd. Met deze zevende stijging op rij bereikt de conjunctuurbarometer zijn hoogste niveau sinds september 2007¹¹. We merken op dat de resultaten van de 13° KeFiK-barometer (januari 2011) voor KMO's en zelfstandigen meer genuanceerd zijn. Uit de analyses van het KeFiK blijkt dat de index die het ondernemersklimaat van de KMO's en zelfstandigen meet, in de maand januari opnieuw het niveau van mei 2010 heeft bereikt. De index daalt tot 4,78 punten¹² (5,38 punten in september 2010), maar blijft op een aanvaardbaar niveau. Deze vaststelling bevestigt de resultaten van de KMO-barometer van UNIZO¹³ (vierde kwartaal 2010), die eveneens daalt na de spectaculaire klim in het derde kwartaal.

2010 was een goed jaar op het vlak van de oprichting van ondernemingen. Tegen eind december 2010 werden er namelijk 73.249 nieuwe ondernemingen opgericht, het beste cijfer sinds 2007¹⁴. Dat is het gevolg van twee factoren. Eerst en vooral werden de plannen voor de oprichting van ondernemingen die in 2009 werden uitgesteld in 2010 uitgevoerd dankzij de terugkeer van de groei en de verbetering van het ondernemersklimaat (zie 12° KeFiK-barometer). En ten tweede blijkt dat, ondanks de heropleving, talrijke personen nog steeds moeite hebben om opnieuw werk te vinden, maar deze personen kunnen terug worden geïntegreerd in de arbeidsmarkt door hun eigen onderneming op te richten¹⁵.

Over het volledige jaar 2010 hebben 9.750 ondernemingen hun activiteiten stopgezet wegens faillissement, een stijging van +1,6% ten opzichte van 2009 en gingen er in totaal 23.614 banen verloren. De piek van het aantal faillissementen werd in september bereikt (1.023 faillissementen). Gelukkig verbeterde dit in het laatste kwartaal met opeenvolgende dalingen¹⁶ van -15,15% in oktober (868 faillissementen), -8,87% in november (791 faillissementen) en -3,92% in december (760 faillissementen). Vooral de diensten- en de bouwsector werden getroffen, met een stijging over het jaar van respectievelijk +12,3% en +14,6%. Omgekeerd daalde het aantal faillissementen in de industrie (-3,1%)¹⁷.

⁹ Bron: FOD Economie: <http://economie.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/economie/consumptieprijzen/consumptieprijzenindex/index.jsp> (NL) // Source: SPF Économie : http://economie.fgov.be/fr/statistiques/chiffres/economie/prix_consommation/indices_prix_consommation/index.jsp (FR)

¹⁰ Bron: NBB, Consumentenenquête van januari 2011, 19/01/2011: <http://www.nbb.be/doc/dq/Ndq3/PNE.pdf> (NL) // Source : BNB, Enquête auprès des consommateurs de janvier 2011, 19/01/2011 : <http://www.nbb.be/doc/dq/Fdq3/PFE.pdf> (FR)

¹¹ Bron: NBB, Maandelijkse conjunctuurenquête bij de bedrijven - januari 2011, 21/01/2011: <http://www.nbb.be/doc/dq/Ndq3/PNC.pdf> (NL) // Source BNB, Enquête mensuelle de conjoncture auprès des entreprises - janvier 2011, 21/01/2011 : <http://www.nbb.be/doc/dq/Fdq3/PFC.pdf> (FR)

¹² De PWI-index wordt gemeten op een schaal van 1 tot 10.

¹³ Bron: Unie van Zelfstandige Ondernemers: <http://www.unizo.be/statistieken/#KMO-Barometer>

¹⁴ Bron: Graydon

¹⁵ Bron: L'ECHO, La Wallonie affiche le meilleur bilan en 2010, tant en terme de faillites que de création d'entreprises - Plus d'un million d'entreprises en Belgique, p. 9, 04/01/2011

¹⁶ Ten opzichte van de vorige maand

¹⁷ Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, http://statbel.fgov.be/nl/binaries/bri_nl_Y10_tcm325-116454.pdf (NL) // Source : SPF Économie - Direction générale Statistiques, http://statbel.fgov.be/fr/binaries/bri_fr_Y10_tcm326-116454.pdf (FR)

Uit de onderstaande tabel blijkt dat op het vlak van vennootschapsvorm, de BVBA's het sterkst vertegenwoordigd zijn in het aantal faillissementen en dat het aantal verloren banen per faillissement het grootst is bij de NV's:

	Faillissementen	Jobverlies	Gemiddeld jobverlies per faillissement
Zelfstandigen	1.833	2.947	1,60
NV	1.388	7.429	5,40
BVBA	5.915	11.901	2,00
CV	327	991	3,00
Anderen	107	351	3,30

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

Voor 2010 geeft de Bank Lending Survey¹⁸ aan dat voorwaarden voor de toegang tot krediet voor niet-financiële ondernemingen geen significante evoluties hebben gekend. Deze vaststelling geldt zowel voor België als voor de eurozone.

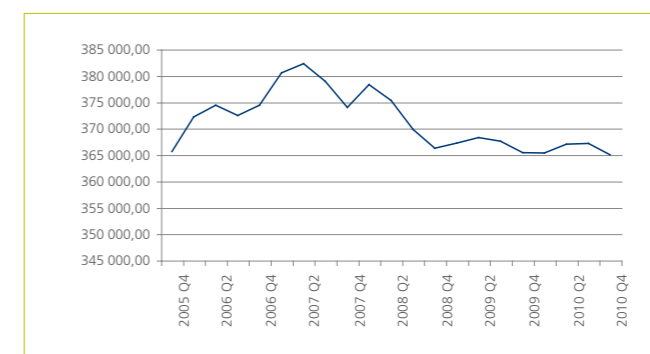
Tot slot heeft de politieke onzekerheid van de laatste maanden de bezorgdheid van de financiële markten over België opnieuw doen toenemen en dit ondanks de gezonde economische fundamenten die mogelijk werden gemaakt door de goede werking van de regering in lopende zaken.

1.2 WAARNEMINGEN

1.2.1 DEBITEUREN

Gemiddeld¹⁹ stellen we over heel het jaar 2010 een daling vast van -0,27% van het gemiddelde aantal debiteuren, van 367.138 (gemiddelde 2009) tot 366.145 (gemiddelde 2010). Bij de zelfstandigen en grote ondernemingen werd een vermindering van respectievelijk -3,66% en -1,69% waargenomen. Omgekeerd steeg het aantal kleine en middelgrote ondernemingen bij de debiteuren met gemiddeld +2,31% en +2,09%.

Figuur : Evolutie van het aantal debiteuren: totaal (absolute cijfers)

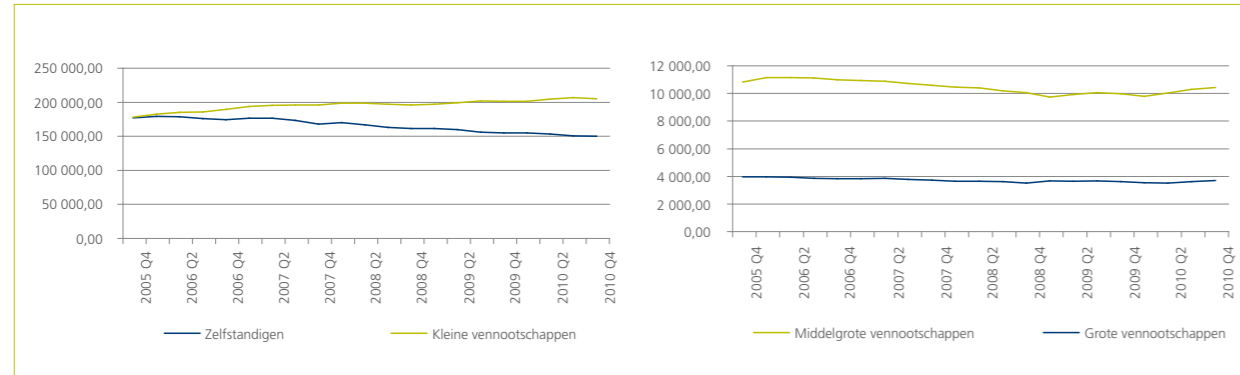

¹⁸ Trimestriële bijwerking van 27 januari 2011 : http://www.nbb.be/doc/dq/bls/fr/developments/BLS_update.htm (NL) // Mise à jour trimestrielle du 27/01/2011 : http://www.nbb.be/doc/dq/bls/fr/developments/BLS_update.htm (FR)

Kanttekening: De BLS is een kwalitatieve enquête die de meningen van de voornaamste Europese kredietinstellingen verzamelt over de recente en toekomstige evoluties van de criteria die worden gebruikt bij de kredietverlening alsook over de vraag naar kredieten in de eurozone.

¹⁹ Het gemiddelde werd berekend op basis van de aantallen van de vier trimesters van het jaar 2010.

Figuur 1 bis: Evolutie van het aantal debiteuren: per ondernemingstype (absolute cijfers)

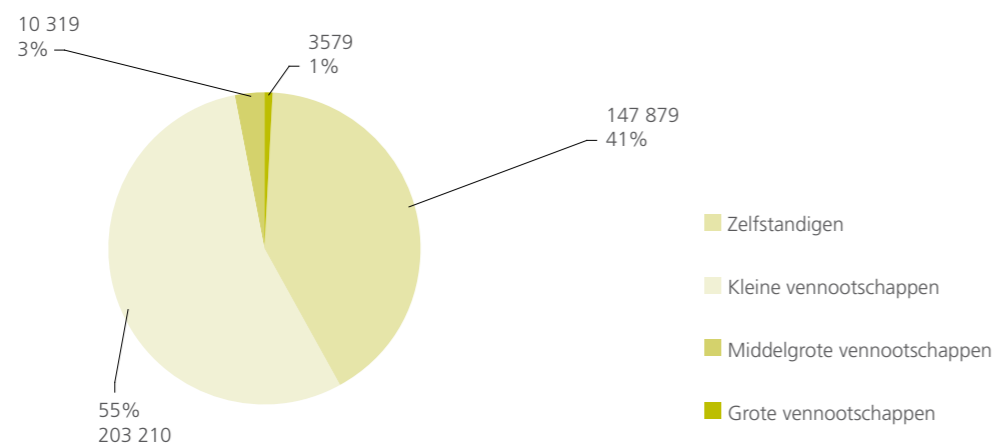

Zoals blijkt uit de onderstaande tabel stijgt het aantal debiteuren sinds twee jaar in alle categorieën, behalve voor de zelfstandigen. Zij volgen een diametraal tegenovergestelde trend en wegen op de totale resultaten:

	Zelfstandigen	Kleine ondernemingen	Middelgrote ondernemingen	Grote ondernemingen	Totaal
Jaarlijkse evolutie tussen Q4 2009 en Q4 2010	-3,24%	2,00%	4,54%	1,76%	-0,12%
Jaarlijkse evolutie tussen Q4 2008 en Q4 2010	-7,08%	4,89%	3,81%	4,68%	-0,34%

Het aandeel van de zelfstandigen in het totale aantal debiteuren blijft groot (40,52%). Het zijn echter de kleine ondernemingen die het best vertegenwoordigd zijn met 55,68%. Deze twee categorieën zijn duidelijk meer aanwezig dan de middelgrote en grote ondernemingen die nauwelijks 2,83% en 0,98% uitmaken van het totale aantal debiteuren.

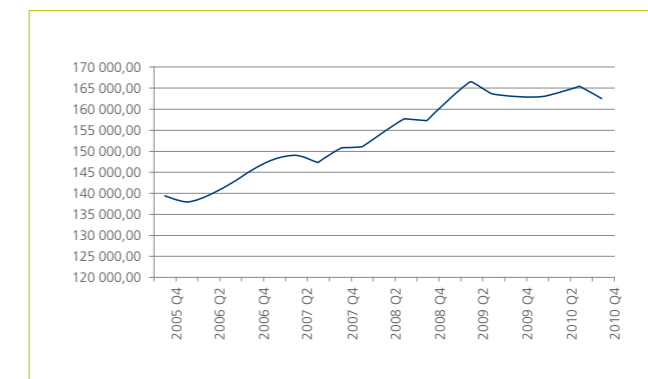
Figuur 2: Onderverdeling van het aantal debiteuren per ondernemingstype (2010 Q4, absolute aantallen)

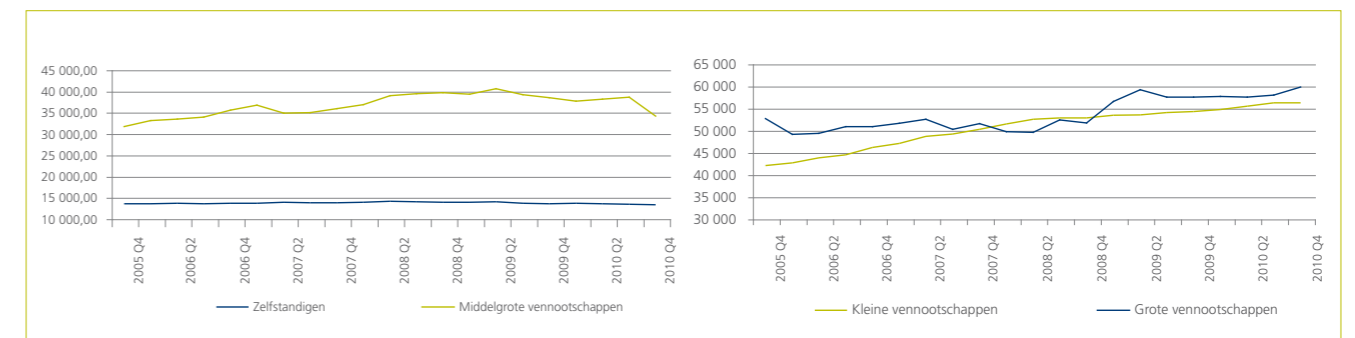
1.2.2 BEDRAG VAN DE TOEGEKENDE KREDIETEN

Over het jaar 2010 werd een gemiddeld bedrag van 163,789 miljard euro toegekend. Dat is iets minder (-0,10%) dan in 2009 (163,949 miljard euro). Zelfstandigen en grote ondernemingen noteren een vermindering van respectievelijk -0,24% en -5,78%. Omgekeerd zagen de kleine en middelgrote ondernemingen het gemiddelde toegekend krediet stijgen met +3,42% en +0,93%.

Figuur 3: Evolutie van het bedrag van de toegekende kredieten: totaal (miljoen euro)

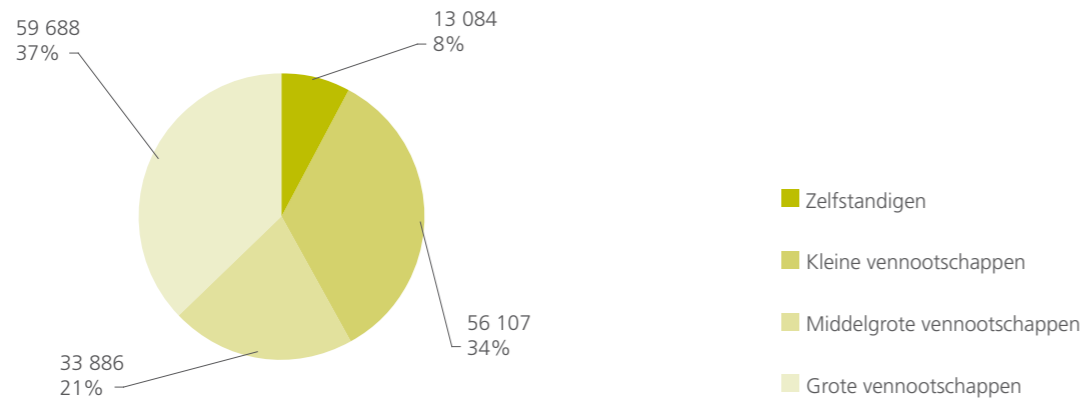
Figuur 3 bis: Evolutie van het bedrag van de toegekende kredieten: per ondernemingstype (miljoen euro)

Het totale bedrag van de toegekende kredieten wordt als volgt ingedeeld:

- KMO en zelfstandigen: 63,33% (zelfstandigen: 8,04%, kleine ondernemingen: 34,47%, middelgrote ondernemingen: 20,82%);
- grote ondernemingen: 36,67%.

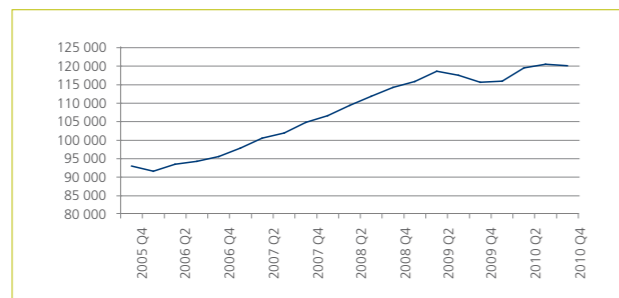
Figuur 4: Onderverdeling van het bedrag van de toegekende kredieten per ondernemings-type (2010 Q4, miljoen euro)

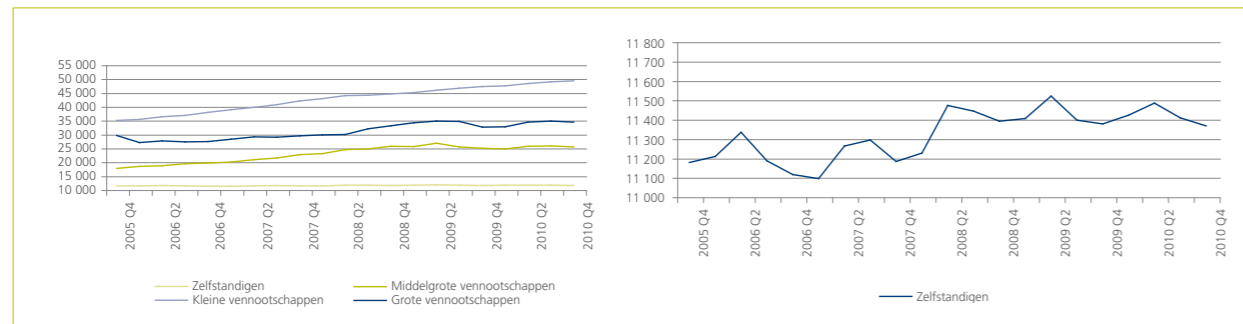
1.2.3 BEDRAG VAN DE OPGENOMEN KREDIETEN

Over het jaar 2010 werd een gemiddeld bedrag van 118,817 miljard euro opgenomen. Dit bedrag stijgt (+1,79%) ten opzichte van 2009 (116,723 miljard euro). De totale opname van zelfstandigen en grote ondernemingen is stabiel gebleven tussen 2009 en 2010 (respectievelijk -0,04% en +0,07%). De kleine ondernemingen namen in 2010 gemiddeld meer op dan in 2009 (+5,05%). Bij de middelgrote ondernemingen gaat het bedrag van de opgenomen kredieten licht achteruit (-0,93%).

Figuur 5: Evolutie van het bedrag van de opgenomen kredieten: totaal (miljoen euro)

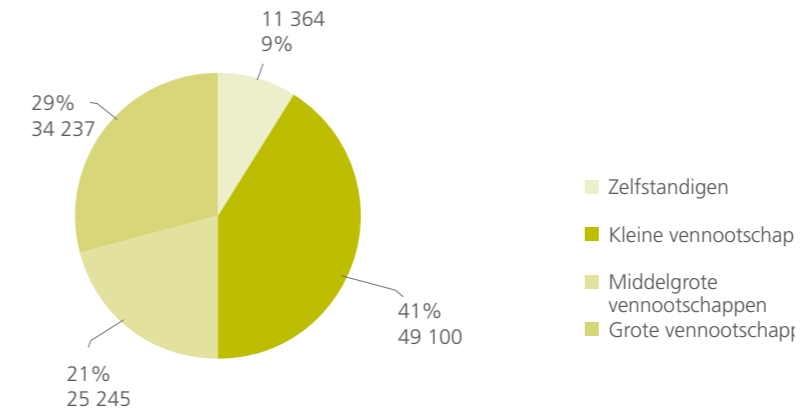

Figuur 5 bis: Evolutie van het bedrag van de opgenomen kredieten: en per ondernemingstype (miljoen euro)

Uit de verdeling over de verschillende categorieën van ondernemingen blijkt dat de kleine ondernemingen op de eerste plaats staan in de rangschikking volgens de opgenomen bedragen met 40,93%. Daarna volgen de grote ondernemingen (28,54%), de middelgrote ondernemingen (21,05%) en de zelfstandigen (9,74%).

Figuur 6: Onderverdeling van het bedrag van de opgenomen kredieten per ondernemingstype (2010 Q4, miljoen euro)

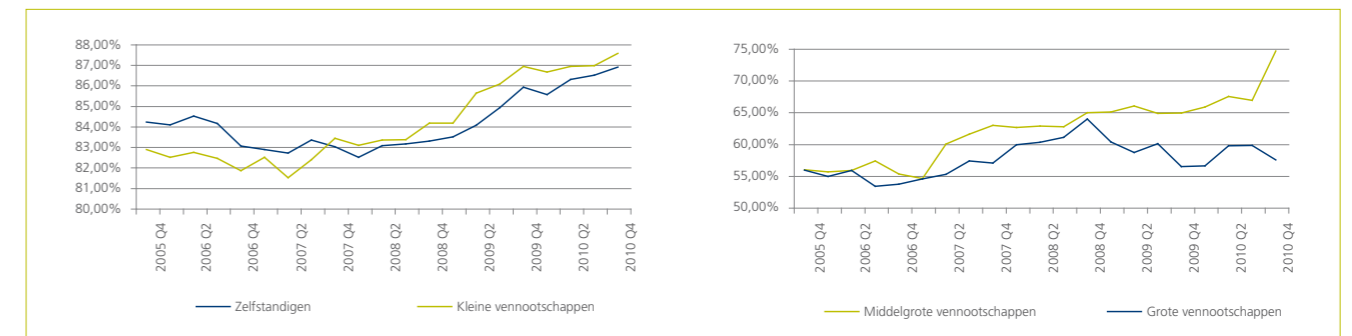
1.2.4 AANWENDINGSGRAAD

Ter herinnering, de aanwendingsgraad geeft de verhouding weer tussen het bedrag van de toegekende kredieten en het bedrag dat in dezelfde periode door de debiteuren werd opgenomen.

Over 2010 werd er gemiddeld 163,789 miljard euro toegekend en werd er 118,817 miljard euro opgenomen en dat brengt de gemiddelde aanwendingsgraad op 72,54%. Dat resultaat ligt hoger (+1,89%) dan in 2009 (71,19%).

De gemiddelde aanwendingsgraad bij de zelfstandigen (86,27%), de kleine ondernemingen (86,98%) en de middelgrote ondernemingen (68,42%) gaat respectievelijk met +2,04%, +1,55% en +5,14% vooruit ten opzichte van het volledige jaar 2009. Bij de grote ondernemingen daalde de totale gemiddelde aanwendingsgraad daarentegen met -0,85%, van 58,74% in 2009 tot 58,24% in 2010.

Figuur 7 en 7 bis: Evolutie van de aanwendingsgraad per ondernemingstype (in procent)

1.3 BESLUIT

Voor het volledige jaar 2010 is de toekenning van kredieten aan zelfstandigen en ondernemingen zeer licht gedaald ten opzichte van 2009. Het gemiddelde aantal debiteuren is met -0,27% gedaald (van 367.138 debiteuren tot 366.145 debiteuren) en het gemiddelde toegekende kredietbedrag over het jaar is met -0,10% gedaald (van 163,949 miljard euro tot 163,789 miljard euro). In beide gevallen zijn het de resultaten van het 4e kwartaal 2010 die het resultaat voor het jaar naar beneden halen:

	T3 2010 vs. T4 2010	T2 2010 vs. T3 2010	T1 2010 vs. T2 2010	T4 2009 vs. T1 2010
Evolutie van het aantal debiteuren	-0,60%	0,04%	0,46%	-0,02%
Evolutie van het toegekende kredietbedrag	-1,67%	0,97%	0,62%	-0,04%

De gemiddelde bedragen van de opgenomen kredieten en de gemiddelde aanwendingsgraad zijn echter gestegen (respectievelijk met +1,79% en +1,89%).

De bovenstaande cijfers tonen aan dat het kredietaanbod in 2010 bijna onveranderd is gebleven ten opzichte van 2009, maar dat de behoeften zijn toegenomen. We merken echter op dat een stijging van de aanwendingsgraad geen positief signaal is op economisch vlak omdat het erop wijst dat de ondernemingen bij gebrek aan voldoende reserves hun kredietlijnen moeten aanspreken om hun uitgaven te bekostigen. Bovendien is de stijging van de aanwendingsgraad van de kredietlijnen, die ter beschikking zijn gesteld aan de ondernemingen, een slechte indicator want dat creëert spanningen op de kredietlijnen en impliceert dat de bedrijven over weinig manoeuvreerruimte beschikken om hun investeringsprojecten te financieren.

De sterkste daling doet zich voor bij de middelgrote ondernemingen, die een daling van het hen toegekende bedrag registreren van -5,78%. Omgekeerd registreren de kleine ondernemingen de sterkste stijging met een toename van +3,42% van de hen toegekende bedragen.

	Evolutie gemiddeld toegekend kredietbedrag 2009-2010
Zelfstandigen	-2,04%
Kleine vennootschappen	3,42%
Middelgrote vennootschappen	-5,78%
Grote vennootschappen	0,93%
Totaal	-0,10%

De daling van het aantal zelfstandige debiteuren die in het tweede kwartaal 2008 begon, heeft zich doorgezet in 2010 en dit voor elke evaluatieperiode. Dat geldt tevens voor het bedrag van de toegekende kredieten. In vergelijking met 2008 is het gemiddelde aantal zelfstandige debiteuren met -7,95% gedaald en is het gemiddelde bedrag dat hen werd toegekend met -3,53% afgenomen:

Zelfstandigen	Aantal debiteuren	Togekend kredietbedrag (in duizend EUR)
Gemiddelde 2008	163.220	13.718.884
Evolutie 2008 - 2009	-4,46%	-1,52%
Gemiddelde 2010	155.947	13.510.064
Evolutie 2009 - 2010	-3,66%	-2,04%
Gemiddelde 2010	150.237	13.234.891
Evolutie 2008 - 2010	-7,95%	-3,53%

In een context van herstel na de crisis volstond een minder goed kwartaal (Q4 2010) om de goede resultaten van de vorige kwartalen ongedaan te maken. Dat bevestigt dat er twijfel blijft bestaan, ondanks het herstel van de economie, die aarzelingen op de kredietmarkt tot gevolg heeft. Toch is dit minder goede 4e kwartaal misschien slechts een "tegenvaller" die te wijten is aan een conjunctuureffect tijdens dit kwartaal. Momenteel wijst niets erop dat deze situatie zal aanhouden. Gezien de gezonde economische fundamenten zal de financiering van de ondernemingen immers zeer waarschijnlijk opnieuw een groeifase ingaan.

1.4 KERNCIJFERS 2010

Tabel A: Gemiddelde jaarlijkse evolutie (2009 - 2010):

(in miljoen EUR)	Zelfstandigen	Kleine vennootschappen	Middelgrote vennootschappen	Grote vennootschappen	Totaal
Gemiddeld aantal debiteuren 2009	155.947	197.824	9.822	3.546	367.138
Gemiddelde jaarlijkse groei	-3,66%	2,31%	2,09%	-1,69%	-0,27%
Gemiddeld aantal debiteuren 2010	150.237	202.395	10.027	3.486	366.145
Gemiddeld toegekend kredietbedrag 2009	13.510.064	53.717.763	39.123.243	57.597.958	163.949.028
Gemiddelde jaarlijkse groei	-2,04%	3,42%	-5,78%	0,93%	-0,10%
Gemiddeld toegekend kredietbedrag 2010	13.234.891	55.555.996	36.862.854	58.135.858	163.789.599
Gemiddeld opgenomen kredietbedrag 2009	11.421.742	46.012.627	25.457.667	33.831.259	116.723.295
Gemiddelde jaarlijkse groei	-0,04%	5,03%	-0,93%	0,07%	1,79%
Gemiddeld opgenomen kredietbedrag 2010	11.417.172	48.324.851	25.219.957	33.855.457	118.817.437
Gemiddeld aanwendings- graad 2009	84,54%	85,66%	65,07%	58,74%	71,19%
Gemiddelde jaarlijkse groei	2,04%	1,55%	5,14%	-0,85%	1,89%
Gemiddeld aanwendings- graad 2010	86,27%	86,98%	68,42%	58,24%	72,54%

Tabel B: Jaarlijkse evolutie (Q4 2008/2009–Q4 2010) en driemaandelijke evolutie (Q3 2010–Q4 2010):

	T4 2008 vs. T4 2010	T4 2009 vs. T4 2010	T3 2010 vs. T4 2010
Evolutie aantal debiteuren	-0,34%	-0,12%	-0,60%
<i>Zelfstandigen</i>	-7,08%	-3,24%	-0,55%
<i>Kleine vennootschappen</i>	4,89%	2,00%	-0,78%
<i>Middelgrote vennootschappen</i>	3,81%	4,54%	1,27%
<i>Grote vennootschappen</i>	4,68%	1,76%	2,08%
Evolutie toegekend kredietbedrag	3,47%	-0,14%	-1,67%
<i>Zelfstandigen</i>	-4,37%	-1,23%	-0,81%
<i>Kleine vennootschappen</i>	6,46%	3,61%	0,00%
<i>Middelgrote vennootschappen</i>	-13,85%	-11,21%	-11,62%
<i>Grote vennootschappen</i>	15,68%	3,93%	3,11%
Evolutie opgenomen kredietbedrag	5,11%	3,85%	-0,28%
<i>Zelfstandigen</i>	-0,22%	-0,09%	-0,36%
<i>Kleine vennootschappen</i>	10,77%	4,37%	0,69%
<i>Middelgrote vennootschappen</i>	-0,93%	2,13%	-1,35%
<i>Grote vennootschappen</i>	4,03%	5,81%	-0,83%
Evolutie aanwendingsgraad	1,59%	4,00%	1,41%
<i>Zelfstandigen</i>	4,34%	1,15%	0,45%
<i>Kleine vennootschappen</i>	4,04%	0,72%	0,68%
<i>Middelgrote vennootschappen</i>	14,99%	15,02%	11,63%
<i>Grote vennootschappen</i>	-10,07%	1,81%	-3,81%

02
D E E L 2

Analyse van de enquête

2.1 VOORSTELLING VAN DE ENQUÊTE EN HET PROFIEL VAN DE RESPONDENTEN

Ter inleiding van de presentatie van de resultaten is dit eerste hoofdstuk van het tweede deel van dit rapport gewijd aan de presentatie van de enquête en de definiëring van het profiel van de respondenten. Punt 1.1 behandelt de inhoud van het enquêteformulier. Vervolgens wordt de gebruikte methode voor het selecteren van de ondernemingen en het profiel van de ondernemingen kort besproken. Tot slot volgt een synthese van de significante verschillen tussen enerzijds de micro-ondernemingen en de KMO's en anderzijds het Vlaams, Waals en Brussels Gewest.

2.1.1 INHOUD VAN HET ENQUÊTEFORMULIER

Naast de vraag naar een aantal identificatiegegevens telt de enquête 30 vragen opgedeeld in zes onderdelen. De vragen behandelen achtereenvolgens de volgende punten:

- de kenmerken van de onderneming;
- de investeringen en beschikbaarheid van financiering;
- de evolutie van de krediet- en dienstverlening;
- évaluatie van de rating en scoring;
- de overheidsmaatregelen;
- de financieringsbronnen die de vennootschap heeft gebruikt.

De verwerking van de gegevens verkregen uit de schriftelijke enquêtes gebeurde aan de hand van het statistische programma SPSS. Een blanco kopie van de vragenlijst is opgenomen in bijlage 1.

2.1.2 SELECTIE VAN DE ONDERNEMINGEN

De enquête werd verstuurd naar 7.130 vennootschappen. De vennootschappen werden geselecteerd op basis van de Bel-first DVD²⁰, waarbij volgende criteria in aanmerking werden genomen:

- de geografische ligging: Vlaams Gewest, Brussels Gewest en Waals Gewest;
- activiteiten op basis van Nace-Bel codes;

²⁰ De Bel-first DVD bevat een verzameling van alle jaarrekeningen van Belgische ondernemingen die worden ingediend bij de balanscentrale van de NBB.

- de volgende codes werden geschrappt:

- 01: landbouw
- 02: bosbouw
- 05: visserij
- 65: financiële instellingen
- 66: verzekeringswezen
- 67: hulpbedrijven ivm financiële instellingen
- 75: openbaar bestuur
- 80: onderwijs
- 85: gezondheidszorg
- 90: afvalverwerking, straatruiming
- 91: diverse verenigingen
- 95: huishoudens
- 96: productie door particuliere huishoudens
- 99: extraterritoriale organisaties;

- vrije beroepen (vnl. de sectoren 70 en 74) werden beperkt;
- ondernemingen met maximaal 249 werknemers (geen grote ondernemingen volgens EU-definitie) zijn weerhouden;
- enkel de rechtspersonen BVBA en NV zijn in aanmerking genomen voor het samenstellen van de steekproef.

2.1.3 VERZONDEN EN ONTVANGEN ENQUÊTEFORMULIEREN

In tabel 1 wordt, per gewest, een gedetailleerd overzicht gegeven van het aantal verzonden, het aantal ontvangen alsook het aantal bruikbare enquêteformulieren. We ontvingen in totaal 1.042 enquêtes, waarvan 20 te laat en 30 dubbel ontvangen inzendingen. Er zijn twee mogelijke redenen waarom er dubbele inzendingen werden ontvangen. Ten eerste hebben bepaalde ondernemingen hun antwoord pas opgestuurd na de deadline van de eerste zending. Dit maakt het bijgevolg mogelijk dat deze ondernemingen een nieuwe enquête hebben ontvangen en deze opnieuw hebben ingevuld en opgestuurd. Ten tweede werden bepaalde enquêtes simultaan opgestuurd naar het moederbedrijf en de dochterondernemingen. Daarnaast waren bepaalde enquêtes niet volledig ingevuld. Dit maakt dat we 992 bruikbare enquêtes overhouden.

Tabel 1: Aantal verzonden enquêtes en antwoordpercentages

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	Totaal
Verzonden enquêtes	4.500	1.680	950	7.130
Ontvangen enquêtes	641	290	111	1.042
Te laat ontvangen	6	9	5	20
Dubbel ontvangen	24	4	2	30
Bruikbare enquêtes	611	277	104	992
Antwoordpercentage (ontvangen/verzonden)	14,2%	17,3%	11,7%	14,6%

Het antwoordpercentage bedraagt 14,6%. Opgedeeld naar gewest worden de volgende resultaten waargenomen: in het Waals Gewest 17,3%, in het Vlaams Gewest 14,2% en 11,7% in het Brussels Gewest.

2.1.4 PROFIEL VAN DE RESPONDENTEN

In deze sectie wordt het profiel geschetst van de ondernemingen die deelgenomen hebben aan de enquête. Dit profiel werd opgemaakt aan de hand van verschillende vragen over de juridische vorm, de oprichtingsdatum, de sector waarin men actief is, de omzet in het jaar 2009, de omzetgroei over de laatste 3 jaren en het aantal personeelsleden. Tevens werd gepeild of de onderneming zich beschouwd als een familiebedrijf en of er een deel van de omzet aan innovatie wordt besteed.

Uit tabel 2 blijkt dat 61.6% van de respondenten afkomstig is uit het Vlaams Gewest, gevolgd door 27.9% uit het Waals Gewest en 10.5% uit Brussels Gewest (waarvan 2.7% Nederlandstalige Brusselaars zijn en 7.8% Franstalige Brusselaars).

Tabel 2: Indeling per gewest

	Aantal	Percentage
Vlaams Gewest	611	61,6%
Waals Gewest	277	27,9%
Brussels Gewest (NL)	27	2,7%
Brussels Gewest (FR)	77	7,8%
Totaal	992	100%

Tabel 3: Indeling naar de juridische vorm

	Aantal	Percentage
BVBA	398	40,5%
NV	585	59,5%
Totaal	983	100%

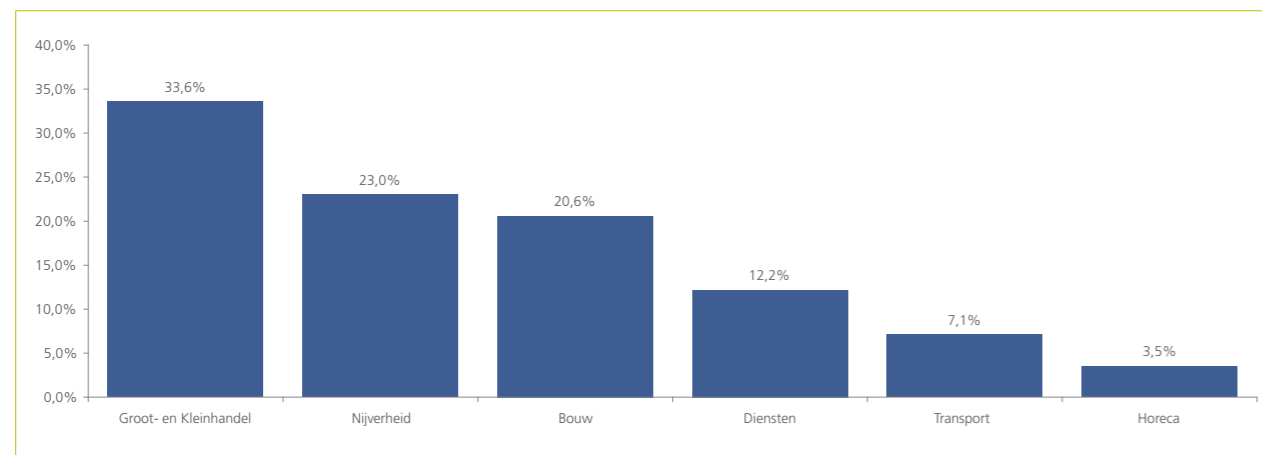
Uit tabel 4 blijkt dat de meeste antwoorden (29,2%) afkomstig zijn van ondernemingen die tussen 20 en 30 jaar bestaan. Daarna volgen de ondernemingen die tussen 10 en 20 jaar bestaan (28,2%), de ondernemingen die langer dan 30 jaar bestaan (26,3%) en de ondernemingen tussen 4 en 10 jaar (13,7%). De starters (d.w.z. ondernemingen die ten hoogste 4 jaar bestaan) vertegenwoordigen slechts 2,6% van het totaal van de respondenten.

Tabel 4: Indeling naar de leeftijd van de onderneming

	Aantal	Percentage
Ten hoogste 4 jaar	26	2,6%
Tussen 4 en 10 jaar	135	13,7%
Tussen 10 en 20 jaar	278	28,2%
Tussen 20 en 30 jaar	288	29,2%
Meer dan 30 jaar	260	26,3%
Totaal	987	100%

Als we de sectorverdeling van de respondenten onder de loep nemen (figuur 8), blijkt dat de groot- en kleinhandel het sterkst vertegenwoordigd is (33,6% van de respondenten), gevolgd door de nijverheid (23%) en de bouwsector (20,6%). Vervolgens vertegenwoordigen de dienstensector (12,2%), de transportsector (7,1%) en de horeca (3,5%) ook een substantieel deel van de steekproef.

Figuur 8: Indeling respondenten naar sector (N=975)

Indien er een analyse wordt gemaakt per gewest inzake de sectorverdeling dan blijkt uit tabel 5 dat de groot- en kleinhandel domineert in alle gewesten met 32,6% in het Vlaams Gewest, 35,6% in het Waals Gewest en 34,7% in het Brussels Gewest. Op de tweede en derde plaats staat in het Vlaams Gewest de nijverheid (25,3%) en de bouwsector (19,7%). In het Waals Gewest staat de bouwsector (24,1%) op de tweede plaats en de nijverheid (21,1%) op de derde plaats. In het Brussels Gewest staat de dienstensector dan weer op de tweede plek met 24,8%, gevolgd door de bouwsector met 16,8%. In Vlaams en Waals Gewest is de horeca het minst vertegenwoordigd met respectievelijk 3,1% en 3%. In het Brussels Gewest is de transportsector het minst vertegenwoordigd met 3%.

Tabel 5: Indeling naar sector per gewest

	Vlaams Gewest (N=604)	Waals Gewest (N=270)	Brussels Gewest (N=101)	België (N=975)
Bouw	19,7%	24,1%	16,8%	20,6%
Diensten	9,9%	12,6%	24,8%	12,2%
Groot- en Kleinhandel	32,6%	35,6%	34,7%	33,6%
Horeca	3,1%	3,0%	6,9%	3,5%
Nijverheid	25,3%	21,1%	13,9%	23,0%
Transport	9,3%	13,9%	3,0%	7,1%
Totaal	100%	100%	100%	100%

Uit de verdeling van het behaalde omzetcijfer in 2009 (tabel 6) blijkt dat ongeveer 4 op 10 ondernemingen (40,3% van de respondenten) een omzet heeft behaald kleiner dan 2 miljoen euro. 37,3% van de ondernemingen behaalde een omzet tussen 2 en 10 miljoen euro en 20,1% van de ondernemingen behaalde een omzet tussen 10 en 50 miljoen euro. We kunnen ook vaststellen dat slechts 2,3% van de ondernemingen een omzetcijfer van meer dan 50 miljoen euro realiseert.

Tabel 6: Indeling naar omzet van de ondernemingen (2009, in euro)

Omzetcijfer in 2009 (in euro)	Aantal	Percentage
< 2 miljoen	392	40,3%
2 miljoen - 10 miljoen	363	37,3%
10 miljoen - 50 miljoen	196	20,1%
> 50 miljoen	22	2,3%
Totaal	973	100%

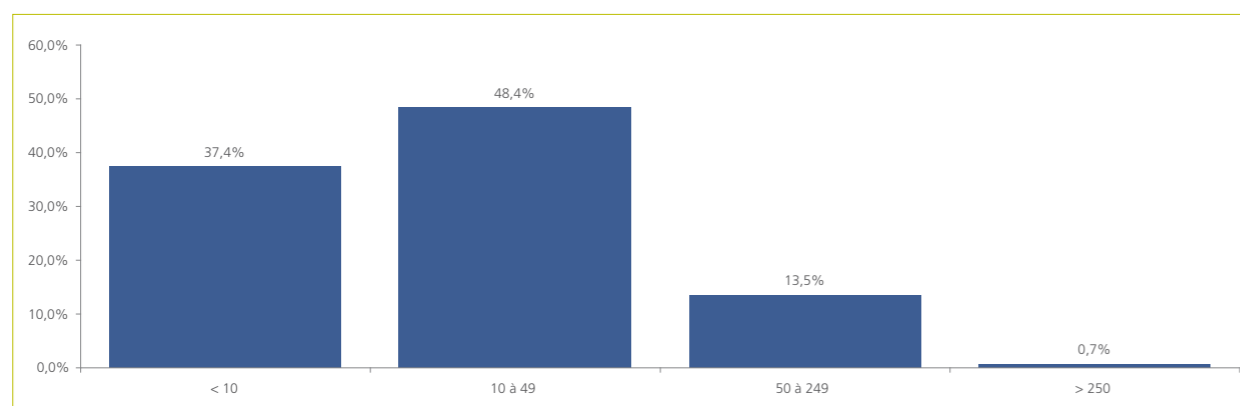
De enquête geeft ook een beeld van de gemiddelde jaarlijkse omzetgroei van de bevraagde ondernemingen berekend over de laatste drie jaar. Tabel 7 toont aan dat 57,4% van de ondernemingen een gemiddelde jaarlijkse omzetgroei heeft behaald van minder dan 5%. Ongeveer een kwart van de respondenten (25,8%) behaalde een gemiddelde jaarlijkse omzetgroei gelegen tussen 5% en 10%. Vervolgens behaalden 8,9% van de respondenten een groeipercentage tussen 10% en 15%. Ten slotte behaalde 7,9% van de ondernemingen een gemiddelde jaarlijkse omzetgroei van meer dan 15%.

Tabel 7: Indeling naar omzetgroei in de laatste 3 jaren

	Aantal	Percentage
< 5%	524	57,4%
> 5% en < 10%	236	25,8%
> 10% en < 15%	81	8,9%
> 15%	72	7,9%
Totaal	913	100%

Figuur 9 toont aan dat meer dan 48,4% van de ondernemingen tussen de 10 en 49 werknemers tewerkstelt, 37,4% van de ondernemingen hebben minder dan 10 werknemers in dienst, 13,5% van de ondernemingen vallen in de categorie van de middelgrote ondernemingen (50 tot 249 werknemers) en 0,7% van de respondenten heeft meer dan 250 werknemers.

Figuur 9: Indeling naar aantal werknemers (N=992)

KMO's kunnen worden opgesplitst in twee categorieën: micro-ondernemingen enerzijds en de kleine en middelgrote ondernemingen anderzijds. Een onderneming wordt gedefinieerd als een micro-onderneming indien de onderneming minder dan 10 werknemers tewerkstelt en in 2009 een omzet van minder dan 2 miljoen euro behaalde. Kleine ondernemingen hebben minder dan 50 werknemers en een omzet van minder dan 10 miljoen euro. Middelgrote ondernemingen hebben minder dan 250 werknemers en een omzet van minder dan 50 miljoen euro. Ondernemingen die meer dan 250 werknemers of een omzet van meer dan 50 miljoen euro hebben, worden gedefinieerd als grote ondernemingen. Grote ondernemingen zullen bij de analyse van de antwoorden worden geëlimineerd omdat zij volgens de Europese definitie niet als een KMO beschouwd kunnen worden.

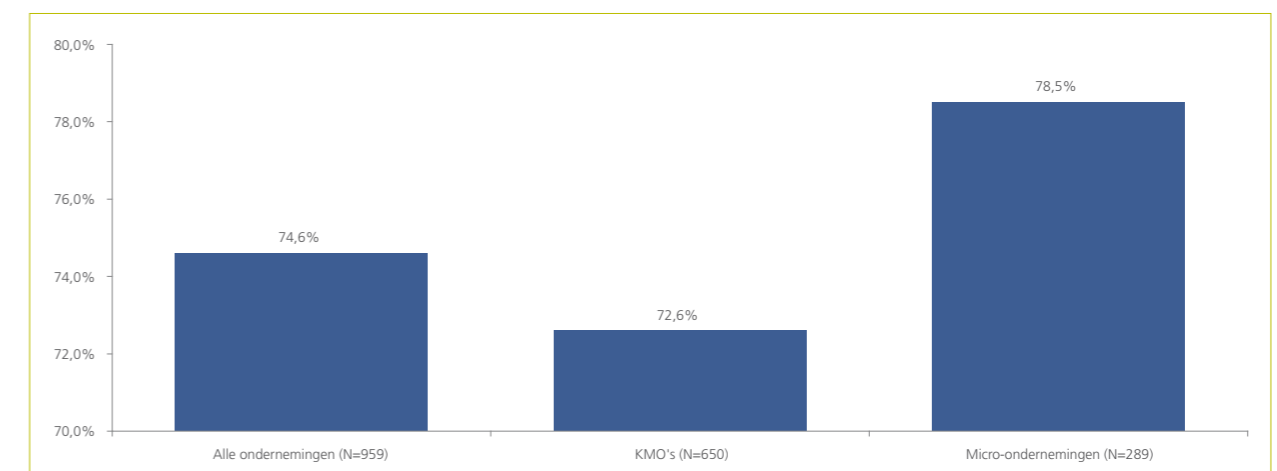
Tabel 8 toont aan dat de micro-ondernemingen 29,6% van de steekproef vertegenwoordigen, de kleine ondernemingen vertegenwoordigen 44,7% en de middelgrote ondernemingen 23,3%. Een beperkt aantal ondernemingen (2,5%) vallen onder de categorie grote ondernemingen. Merk op dat 2% van de ondernemingen geen informatie heeft gecommuniceerd over het aantal werknemers.

Tabel 8: Indeling volgens micro-ondernemingen en KMO's

	Aantal	Percentage
Micro-ondernemingen	288	29,6%
Kleine ondernemingen	434	44,7%
Middelgrote ondernemingen	226	23,3%
Grote ondernemingen	24	2,5%
Totaal	972	100%

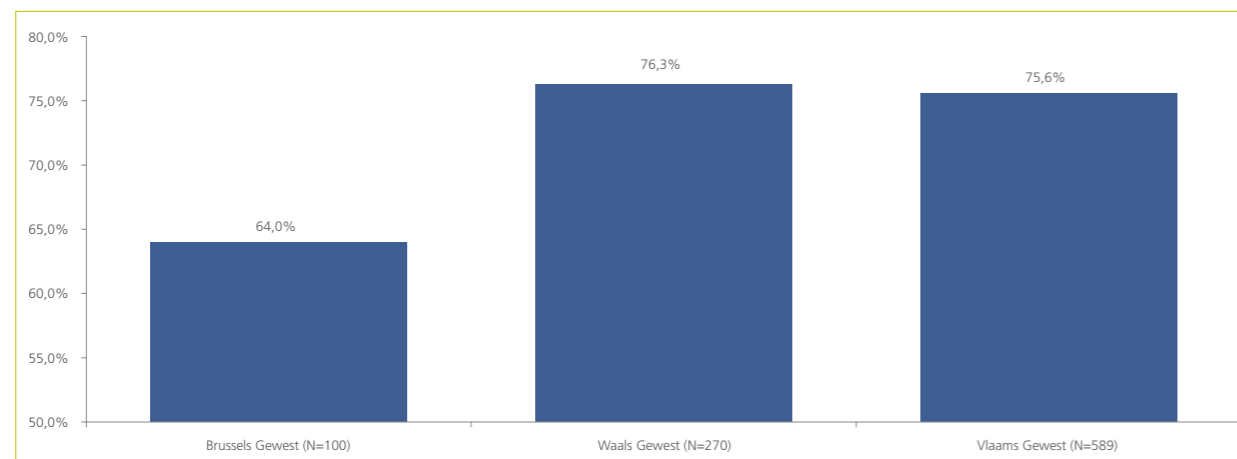
Figuur 10 geeft een overzicht van de familiebedrijven per ondernemingsgrootte. Bijna drie op vier ondernemingen (74,6% van de ondernemingen die hebben deelgenomen aan de enquête) geven aan dat zij hun onderneming percipiëren als een familiebedrijf. Het percentage familiebedrijven bij de micro-ondernemingen bedraagt 78,5% tegenover 72,6% bij de KMO's.

Figuur 10: Aantal familiebedrijven (per ondernemingsgrootte)

Figuur 11 toont aan dat het percentage familiebedrijven in Vlaamse en Waalse Gewest ongeveer gelijk is (75,6% resp. 76,3%). In het Brussels Gewest is het aantal familiebedrijven echter significant lager (64%).

Figuur 11: Aantal familiebedrijven (per gewest)

Zoals eerder vermeld wordt voor de verdere bespreking de grote ondernemingen (24 in totaal) uit de antwoorden gefilterd zodat de analyse gelimiteerd wordt tot enkel de KMO's. Er blijven dus 968 ondernemingen over in de dataset. In de tekst wordt soms een vergelijking gemaakt tussen de micro-ondernemingen en de KMO's (kleine en middelgrote ondernemingen).

Uit tabel 9 blijkt dat bij 31,4% van de ondernemingen een deel van de omzet wordt besteed aan innovatie. Daarentegen wordt er bij 68,6% van de onderneming niets aan innovatie gespendeerd.

Tabel 9: Besteding deel van de omzet aan innovatie

	Aantal	Percentage
Ja	285	31,4%
Nee	624	68,6%
Totaal	909	100%

Indien het deel van de omzet dat wordt besteed aan innovatie wordt geanalyseerd (zie tabel 10), dan zien we dat 16,2% van de ondernemingen minder dan 10% van de jaarlijkse omzet aan innovatie besteden. 7,8% van de respondenten spendeert tussen 10% en 20% en 3,6% van de respondenten geeft meer dan 20% van de omzet uit aan innovatie.

Tabel 10: Besteding aan innovatie in percentages van de omzet

	Aantal	Percentage
Geen innovatie (0%)	624	72,4%
0-10%	140	16,2%
10-20%	67	7,8%
> 20%	31	3,6%
Totaal	862	100%

2.1.5 VERSCHILLEN TUSSEN DE MICRO-ONDERNEMINGEN EN DE KMO'S

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen micro-ondernemingen en KMO's ten aanzien van het profiel van de respondenten:

- Micro-ondernemingen kiezen vaker voor de BVBA rechtsvorm, KMO's kiezen vaker voor de NV rechtsvorm.
- Er bestaat een significant verband tussen het ondernemingstype en de leeftijd van de onderneming. Micro-ondernemingen zijn vaker jonger dan 20 jaar, terwijl KMO's vaker ouder dan 20 jaar zijn.
- Er bestaat een significant verband tussen het ondernemingstype en omzetgroei. KMO's hebben vaker een gemiddelde jaarlijkse groei van meer dan 5%. Micro-ondernemingen hebben vaker een gemiddelde jaarlijkse groei van minder dan 5%.
- Micro-ondernemingen zijn vaker familiebedrijven in vergelijking met KMO's.
- Er bestaat een significant verband tussen ondernemingssoort en het innovatiepercentage. Micro-ondernemingen spenderen vaker niets aan innovatie, terwijl KMO's vaker wel investeren in innovatie.

2.1.6 VERSCHILLEN TUSSEN HET WAALS GEWEST EN HET VLAAMS GEWEST

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen Vlaamse en Waalse ondernemingen ten aanzien van het profiel van de respondenten:

- In het Waals Gewest zijn er meer ondernemingen met een omzet lager dan 2 miljoen euro dan in het Vlaams Gewest.
- In het Waals Gewest zijn er meer ondernemingen met minder dan 10 personeelsleden dan het in Vlaams Gewest.
- Er bestaat een significant verband tussen het gewest en het omzetpercentage dat besteed wordt aan innovatie. De data suggereren dat in het Vlaamse en Waalse Gewest ongeveer eenzelfde proportie ondernemingen aangeven dat ze geen middelen besteden aan innovatie. Daarentegen blijkt dat, in vergelijking met het Waals Gewest, de ondernemingen in het Vlaamse Gewest die wel innoveren een groter deel van hun omzet besteden aan innovatie.

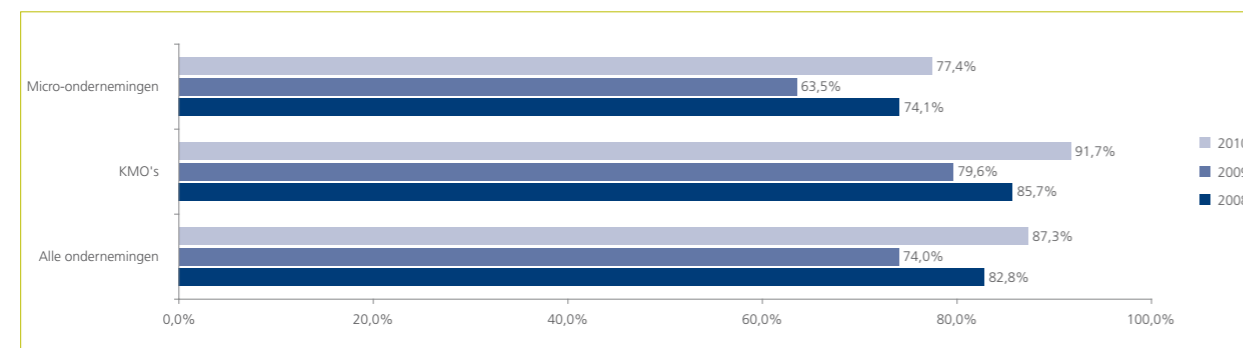
2.2 INVESTERINGEN EN BESCHIKBAARHEID VAN FINANCIERING

In dit tweede hoofdstuk van het tweede deel van de enquête werd gepeild naar de uitgevoerde investeringen en de beschikbaarheid van financiering. Er wordt een overzicht gegeven van zowel de huidige als toekomstige investeringen die de bevroegde ondernemingen plannen. Vervolgens wordt een beeld geschetst van de aangevraagde bankkredieten door deze ondernemingen, alsook de problemen die zij ondervinden bij het aantrekken van bankfinanciering. Tot slot bespreekt dit hoofdstuk kort de significante verschillen tussen de micro-ondernemingen en de KMO's alsook tussen de Vlaamse en Waalse respondenten.

2.2.1 INVESTERINGEN

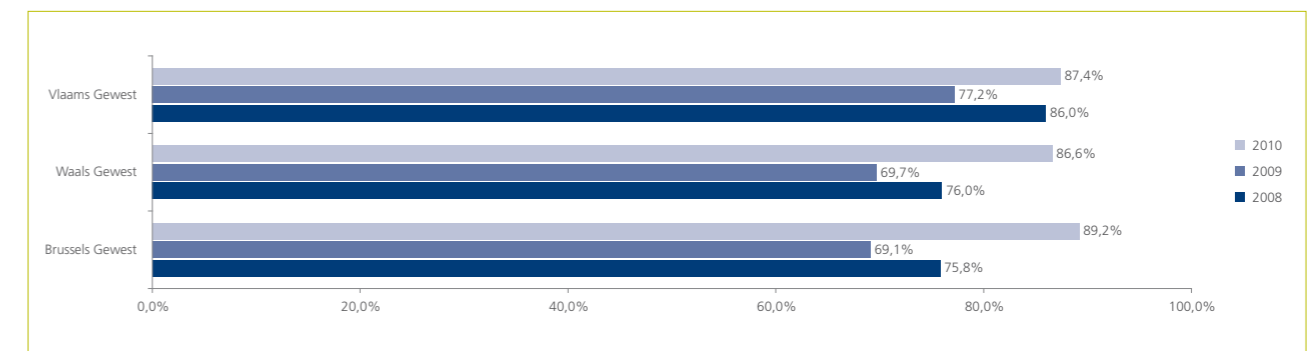
In figuur 12 wordt aangegeven of het percentage uitgevoerde investeringen verschilt volgens de grootte van de respondenten. De meerderheid van de bevroegde ondernemingen (87,3%) blijkt in de voorbije 12 maanden een investeringsproject gerealiseerd te hebben. Bij de KMO's was dit percentage hoger dan bij de micro-ondernemingen (91,7% resp. 77,4%). Ten opzichte van de jaren 2008 en 2009 zijn de percentages voor alle groepen gestegen.

Figuur 12: Uitvoering investeringsprojecten (per ondernemingsgrootte)

Figuur 13 toont de uitgevoerde investeringsprojecten per gewest. In het Brussels Gewest is het percentage van ondernemingen die investeringen uitgevoerd hebben het grootst (89,2%), gevolgd door het Vlaams Gewest (87,4%) en ten slotte het Waals Gewest (86,6%). In alle gewesten is het percentage hoger dan in 2008 en 2009.

Figuur 13: Uitvoering investeringsprojecten (per gewest)

Tabel 11 toont de investeringsdoeleinden in functie van de grootte van de ondernemingen. Bij de KMO's wordt het meest geïnvesteerd in materieel of uitrusting (64,2% ter vervanging en 39,8% ter uitbreiding) en in rollend materieel ter vervanging (48,9%). Bij de micro-ondernemingen komt dezelfde top drie naar voren, maar zijn de percentages lager dan bij de KMO's. Bij de micro-ondernemingen investeerden 41% van de respondenten in materieel of uitrusting ter vervanging en 22,3% ter uitbreiding.

Tabel 11: Investeringsdoeleinden (per ondernemingsgrootte)

	Alle ondernemingen (N=955)	KMO's (N=653)	Micro-ondernemingen (N=283)
Opstarten zaak	2,2%	2,3%	2,1%
Aankoop of overname	4,8%	5,5%	2,8%
Opleiding	23,6%	28,8%	11,3%
Marketing	20,2%	21,6%	18,0%
O&O	11,8%	14,4%	6,4%
Materieel/uitrusting (vervanging)	57,1%	64,2%	41,0%
Materieel/uitrusting (uitbreiding)	34,5%	39,8%	22,3%
Gebouwen/terreinen (vervanging)	10,7%	11,5%	8,5%
Gebouwen/terreinen (uitbreiding)	14,3%	16,4%	9,5%
Rollend materieel (vervanging)	42,5%	48,9%	27,6%
Rollend materieel (uitbreiding)	19,2%	22,7%	11,0%
Andere	2,5%	2,5%	2,8%

Micro-ondernemingen investeren veel minder in opleiding dan andere KMO's (11,3% vs. 28,8%), in O&O (6,4% vs. 14,4%), in materieel of uitrusting ter vervanging (41% vs 64,2%), in materieel of uitrusting ter uitbreiding (22,3% vs. 39,8%), in gebouwen of terreinen ter uitbreiding (9,5% vs. 16,4%), in vervanging van rollend materieel (27,6% vs. 48,9%) en in expansie van het rollend materieel (11% vs. 22,7%).

Tabel 12 illustreert de investeringsdoeleinden per gewest. De top 3 van de investeringsdoeleinden is in alle drie de gewesten gelijk. De ondernemingen hebben het meest geïnvesteerd in de vervanging van materieel of uitrusting (54,9% in het Brussels Gewest, 56% in het Waalse Gewest en 57,9% in het Vlaams Gewest). Op de tweede plaats vinden we investeringen in de vervanging van rollend materieel (44,1% in het Brussels Gewest, 39,9% in het Waals Gewest en 43,4% in het Vlaams Gewest). Ten slotte staat op de derde plaats de investeringen ter uitbreiding van het materieel of uitrusting (33,3% in het Brussels Gewest, 31,3% in het Waals Gewest en 36,1% in het Vlaams Gewest). De ondernemingen in het Waalse Gewest (2,2%) investeerde minder dan hun tegengangers in het Vlaams Gewest (5,8%) of het Brussels Gewest (5,9%) in aankoop of overname. Bovendien investeren de ondernemingen uit het Brussels Gewest (16,7%) en het Waals Gewest (14,9%) ook minder in de uitbreiding van het rollend materieel in vergelijking met de ondernemingen in het Vlaams Gewest (21,5%).

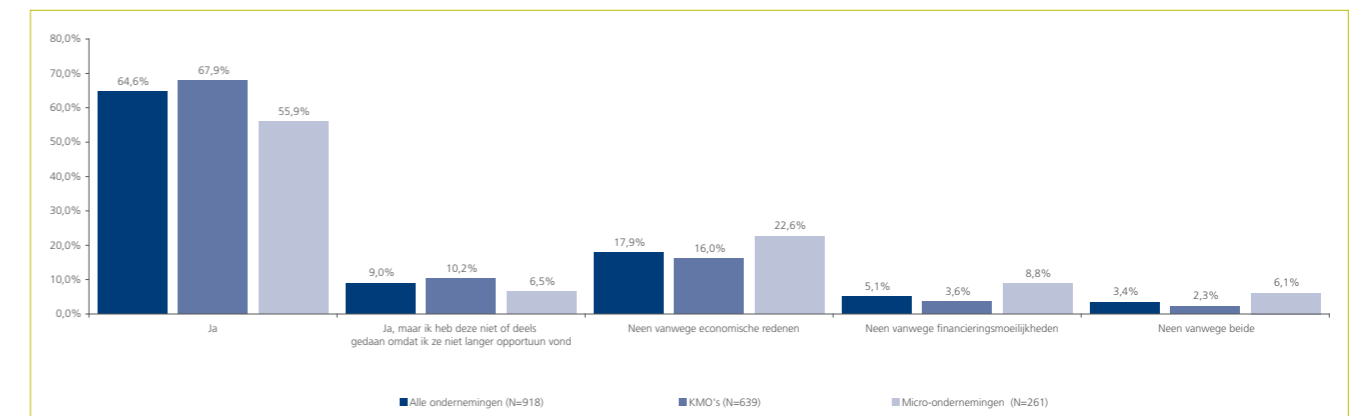
Tabel 12: Investeringsdoeleinden (per gewest)

	Brussels Gewest (N=102)	Waals Gewest (N=268)	Vlaams Gewest (N=585)
Opstarten zaak	3,9%	3,0%	1,5%
Aankoop of overname	5,9%	2,2%	5,8%
Opleiding	20,6%	23,5%	24,1%
Marketing	24,5%	20,9%	19,1%
O&O	11,8%	10,8%	12,3%
Materieel/uitrusting (vervanging)	54,9%	56,0%	57,9%
Materieel/uitrusting (uitbreiding)	33,3%	31,3%	36,1%
Gebouwen/terreinen (vervanging)	9,8%	9,7%	11,3%
Gebouwen/terreinen (uitbreiding)	9,8%	13,1%	15,7%
Rollend materieel (vervanging)	44,1%	39,9%	43,4%
Rollend materieel (uitbreiding)	16,7%	14,9%	21,5%
Andere	4,9%	3,7%	1,5%

Figuur 14 illustreert het antwoord van de ondernemingen op de vraag "zijn al de geplande investeringen in de voorbije 12 maanden gerealiseerd?" De meerderheid (64,4%) van de respondenten heeft de investeringsprojecten die voorzien waren inderdaad verwezenlijkt. Volgens ondernemingstype blijkt dat 67,9% van de KMO's hun geplande investeringen hebben uitgevoerd tegenover slechts 55,9% van de micro-ondernemingen.

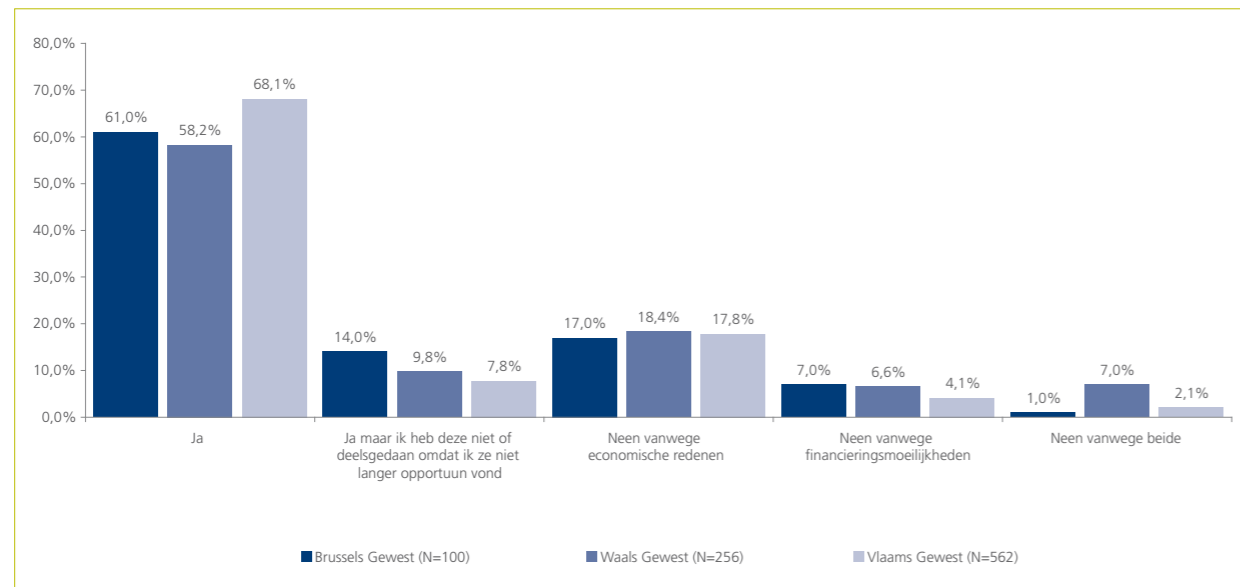
9% van de ondernemingen heeft de geplande investeringen niet of deels uitgevoerd omdat ze de investeringen niet langer opportuun vonden (waarvan 10,2% bij de KMO's en 6,5% bij de micro-ondernemingen). 26,4% van alle ondernemingen heeft de geplande investeringen niet uitgevoerd: 17,9% van de respondenten vanwege economische redenen, 5,1% vanwege financieringsmoeilijkheden en 3,4% vanwege beide redenen. We constateren dat vooral micro-ondernemingen last hadden van economische redenen of financieringsmoeilijkheden. 22,6% van de micro-ondernemingen heeft de geplande projecten niet kunnen uitvoeren vanwege economische redenen, tegenover 16% van de KMO's. Door financieringsmoeilijkheden heeft 8,8% van de micro-ondernemingen de projecten niet kunnen uitvoeren, tegenover 3,6% bij de KMO's. Vanwege beide redenen doen ook de micro-ondernemingen het slechter met een aandeel van 6,1% tegenover 2,3% bij de KMO's.

Figuur 14: Bent u in staat geweest om al de geplande investeringen in de voorbije 12 maanden te realiseren? (per ondernemingsgrootte)

Figuur 15 bekijkt de cijfers vanuit een gewestelijk perspectief. Op de vraag of alle geplande investeringen gerealiseerd zijn, antwoordde 68,1% van de ondernemingen uit het Vlaams Gewest bevestigend, tegenover 58,2% in het Waals Gewest en 61% in het Brussels Gewest. In het Brussels Gewest heeft men de projecten vaker niet of deels uitgevoerd omdat ze niet langer opportuun waren (14%) in vergelijking met het Waals Gewest (9,8%) of het Vlaams Gewest (7,8%). Er bestaan geen grote significante verschillen tussen de gewesten voor de ondernemingen die de projecten niet hebben uitgevoerd wegens economische redenen of financieringsmoeilijkheden. Wel geven ondernemingen in het Waals Gewest meer dan dubbel zoveel aan dat ze vanwege beide redenen hun projecten niet hebben uitgevoerd (7% in vergelijking met 1% in het Brussels Gewest of 2,1% in het Vlaams Gewest).

Figuur 15: Bent u in staat geweest om al de geplande investeringen in de voorbije 12 maanden te realiseren? (per gewest)

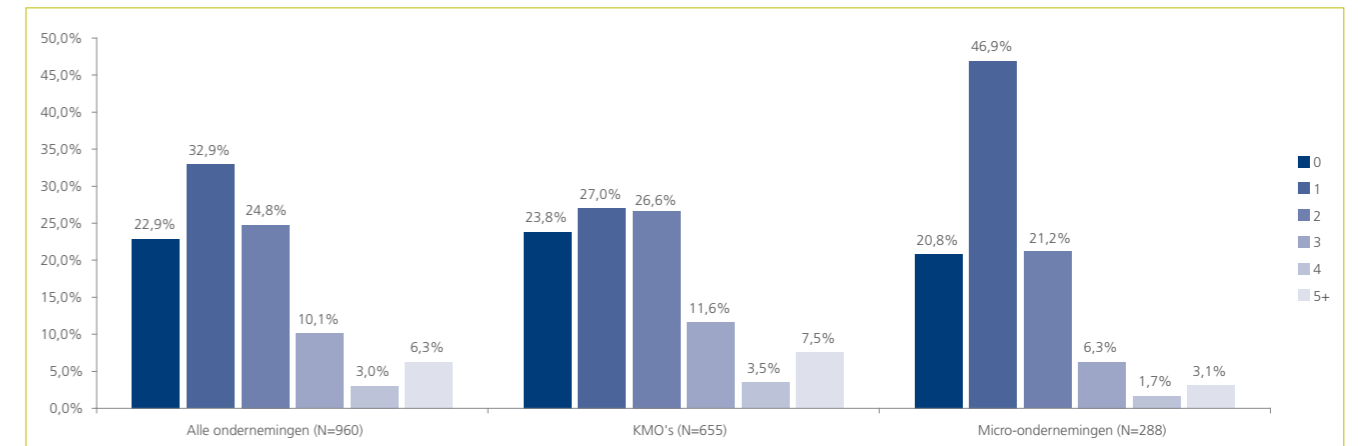
2.2.2 BANKKREDIET

Inzake de financiering van investeringsprojecten heeft een KMO de mogelijkheid tot de financiering met schuld (bv. bankkrediet) of de financiering met eigen middelen. In deze sectie wordt het gebruik van bankkredieten besproken.

Figuur 16 toont ons dat 22,9% van alle ondernemingen geen krediet heeft openstaan bij één of meerdere banken. Dat wil zeggen dat 77,1% van de ondernemingen bij minstens één bank een krediet heeft openstaan. 32,9% van de ondernemingen heeft een krediet openstaan bij één bank, 24,8% bij twee banken, 10,1% bij drie banken, 3% bij vier banken en 6,3% heeft bij vijf of meer banken kredieten openstaan.

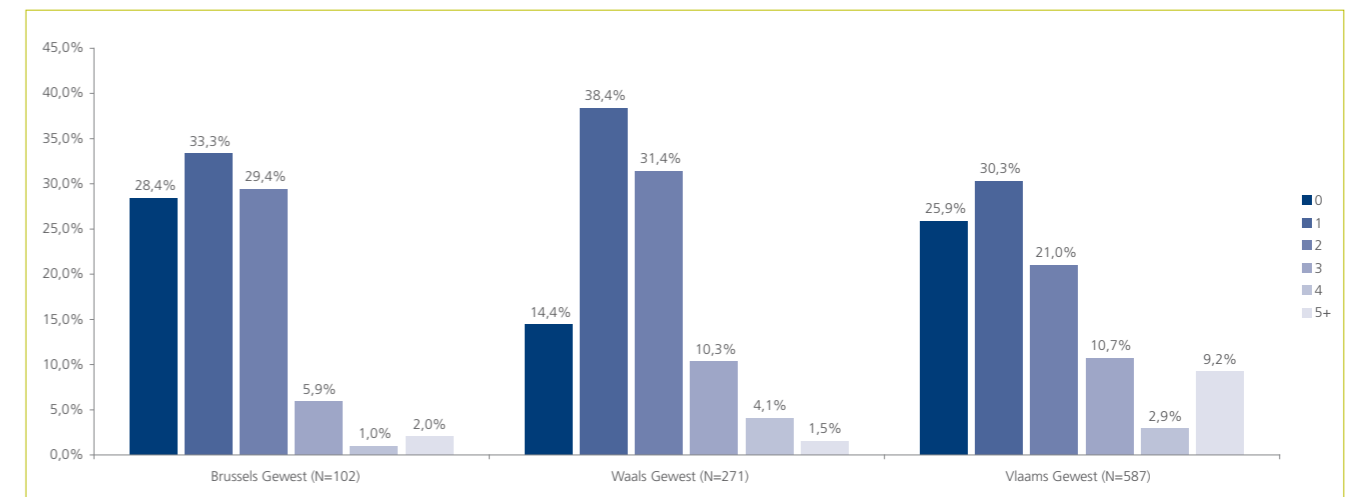
Het voornaamste verschil tussen de micro-ondernemingen en de KMO's bestaat op het vlak van ondernemingen met krediet bij één bank (27% vs. 46,9%). We stellen vast dat vooral de KMO's bij drie of meer banken kredieten hebben openstaan: 22,6% vs. 11,1% bij de micro-ondernemingen. Algemeen kunnen we stellen dat vooral micro-ondernemingen geen krediet aangaan of bij slechts één bank een krediet hebben openstaan, terwijl de KMO's vaker bij meer banken een krediet aangaan.

Figuur 16: Bij hoeveel banken hebt u een krediet openstaan? (per ondernemingsgrootte)

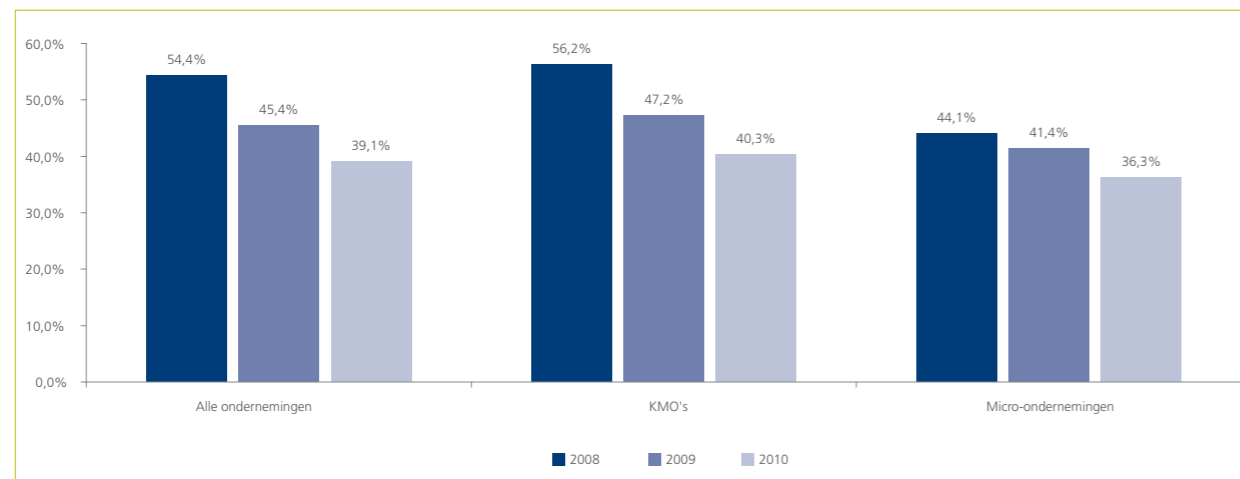
Figuur 17 toont de gewestelijke verschillen van het aantal banken waarbij de onderneming een krediet heeft openstaan. In het Waals Gewest heeft men opmerkelijk vaker (in 85,6% van de gevallen) bij minstens één bank een krediet openstaan dan in het Brussels Gewest (71,6%) of in het Vlaams Gewest (74,1%). Opmerkelijk is dat in het Vlaams Gewest 9,2% van de ondernemingen bij meer dan vijf banken een krediet heeft openstaan, terwijl deze categorie slechts 1,5% vertegenwoordigt in het Waals Gewest en 2% in het Brussels Gewest.

Figuur 17: Bij hoeveel banken hebt u een krediet openstaan? (per gewest)

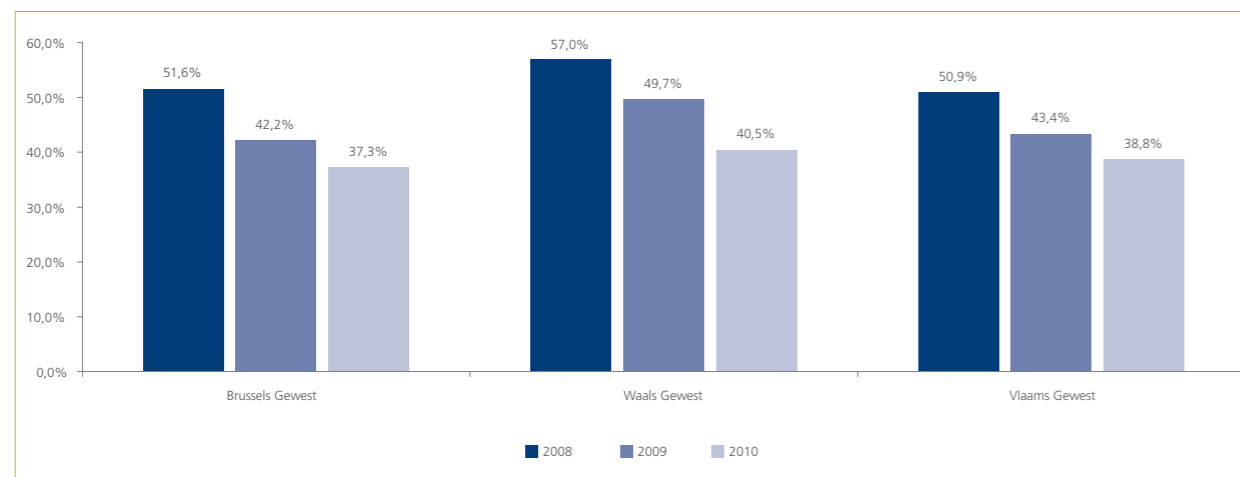
Ook werd aan de aangeschreven ondernemingen gevraagd of men tijdens de 12 maanden voor de enquête een bankkrediet heeft aangevraagd voor de financiering van investeringen. Zo blijkt uit figuur 18 dat 39,1% van de respondenten een bankkrediet heeft aangevraagd. Vorig jaar was dit cijfer 45,2% en in 2008 was dit cijfer 54,4%, er is dus een duidelijke daling zichtbaar. Er bestaat dit jaar geen groot verschil tussen KMO's en micro-ondernemingen (slechts 4%).

Figuur 18: Kreditaanvraag tijdens de voorbije 12 maanden voor de financiering van investeringen (per ondernemingsgrootte)

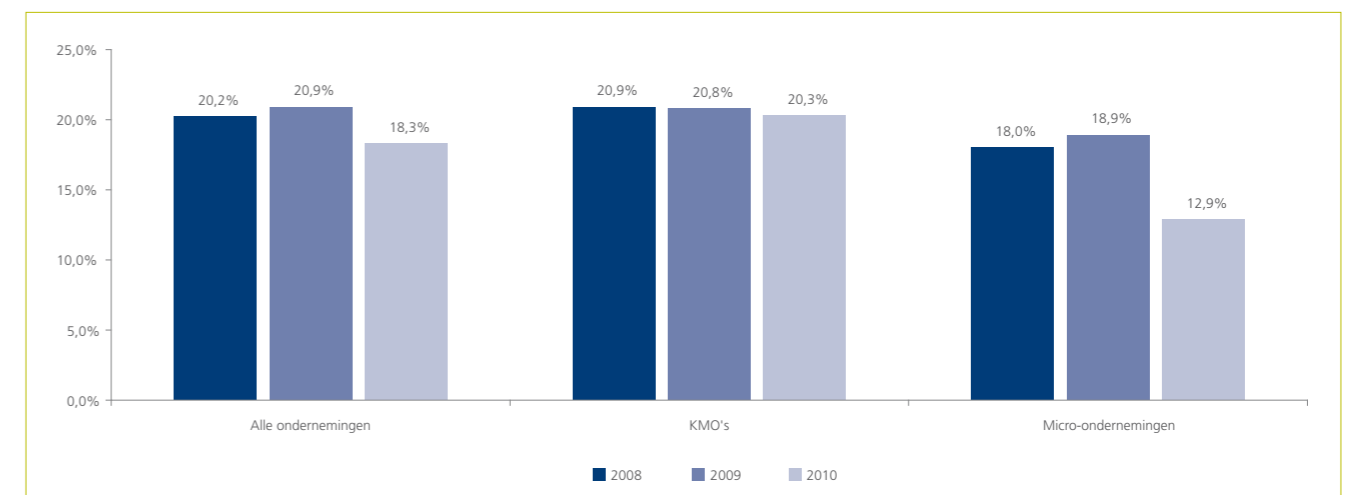
Figuur 19 leert ons dat 40,5% van de bevroegde ondernemingen in het Waals Gewest een bankkrediet aanvragen voor de financiering van investeringen, tegenover 38,8% in het Vlaams Gewest en en 37,3% in het Brussels Gewest. Ook hier merken we duidelijk een daling van de verschillen tussen de gewesten.

Figuur 19: Kreditaanvraag tijdens de voorbije 12 maanden voor de financiering van investeringen (per gewest)

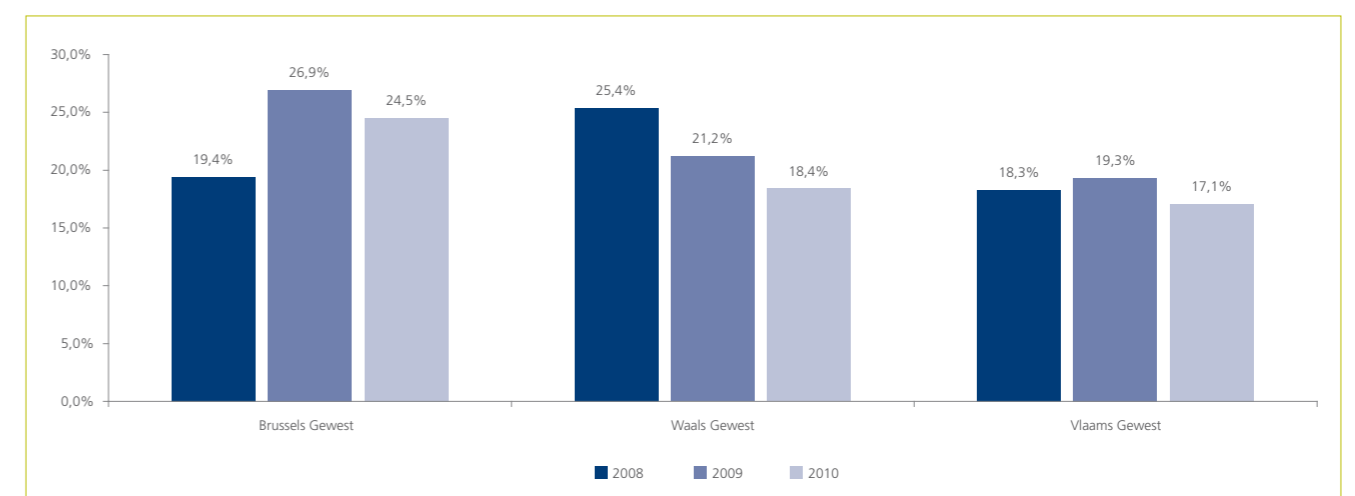
Vervolgens werd aan de ondernemingen gevraagd of ze in de 12 maanden voor de enquête een kredietaanvraag deden ter financiering van de exploitatie. Figuur 20 duidt aan dat 18,3% van de bevroegde ondernemingen hiervoor een krediet aanvragen. In 2009 was dit percentage 20,9% en in 2008 was dit cijfer 20,2%. Net als bij het krediet voor investeringen nemen we bij de kredieten ter financiering van de exploitatie ook een daling waar. De micro-ondernemingen (12,9%) vroegen minder krediet ter financiering van de exploitatie aan dan de KMO's (20,3%). Dat is ook minder dan vorig jaar, toen 18,9% van de micro-ondernemingen nog een krediet aanvragen ter financiering van de exploitatie.

Figuur 20: Kreditaanvraag in de afgelopen 12 maanden ter financiering van de exploitatie (per ondernemingsgrootte)

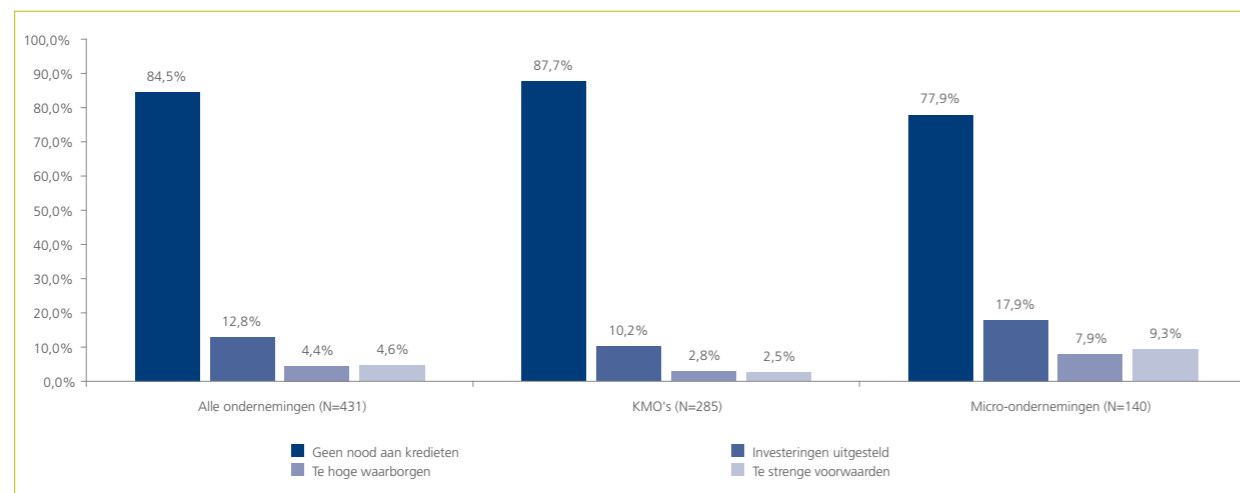
Figuur 21 verduidelijkt dat de Brusselse ondernemingen (24,5%) vaker krediet hebben aangevraagd ter financiering van de exploitatie dan de ondernemingen in het Waals (18,4%) of Vlaams (17,1%) Gewest. In het Vlaams of Brussels Gewest is er geen duidelijke trend zichtbaar, maar in het Waals Gewest kunnen we spreken van een merkbare daling doorheen de jaren.

Figuur 21: Kreditaanvraag in de afgelopen 12 maanden ter financiering van de exploitatie (per gewest)

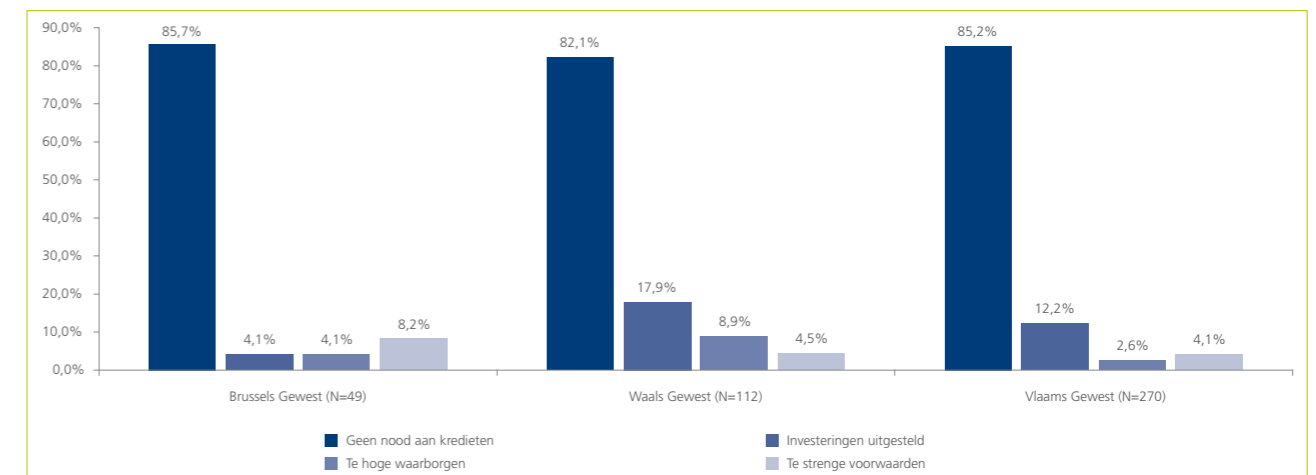
Indien een onderneming geen aanvraag indiende, werd er ook gevraagd naar de reden waarom ze dit niet deden. De resultaten per ondernemingsgrootte worden samengevat in figuur 22. Alle percentages vermeld in figuur 22 en figuur 23 staan in verhouding tot het aantal ondernemingen die géén aanvraag hebben ingediend. Er wordt m.a.w. geen rekening gehouden met de ondernemingen die wel een kredietaanvraag hebben ingediend. We stellen vast dat de meeste ondernemingen die geen kredietaanvraag hebben ingediend (84,5%) geen nood hadden aan kredieten. Een minderheid van de ondernemingen geeft aan dat men investeringen heeft uitgesteld (12,8%), dat ze de waarborgen te hoog vond (4,4%) of dat de voorwaarden te streng waren (4,6%). Micro-ondernemingen hebben in vergelijking met de KMO's vaker hun investeringen uitgesteld (17,9% tegenover 10,2%), maar hebben ook vaker geen kredietaanvraag ingediend wegens te hoge waarborgen die worden gevraagd (7,9% tegenover 2,8%) of wegens te strenge kredietvoorwaarden (9,3% tegenover 2,5%).

Figuur 22: Redenen waarom geen kredietaanvraag werd ingediend (per ondernemings-grootte)

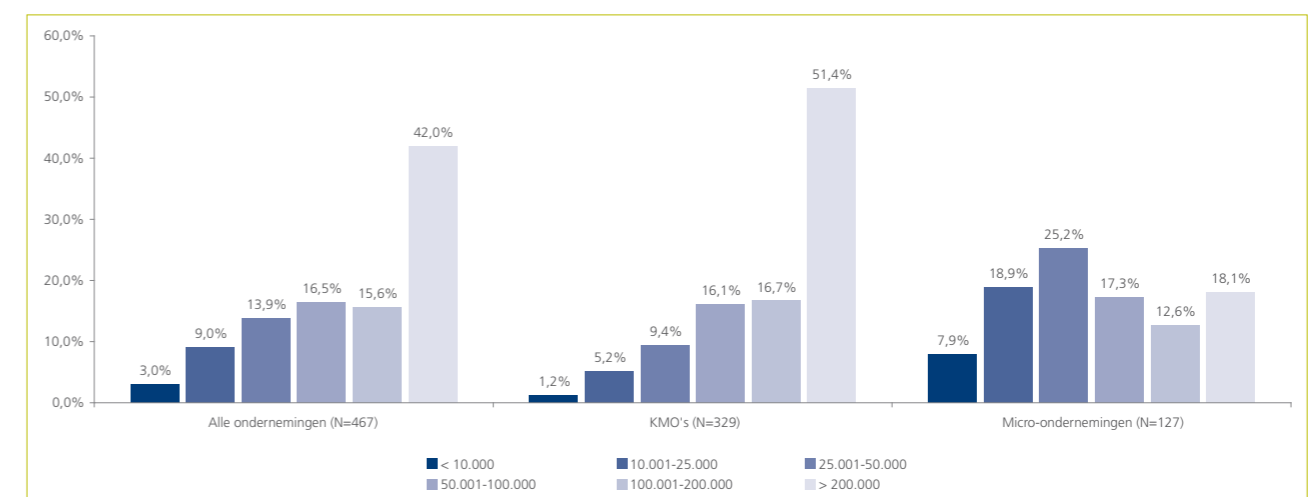
Figuur 23 bekijkt, per gewest, de redenen waarom geen kredietaanvraag werd ingediend. In elke gewest was de voorname reden het feit dat er geen nood aan krediet was in de beschouwde periode. In het Brussels Gewest werden meer kredietaanvragen niet ingediend wegens te strenge kredietvoorwaarden (8,2%). Dat is een hoger percentage dan de percentages die werden waargenomen in het Waals en Vlaams Gewest (4,5% resp. 4,1%). In het Waals Gewest (17,9%) werden investeringen vaker uitgesteld dan in het Vlaams Gewest (12,2%) en het Brussels Gewest (4,1%). Tot slot geven 8,9% van de Waalse ondernemingen aan dat ze geen kredietaanvraag hebben ingediend wegens te hoge waarborgen, tegenover 4,1% Brusselse ondernemingen en 2,6% Vlaamse ondernemingen.

Figuur 23: Redenen waarom geen kredietaanvraag werd ingediend (per gewest)

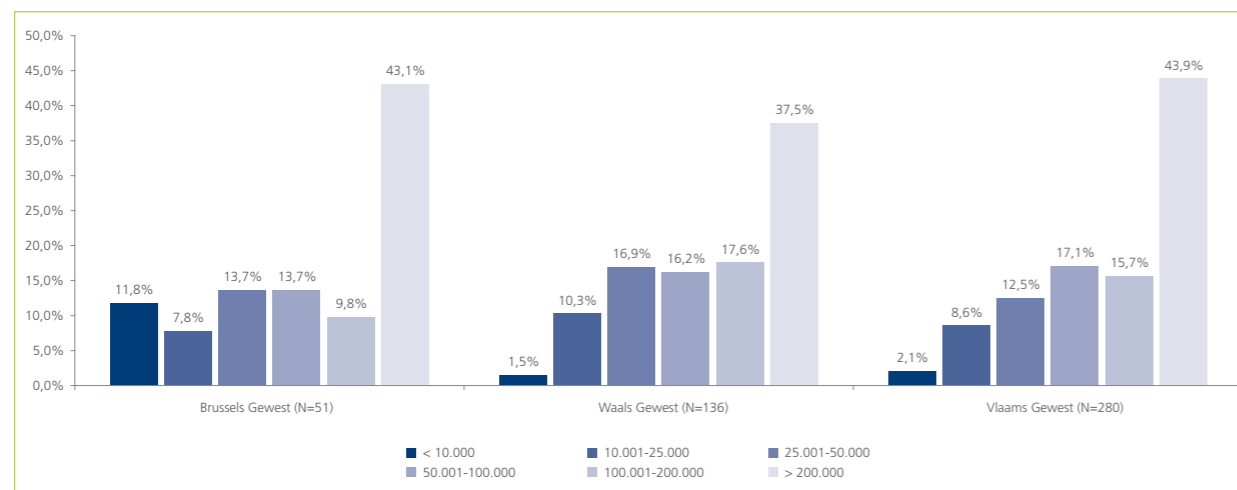
Indien een onderneming wél een kredietaanvraag heeft ingediend, dan werd er naar het bedrag gevraagd. De percentages zijn uitgedrukt ten opzichte van de ondernemingen die een kredietaanvraag hebben ingediend. Figuur 24 vat de resultaten samen per ondernemingsgrootte. De meeste ondernemingen (42%) vroegen meer dan 200.000 euro aan. Slechts 3% van de ondernemingen vroeg minder dan 10.000 euro aan. Micro-ondernemingen vragen vooral bedragen aan lager dan 200.000 euro (81,9%) terwijl dit voor de KMO's slechts 48,6% is. De KMO's vragen in vergelijking met micro-ondernemingen veel meer kredieten van hoger dan 200.000 euro aan (51,4% vs. 18,1%).

Figuur 24: Gevraagd kredietbedrag (per ondernemingsgrootte)

Figuur 25 toont de gewestelijke verschillen op het vlak van het gevraagde kredietbedrag. In het Brussels Gewest vragen de ondernemingen vooral bedragen kleiner dan 10.000 euro aan (11,8% ten opzichte van 1,5% in het Waals Gewest of 2,1% in het Vlaams Gewest). In het Waals Gewest (37,5%) is het aandeel ondernemingen die meer dan 200.000 euro aanvragen lager dan in het Brussels (43,1%) en Vlaams (43,9%) Gewest.

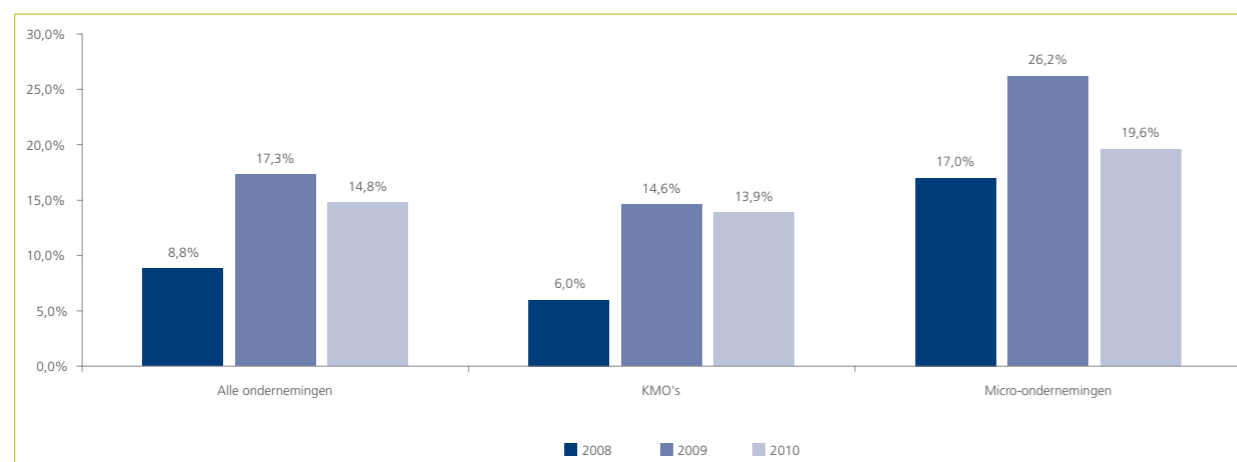
Figuur 25: Gevraagd kredietbedrag (per gewest)

2.2.3 WEIGERING VAN EEN KREDIETAANVRAAG

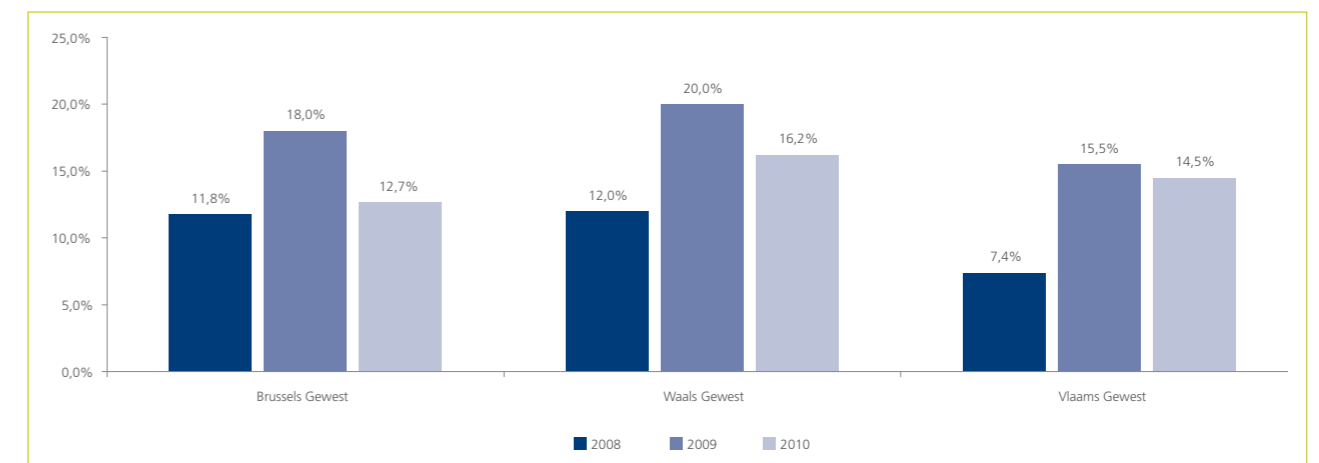
Figuur 26 toont, per ondernemingstype, hoeveel ondernemingen met een weigering van bankkrediet te maken kregen. Ook hier staan de percentages uitgedrukt ten opzichte van de ondernemingen die effectief een kredietaanvraag hebben ingediend. 14,8% van de aanvragende ondernemingen kreeg een negatief antwoord. In 2009 bedroeg dit percentage nog 17,3%. Vooral de micro-ondernemingen (19,6%) werden geconfronteerd met een kredietweigering, terwijl dit cijfer voor de KMO's veel lager is (13,9%). Bij de KMO's is het percentage van kredietweigerings in 2010 bijna hetzelfde cijfer als in 2009. Bij de micro-ondernemingen is dit percentage echter gedaald met 6,6%.

Figuur 26: Weigering van aangevraagd bankkrediet (per ondernemingsgrootte)

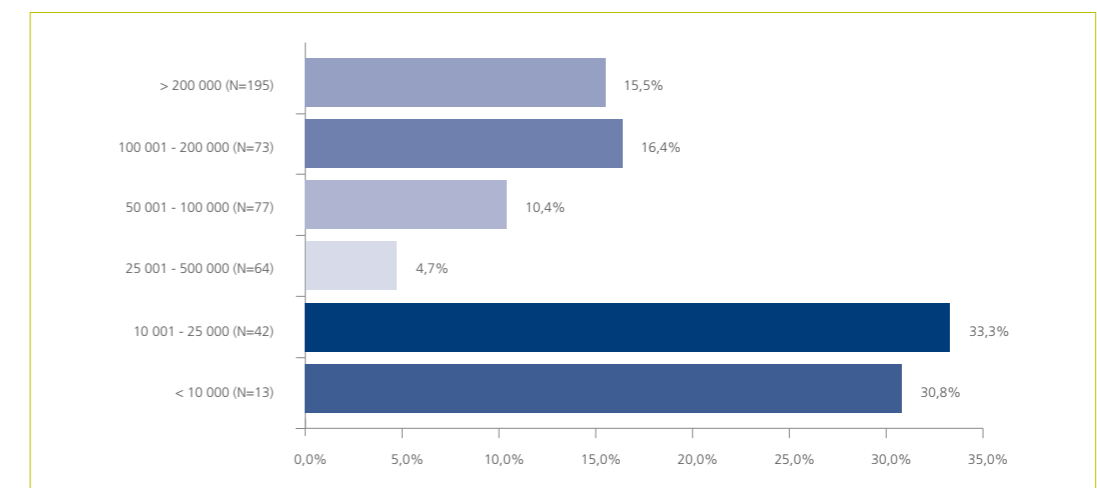
Figuur 27 vat de kredietweigerings samen per gewest. In het Waals Gewest werd relatief het meest krediet geweigerd (16,2%). In het Vlaams Gewest bedroeg het percentage weigerings 14,5% tegenover 12,7% in het Brussels Gewest. In elk gewest is het percentage gedaald ten opzichte van 2009. De daling was het sterkst in het Brussels Gewest (5,3%), gevolgd door het Waals Gewest (3,8%). In het Vlaams Gewest was er een heel lichte daling van 1%.

Figuur 27: Weigering van aangevraagd bankkrediet (per gewest)

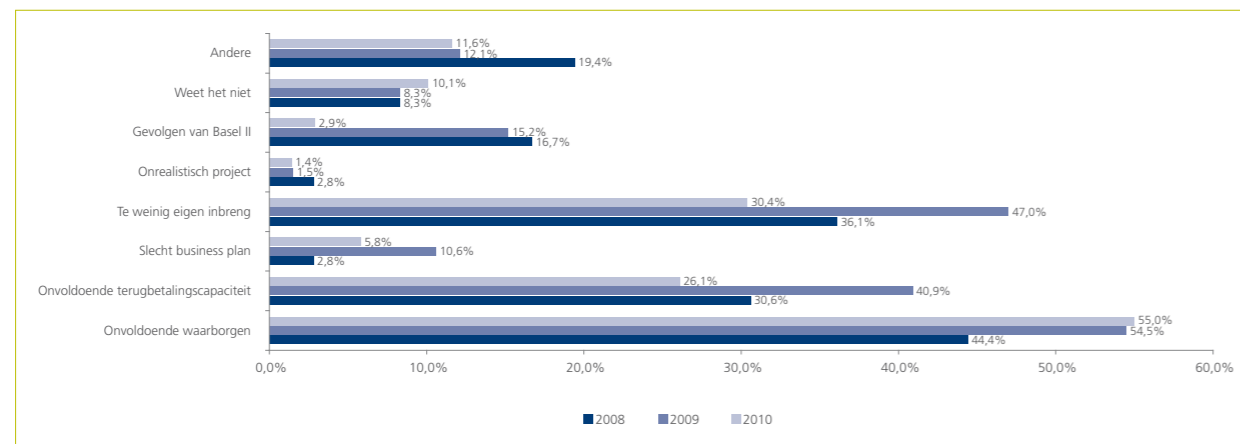
Figuur 28 geeft meer informatie over de kredietweigerings per aangevraagd bedrag. De meeste kredietweigerings hebben betrekking op de bedragen lager dan 10.000 euro (30,8%) en voor bedragen tussen 10.001 en 25.000 euro (33,3%).

Figuur 28: Weigering van aangevraagd bankkrediet (volgens het gevraagde bedrag)

Figuur 29 toont de redenen waarom een krediet werd geweigerd. De voornaamste reden voor een weigering is het niet kunnen of willen geven van persoonlijke (30,4%) en zakelijke (24,6%) waarborgen. Van alle ondernemingen die te maken kregen met een kredietweigering halen 55% dit als de reden aan. Dit percentage is ongeveer gelijk aan dat van vorig jaar (54,5%). De tweede belangrijkste reden die werd gegeven is een te lage eigen inbreng (30,4%). Vorig jaar werd deze reden nog door 47% van de ondernemingen aangehaald. De derde belangrijkste reden is het niet kunnen aantonen van een voldoende terugbetalingscapaciteit (26,1%). Ook hier kan men een sterke daling vaststellen ten opzichte van het cijfer van 2009 (40,9%). Een beperkt aantal ondernemingen geven diverse andere redenen op (11,6%) of weten het niet (10,1%). Voorbeelden van 'andere redenen' zijn bijvoorbeeld een achterstand op de betaling van RSZ-schulden of een negatief eigen vermogen. De overige redenen werden in zeer beperkte mate aangehaald: een slecht business plan (5,8%), gevolgen van Basel II (2,9%) en een onrealistisch project (1,4%).

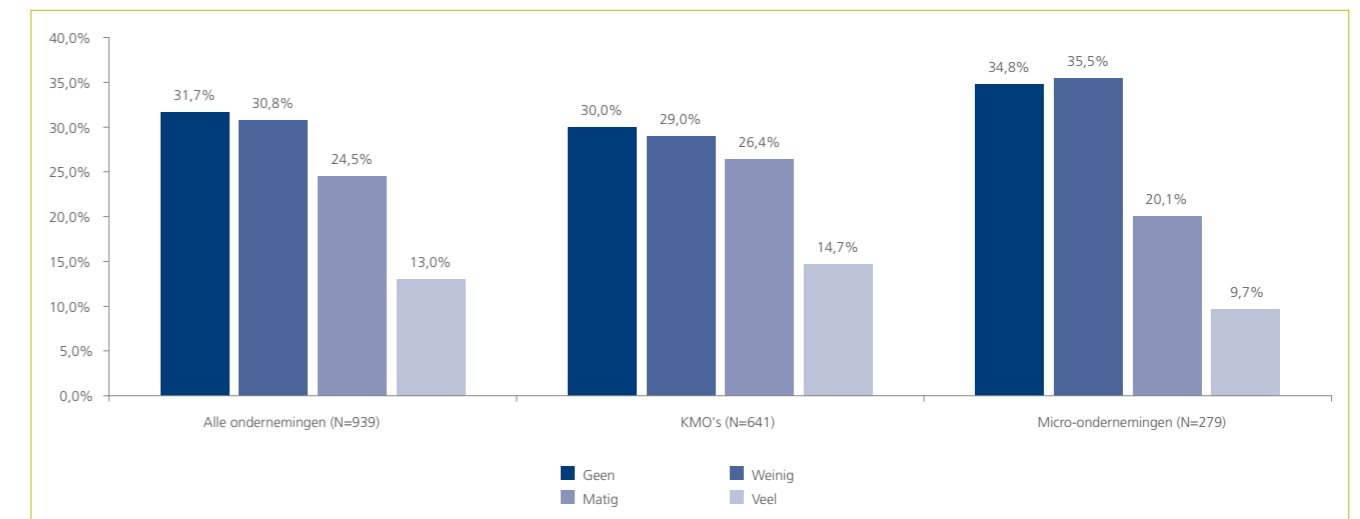
Figuur 29: Reden van de weigering van een bankkrediet

2.2.4 TOEKOMSTIGE NOOD AAN EXTERNE FINANCIERING

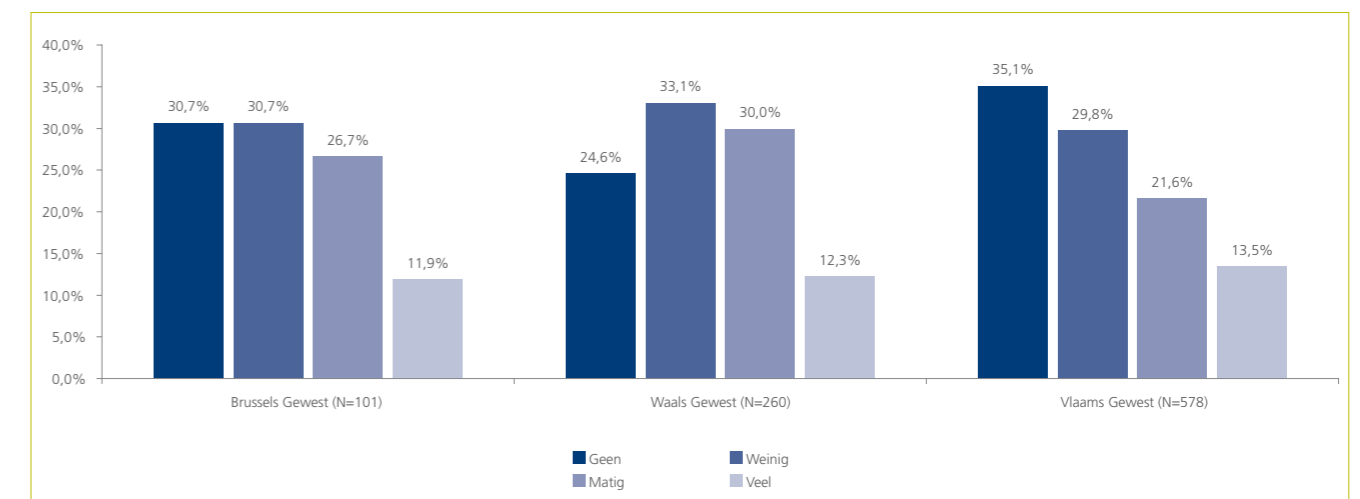
Ten slotte werd de ondernemingen gevraagd in welke mate ze de komende 12 maanden denken nood te hebben aan externe financiering. Figuur 30 toont dat 31,7% van de ondernemingen verwacht geen externe financiering nodig te hebben. 30,8% van de ondervraagde ondernemingen verwacht weinig of zeer weinig nood te hebben aan externe financiering, terwijl slechts 13% van de respondenten verwacht veel of zeer veel externe financiering nodig te hebben. Bijna een kwart van de respondenten (24,5%) verwacht een matige externe financieringsnood in de komende 12 maanden. Micro-ondernemingen verwachten in vergelijking met de KMO's vaker geen nood aan externe financiering te hebben (micro-ondernemingen: 34,8% en KMO's: 30%). Micro-ondernemingen verwachten ook vaker weinig nood aan externe financiering te hebben dan KMO's (micro-ondernemingen: 35,5% en KMO's 29%). Micro-ondernemingen verwachten minder vaak een matige nood (20,1%) of een sterke nood aan externe financiering te hebben (9,7%).

Figuur 30: In welke mate heeft men nood aan externe financiering de komende 12 maanden? (per ondernemingsgrootte)

Figuur 31 toont dat in het Vlaams Gewest (35,1%) de ondernemingen vaker verwachten geen nood te hebben aan externe financiering in vergelijking met het Brussels (30,7%) of Waals (24,6%) Gewest. Verder zijn er merkbare verschillen tussen de gewesten wanneer we kijken naar het percentage van ondernemingen die een matige nood aan financiering verwachten. In het Waals Gewest is dit percentage 30%, tegenover 26,7% in het Brussels Gewest of 21,6% in het Vlaams Gewest.

Figuur 31: In welke mate heeft men nood aan externe financiering de komende 12 maanden? (per gewest)

2.2.5 VERSCHILLEN TUSSEN DE MICRO-ONDERNEMINGEN EN DE KMO'S

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen micro-ondernemingen en KMO's:

- In het algemeen hebben KMO's de voorbije 12 maanden meer geïnvesteerd dan micro-ondernemingen en dat in opleiding, onderzoek en ontwikkeling, materieel of uitrusting (uitbreiding en vervanging), gebouwen en terreinen (uitbreiding), rollend materieel (uitbreiding en vervanging).
- KMO's hebben in de 12 maanden voor de enquête vaker dan de micro-ondernemingen hun geplande investeringen uitgevoerd.
- Indien er geen krediet werd aangevraagd, is dit bij KMO's vaker het geval omdat er geen behoefte is aan krediet. Micro-ondernemingen hebben vaker geen krediet aangevraagd omwille van de volgende redenen: uitgestelde investeringen, te hoge waarborgen of te strenge kredietvoorwaarden.
- Bij de ondernemingen die een krediet hebben aangevraagd, wordt er een significant verband tussen de ondernemingssoort en de grootte van het aangevraagde bedrag waargenomen. Micro-ondernemingen vragen vaker bedragen lager dan 200.000 euro aan, terwijl KMO's vaker meer dan 200.000 euro aanvragen.
- Er bestaat een significant verband tussen ondernemingssoort en de nood aan externe financiering de komende 12 maanden. Micro-ondernemingen verwachten vooral geen tot weinig nood te hebben aan externe financiering, terwijl KMO's vooral een matige tot zeer hoge nood aan externe financiering verwachten.

2.2.6 VERSCHILLEN TUSSEN HET WAALS GEWEST EN HET VLAAMS GEWEST

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen de ondernemingen in het Vlaamse en het Waalse Gewest:

- In het Vlaams Gewest werden geplande investeringen vaker uitgevoerd dan in het Waals Gewest. Bovendien hebben de ondernemingen in het Vlaams Gewest de voorbije 12 maanden meer geïnvesteerd in de aankoop of overname van andere ondernemingen en in de uitbreiding van het rollend materieel.
- In het Vlaams Gewest zijn er meer ondernemingen die geen krediet hebben openstaan bij een bank in vergelijking met het Waals Gewest.
- Indien er geen krediet werd aangevraagd, is dit in het Waals Gewest vaker te wijten aan te hoge waarborgen in vergelijking met het Vlaams Gewest.
- In het Waals Gewest verwachten de ondernemingen dat ze in de komende 12 maanden vaker financiering zullen nodig hebben.

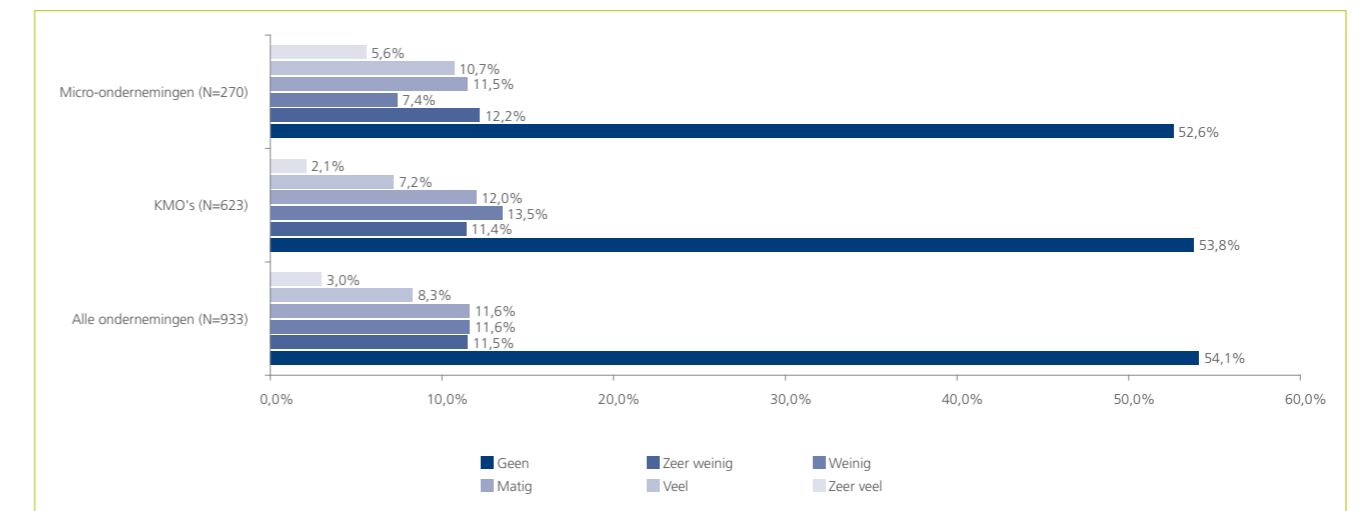
2.3 EVOLUTIE KREDIET- EN DIENSTVERLENING

In dit derde hoofdstuk wordt de relatie tussen de KMO en zijn voornaamste kredietverlener, met name de bankier, onder de loep genomen. Zo werd gepeild naar problemen met financiering, de gevraagde waarborgen en de informatie- en adviesverlening door de banken. Dit hoofdstuk wordt afgesloten door na te gaan of er significante verschillen te vinden zijn tussen micro-ondernemingen en KMO's enerzijds en tussen ondernemingen uit het Waals en Vlaams Gewest anderzijds.

2.3.1 PROBLEMEN MET FINANCIERING

Uit figuur 32 blijkt dat 45,9% van de ondernemingen problemen heeft ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering (gaande van zeer weinig tot zeer veel). 11,3% van de ondernemingen heeft veel of zeer veel problemen ondervonden. Het percentage van de ondernemers dat het afgelopen jaar weinig tot zeer weinig problemen heeft ondervonden bedraagt 23,1% en het percentage van de respondenten die géén problemen ondervond is 54,1%.

Figuur 32: In welke mate ondervond u problemen bij het aantrekken van bankfinanciering (per ondernemingsgrootte)?

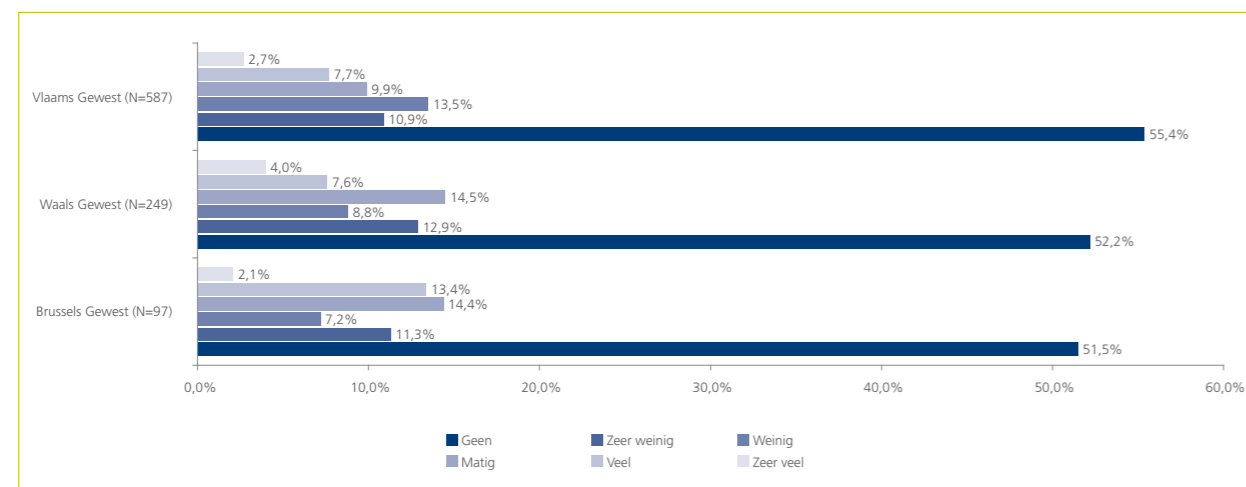
Micro-ondernemingen ervaren nog steeds aanzienlijk meer problemen inzake het aantrekken van bankfinanciering. Ongeveer 1 op 6 (of 16,3%) micro-ondernemingen ondervonden het afgelopen jaar veel of zeer veel problemen inzake het aantrekken van bankfinanciering, terwijl dit percentage bij de KMO's slechts 9,3% bedraagt.

In 2009 gaven 22,6% van de ondernemingen die een bankkrediet aanvroegen aan dat zij veel of zeer veel problemen ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering. Dit jaar bedraagt dat percentage slechts 15,3% of een vermindering van 7,3%. Ook werd vastgesteld dat 40% van de ondernemingen die een bankkrediet aanvroegen, aangeeft dat ze geen problemen hebben ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering (vorig jaar was dit 53,5%). Ongeveer 1 op 5 micro-ondernemingen die het afgelopen jaar een bankkrediet aanvroegen ondervonden hierbij veel of zeer veel problemen, terwijl dit cijfer in 2009 nog 30,3% bedroeg.

Hoewel er een verbetering kan worden vastgesteld in de voorbije 12 maanden, zijn de cijfers nog steeds slechter dan de cijfers van 2008. In 2008 gaven slechts 8,9% van de ondervraagde ondernemingen aan veel of zeer veel problemen te hebben ondervonden. 13,9% van de micro-ondernemingen ondervonden in 2008 veel of zeer veel problemen en 70% van de ondernemingen ondervond geen problemen.

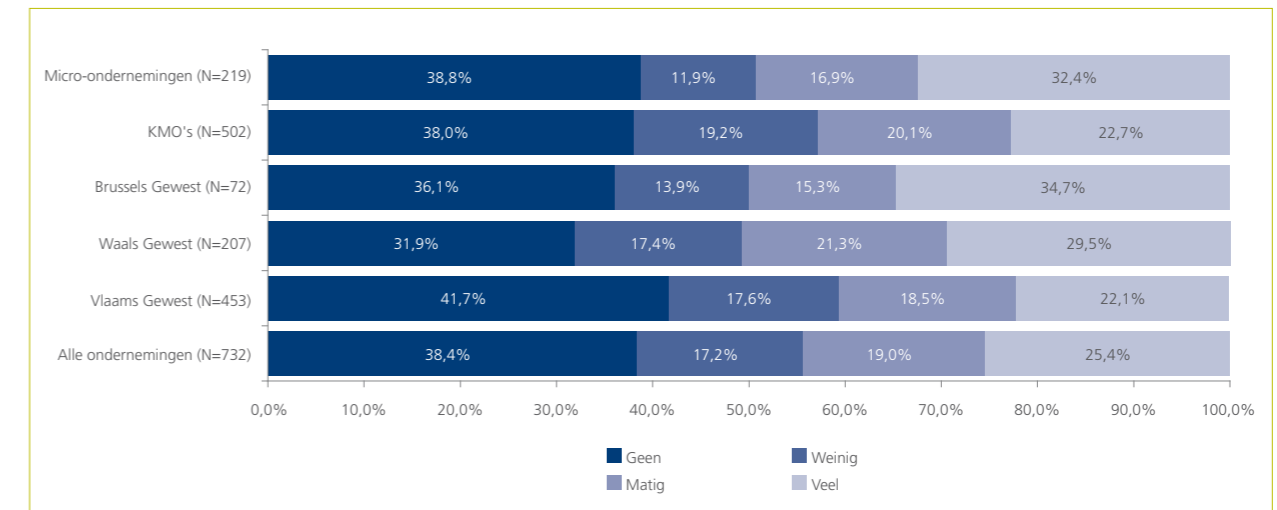
Figuur 33 toont dat 48,5% van de ondernemingen uit het Brusselse Gewest aangeven problemen te hebben ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering. In het Waals Gewest is dit 47,8% en in het Vlaams Gewest 44,6%. Daarnaast blijkt dat 15,5% van de respondenten uit het Brussels Gewest veel of zeer veel problemen hebben ondervonden, terwijl dit percentage in het Waals Gewest 11,6% is en in het Vlaams Gewest 10,4%.

Figuur 33: In welke mate ondervond u problemen bij het aantrekken van bankfinanciering (per gewest)?

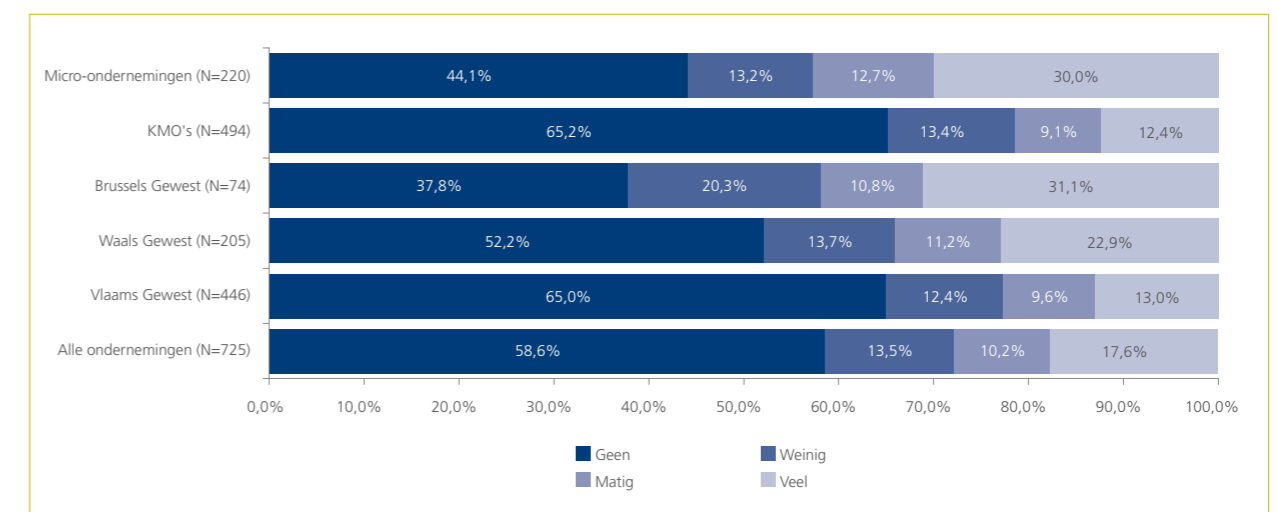
Figuur 34 toont dat 61,6% van alle ondernemingen problemen had met de vraag van de bankier om zakelijke waarborgen te verstrekken. Ongeveer een kwart van de ondernemingen geeft aan veel problemen te hebben ondervonden op dit vlak. Het aantal ondernemingen dat in het Brussels Gewest veel problemen heeft ondervonden bedraagt 34,7%, terwijl dat percentage in het Waals Gewest 29,5% is en in het Vlaams Gewest 22,1%. Indien de resultaten worden opgesplitst op basis van ondernemingsgrootte dan blijkt dat vooral micro-ondernemingen de meeste problemen hebben ondervonden (32,4% van de micro-ondernemingen had veel problemen, tegenover 22,7% bij de KMO's).

Figuur 34: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank zakelijke waarborgen eiste?

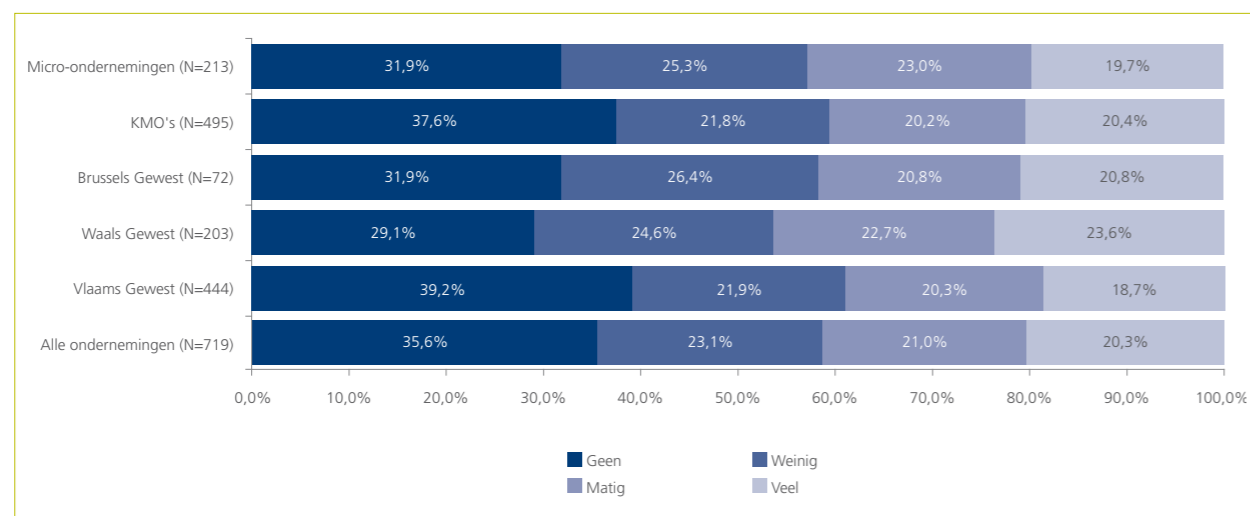
Uit figuur 35 blijkt dat 41,4% van alle ondernemingen problemen heeft ondervonden met een bankier die persoonlijke waarborgen eiste. 17,6% van de ondernemingen ondervonden veel problemen op dat vlak. De meerderheid van de ondernemingen uit het Brussels Gewest (62,2%) heeft problemen ondervonden. In de overige gewesten is dat percentage lager, namelijk 48,8% in het Waals Gewest en 35% in het Vlaams Gewest. Brusselse ondernemingen hebben in vergelijking met Waalse en Vlaamse ondernemingen ook vaker last van veel problemen (Brussels Gewest: 31,1%, Waals Gewest: 22,9%, Vlaams Gewest: 13%). Micro-ondernemingen hebben ten opzichte van de KMO's vaker problemen ondervonden (55,9% tegenover 35%). 30% van de micro-ondernemingen geeft zelfs aan veel problemen te ervaren bij de vraag van de bank om persoonlijke waarborgen te leveren.

Figuur 35: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank persoonlijke waarborgen eiste?

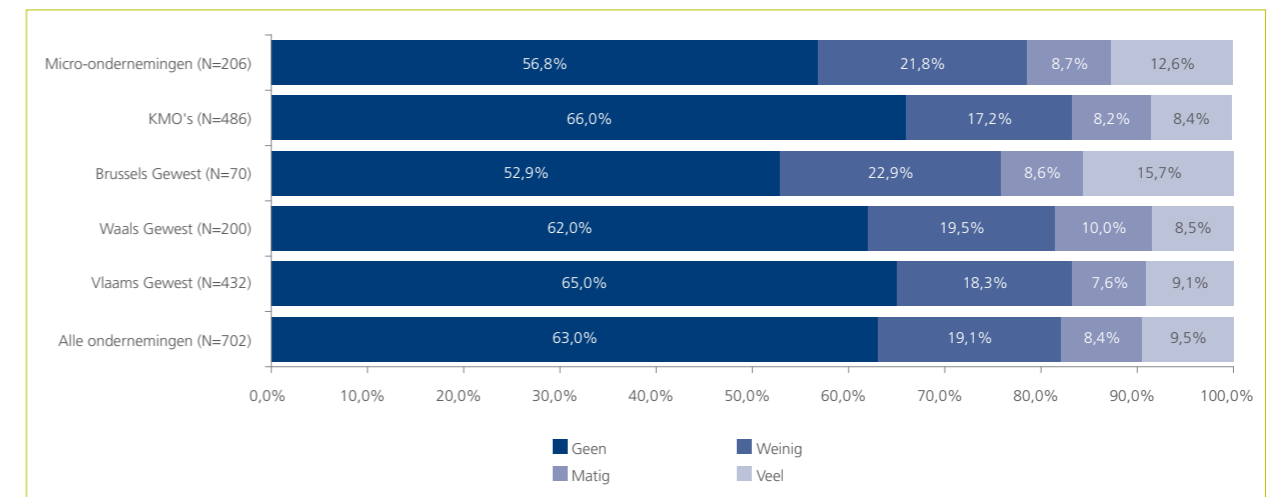
Figuur 36 toont dat 64,4% van de ondernemingen aangeeft dat zij problemen hebben ondervonden met een bank die meer informatie eiste. Ongeveer 1 op 5 ondernemingen heeft zelfs veel problemen ondervonden op dit vlak. De verschillen tussen de gewesten of het ondernemingstype zijn vrij klein. Wel zien we dat micro-ondernemingen vaker weinig problemen hebben ondervonden (25,3%), terwijl KMO's vaker helemaal geen problemen hebben ondervonden (37,6%).

Figuur 36: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank meer informatie eiste?

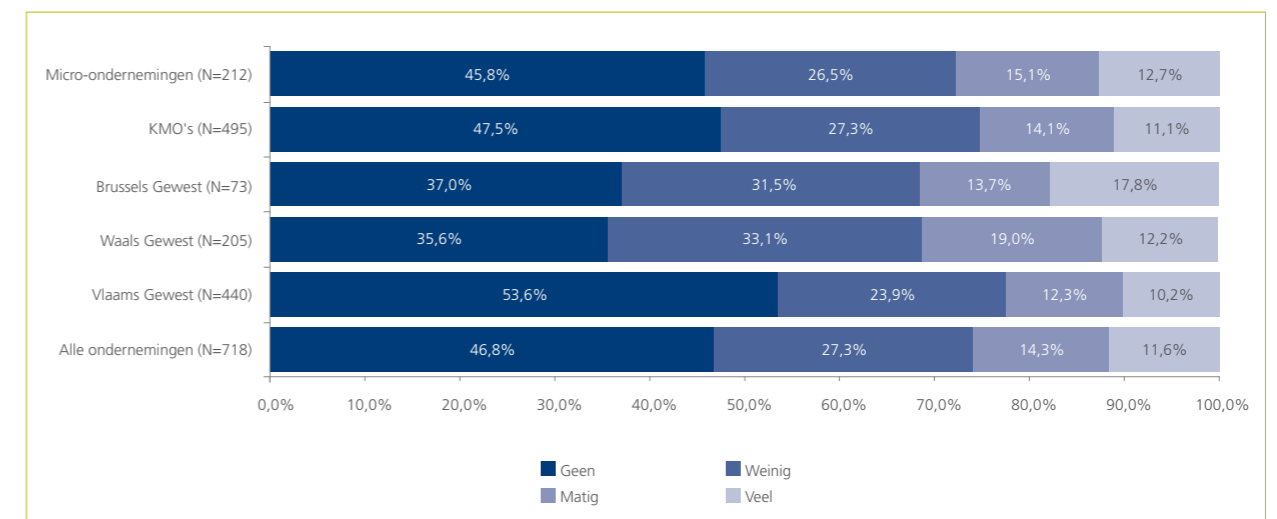
Uit figuur 37 blijkt dat 6 op 10 ondernemingen geen problemen heeft ondervonden met het feit dat de contactpersoon niet steeds dezelfde is. Bij ondernemingen in het Vlaams Gewest stijgt dat percentage tot 65% en bij de KMO's zelfs tot 66%. 15,7% van de ondernemingen uit het Brussels Gewest hebben veel problemen ondervonden op dat vlak. In de andere gewesten van het land zijn deze percentages zwakker (8,5% voor de ondernemingen in het Waals Gewest en 9,1% voor de ondernemingen in het Vlaams Gewest). Micro-ondernemingen hebben in vergelijking met de KMO's meer problemen ondervonden (43,2% tegenover 34%) en geven ook aan dat ze in vergelijking met de KMO's vaker veel problemen hebben ondervonden (12,6% tegenover 8,4%).

Figuur 37: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de contactpersoon niet steeds dezelfde is?

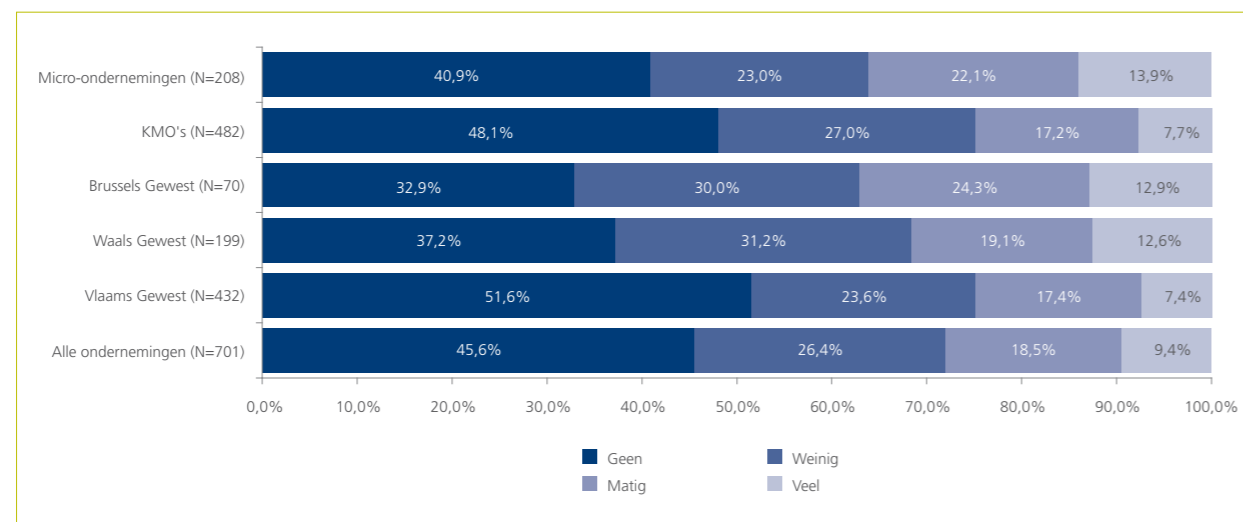
Uit figuur 38 blijkt dat bijna de helft van de ondernemingen (46,8%) geen problemen heeft ondervonden als gevolg van de lange beslissingstermijn die de banken namen. Waalse en Brusselse ondernemingen hebben in vergelijking met Vlaamse ondernemingen meer problemen ondervonden (resp. 64,4% en 63% t.o.v. 46,4%). 17,8% van de Brusselse ondernemingen ondervond hierbij veel problemen. KMO's hadden in 52,5% van de gevallen problemen met een lange beslissingstermijn. Dat percentage is lager voor micro-ondernemingen (43,2%).

Figuur 38: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank een lange beslissingstermijn nam?

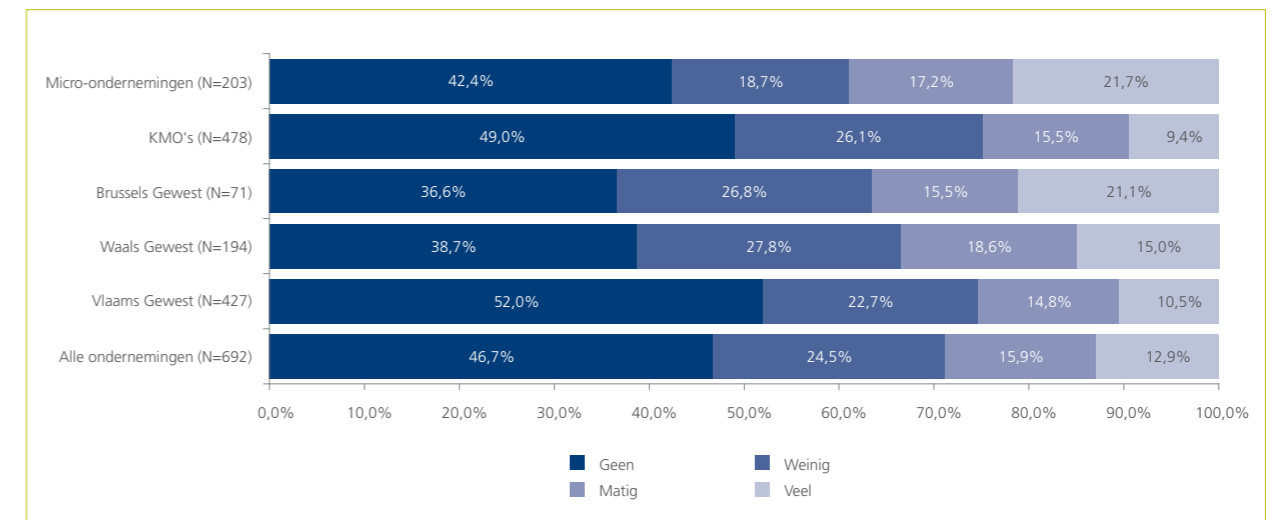
Uit figuur 39 blijkt dat 45,6% van alle ondernemingen geen problemen had met een hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet. In het Vlaams Gewest bedraagt dat percentage zelfs 51,6%. In het Waals Gewest zijn de cijfers iets minder gunstig, daar hadden 62,8% van de ondernemingen problemen met de hoge kostprijs voor een lange termijn krediet, waarbij 12,6% van de ondernemingen aangeven veel problemen te hebben ondervonden. De ondernemingen van het Brussels Gewest doen het nog slechter. Hier hebben 67,1% van de ondernemingen aangegeven dat ze met deze problemen werden geconfronteerd waarbij 12,9% van deze ondernemingen veel problemen hebben ondervonden. Micro-ondernemingen hebben in vergelijking met de KMO's meer problemen ondervonden met de hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet (59,1% tegenover 51,9%).

Figuur 39: In welke mate ondervond u problemen met de hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet?

Figuur 40 toont dat 53,3% van alle ondernemingen problemen heeft ondervonden met de hoge kostprijs voor een kortetermijnkrediet. De ondernemingen uit het Brussels en Waals Gewest geven aan meer problemen te hebben ondervonden dan de ondernemingen uit het Vlaams Gewest (63,7% en 61,3% t.o.v. 48%). Micro-ondernemingen hadden in 57,6% van de gevallen problemen van dit type en de KMO's in 51% van de gevallen. De ondernemingen uit het Brussels Gewest alsook de micro-ondernemingen hebben het grootste percentage ondernemingen die veel problemen ondervonden met de hoge kostprijs voor een kortetermijnkrediet (resp. 21,1% en 21,7%).

Figuur 40: In welke mate ondervond u problemen met de hoge kostprijs voor een kortetermijnkrediet?

2.3.2 UITSTAANDE WAARBORGEN

De ondernemingen werden ook ondervraagd over de waarborgen die ze moesten leveren in het kader van een bankkrediet. De resultaten worden beschreven in tabel 13. Het pand op de handelszaak blijkt de meest gebruikte waarborg te zijn bij het aanvragen van een bankkrediet (46,2% van de ondernemingen). Op de tweede plaats komt het hypothecair mandaat (29,9%) gevolgd door de persoonlijke borgstelling (20,7%). Er kan worden opgemerkt dat bij de micro-ondernemingen de persoonlijke borgstelling het meest frequent wordt gebruikt (33,8%), gevolgd door het pand op de handelszaak (32,8%). De persoonlijke borgstelling wordt vaker aan micro-ondernemingen gevraagd dan aan de KMO's (33,8% tegenover 14,7%). Het pand op de handelszaak, alsook de hypothecaire volmacht worden frequenter aan de KMO's gevraagd dan aan de micro-ondernemingen.

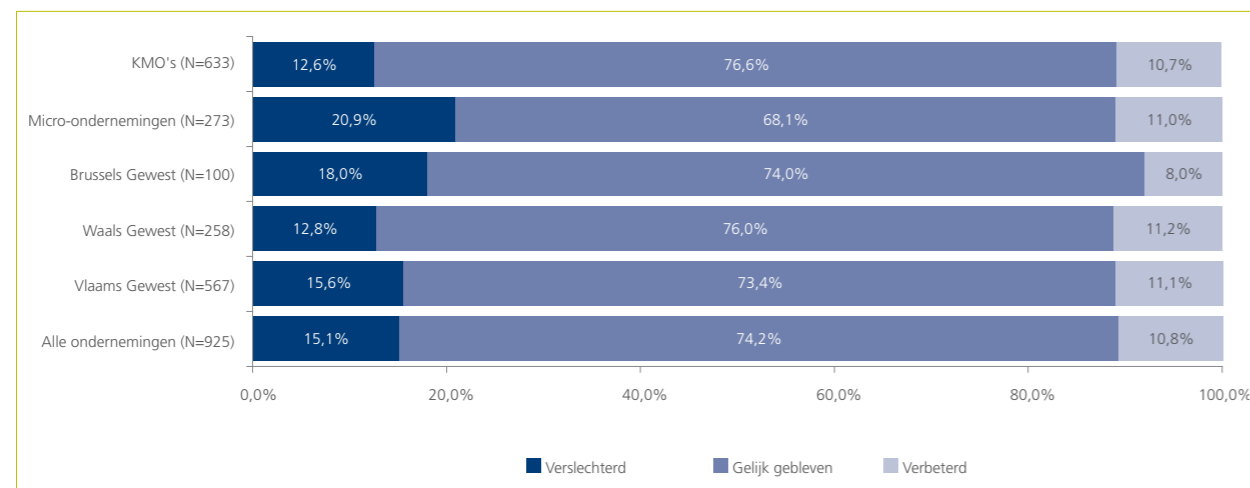
Tabel 13: Uitstaande waarborgen in het kader van een bankkrediet

	Alle (N=889)	Micro-ondernemingen (N=266)	KMO's (N=605)	Vlaams Gewest (N=567)	Waals Gewest (N=237)	Brussels Gewest (N=85)
Pand op handelszaak	46,2%	32,8%	52,7%	46,7%	49,2%	34,1%
Pand op aandelen onderneming	5,1%	2,6%	6,3%	5,5%	4,6%	3,5%
Persoonlijke borg	20,7%	33,8%	14,7%	17,5%	24,5%	31,8%
Hypothecair mandaat/volmacht	29,9%	19,9%	34,7%	28,2%	35,9%	24,7%
Borgstelling derden	6,1%	3,4%	7,1%	6,2%	6,3%	4,7%
Geld/effecten	3,7%	6,4%	2,6%	2,6%	4,6%	8,2%
Hypotheek	19,2%	17,3%	20,5%	14,6%	30,8%	17,6%
Schuldsaldoverzekering	12,6%	21,1%	8,6%	11,6%	15,6%	10,6%
Geen	26,0%	26,3%	25,7%	29,1%	18,9%	24,7%
Andere	2,6%	1,1%	3,1%	2,1%	2,5%	5,9%

2.3.3 INFORMATIE EN ADVIES BIJ DE FINANCIERINGSKEUZE

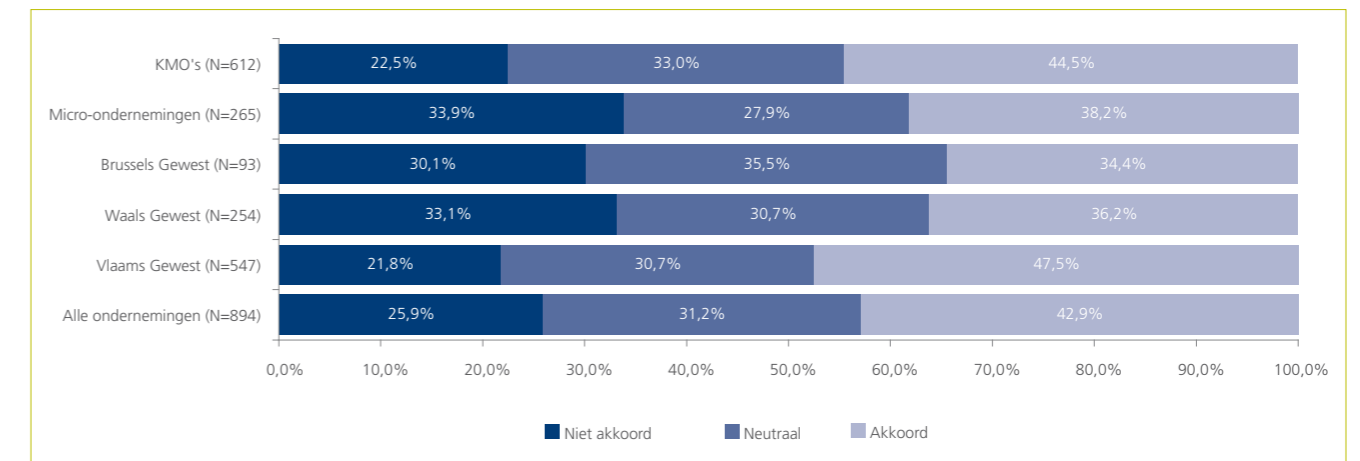
De respondenten werden ook ondervraagd over de kwaliteit van de dienstverlening en meer specifiek werd er gevraagd hoe deze geëvolueerd is in de 12 maanden die vooraf gingen aan de enquête. Figuur 41 toont dat 74,2% van alle ondernemingen vindt dat de kwaliteit van de dienstverlening gelijk is gebleven. 15,1% vindt dat de kwaliteit is verslechterd en 10,8% vindt dat de kwaliteit is verbeterd. De verschillen tussen de gewesten zijn beperkt. Bij de micro-ondernemingen zijn 20,9% van de ondernemingen van oordeel dat de kwaliteit achteruit is gegaan terwijl bij de KMO's dit percentage slechts 12,6% bedraagt.

Figuur 41: Evolutie van de kwaliteit van de dienstverlening.

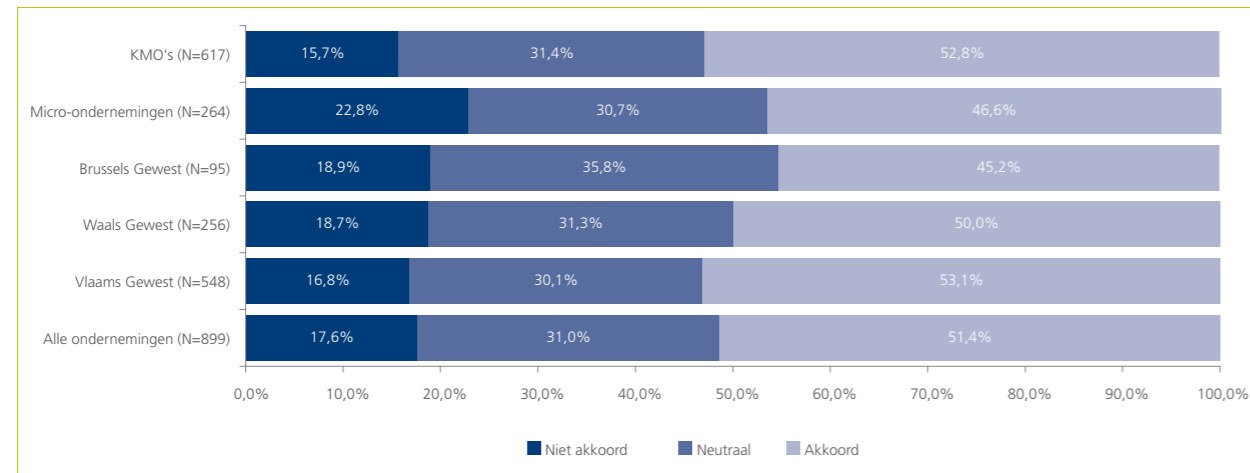
Er werd ook gevraagd in welke mate de ondervraagde ondernemingen het eens waren met een aantal stellingen over de communicatie, adviesverlening en informatie die hun bank levert. Figuur 42 geeft weer dat 42,9% van alle ondernemingen akkoord is met de stelling "Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties". Op het gewestelijk niveau worden de volgende percentages waargenomen voor de ondernemingen die akkoord zijn met de stelling: 47,5% in het Vlaams Gewest, 36,2% in het Waals Gewest en 34,4% in het Brussels Gewest. KMO's zijn ook vaker akkoord met de stelling dan de micro-ondernemingen (44,5% tegenover 38,2%). 25,9% van alle ondernemingen is het oneens met deze stelling. De ondernemingen uit het Brussels en Waals Gewest gaan vaker niet akkoord met de stelling dan de ondernemingen uit het Vlaams Gewest (resp. 30,1%, 33,1% en 21,8%). Micro-ondernemingen zijn in vergelijking met de KMO's ook vaker niet akkoord met de stelling "Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties" (33,9% tegenover 22,5%).

Figuur 42: Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties

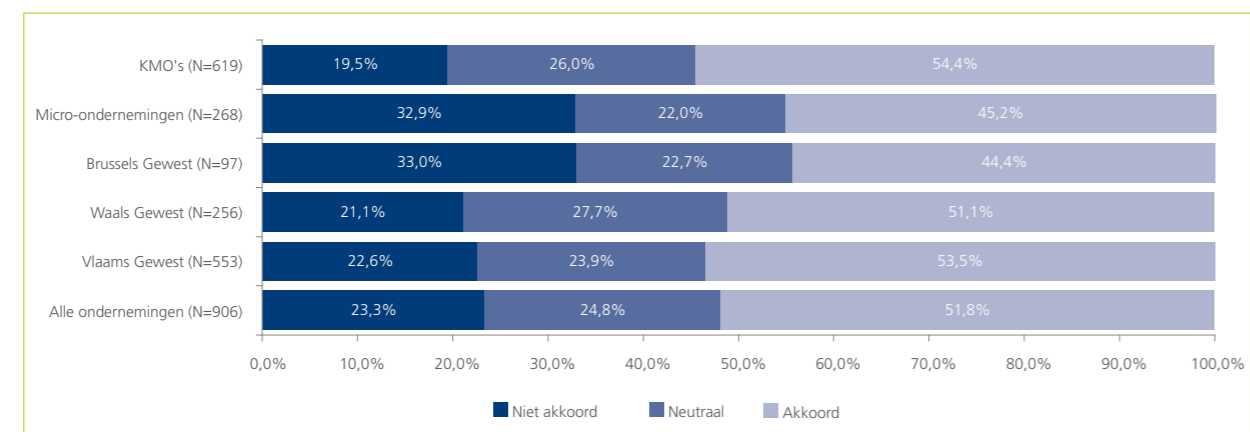
Figuur 43 geeft aan dat ongeveer de helft van de ondernemingen (51,4%) akkoord is met de stelling "Mijn bank geeft betrouwbaar advies". Op het gewestelijk niveau zijn de percentages van de ondernemingen die akkoord zijn met de stelling de volgende: 53,1% in het Vlaams Gewest, 50% in het Waals Gewest en 45,2% in het Brussels Gewest. KMO's zijn ook vaker akkoord met de stelling dan de micro-ondernemingen (52,8% tegenover 46,6%). Micro-ondernemingen zijn in vergelijking met de KMO's vaker niet akkoord met de stelling "Mijn bank geeft betrouwbaar advies" (22,8% tegenover 15,7%).

Figuur 43: Mijn bank geeft betrouwbaar advies

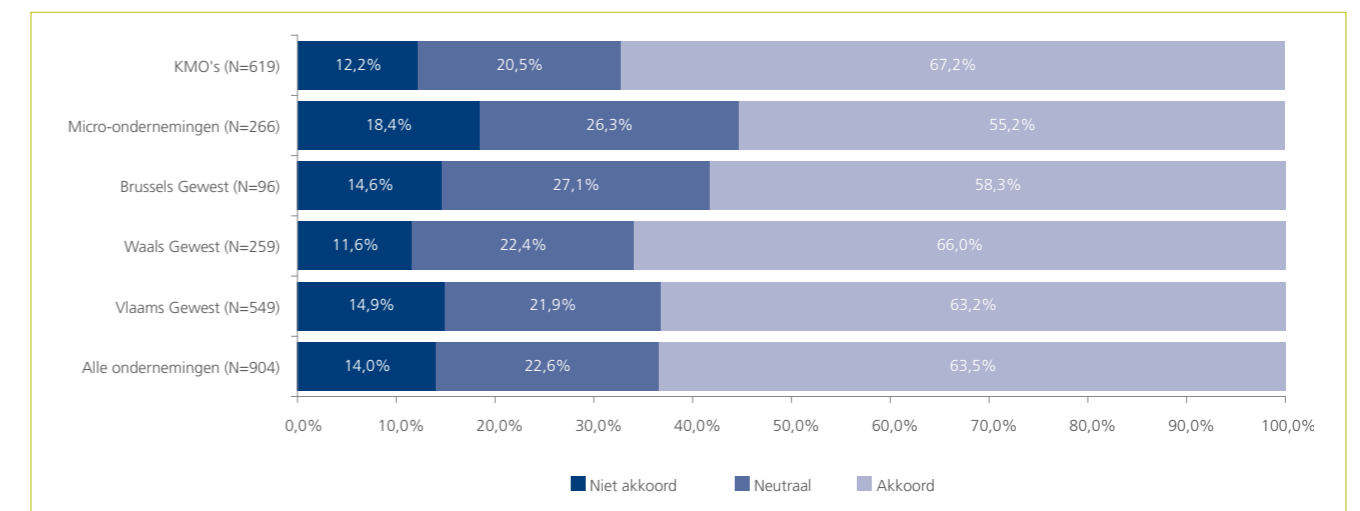
Figuur 44 toont aan dat 51,8% van de ondervraagde ondernemingen akkoord is met de stelling "Mijn bank heeft kennis van het 'reilen en zeilen' van mijn onderneming". Er wordt echter ook waargenomen dat 23,3% van alle ondernemingen het oneens is met deze stelling. 53,5% van de ondernemingen in het Vlaams Gewest zijn akkoord met de stelling, in het Waals Gewest is dit percentage 51,1% en het Brussels Gewest 44,4%. KMO's zijn ook vaker akkoord met de stelling dan micro-ondernemingen (54,4% tegenover 45,2%). Bijna 1 op 3 micro-ondernemingen gaan niet akkoord met de stelling "Mijn bank heeft kennis van het 'reilen en zeilen' van mijn onderneming".

Figuur 44: Mijn bank heeft kennis van het "reilen en zeilen" van mijn onderneming

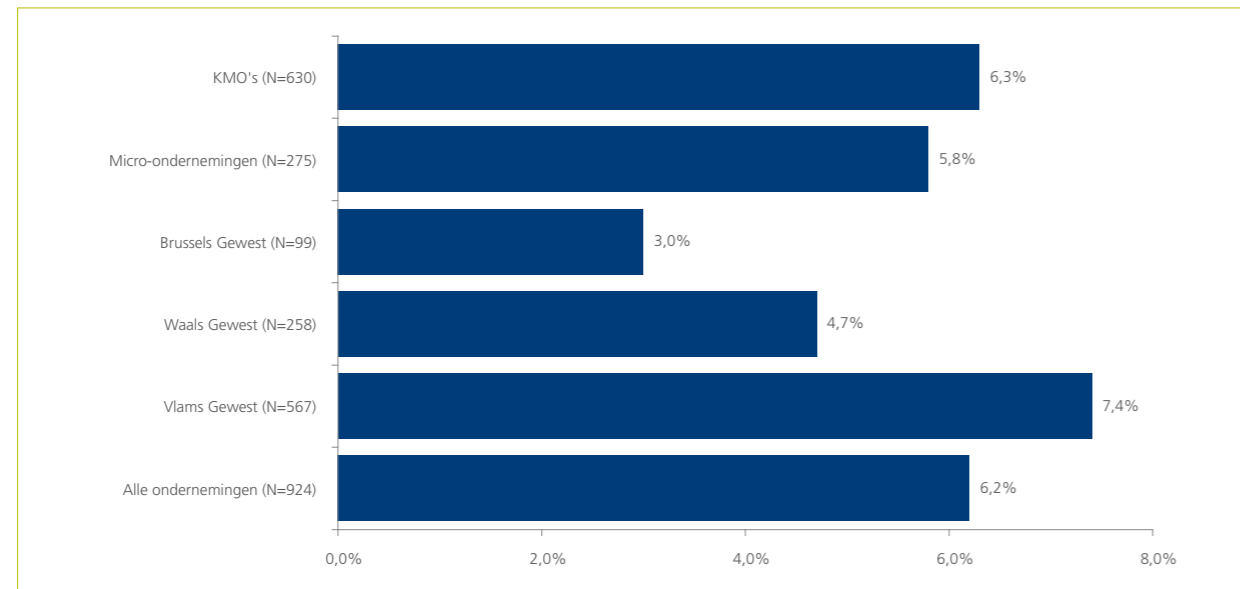
Figuur 45 geeft weer dat 63,5% van alle ondernemingen akkoord is met de stelling "Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten". In het Waals Gewest gaat 66% van de ondernemingen akkoord met deze stelling, in het Vlaams Gewest is dit 63,2% en in het Brussels Gewest bedraagt dit percentage 58,3%. KMO's gaan in vergelijking met micro-ondernemingen vaker akkoord met deze stelling (67,2% tegenover 55,2%). Merk op dat slechts 14% van alle ondernemingen het oneens is met deze stelling. Op het gewestelijk niveau is het percentage van het aantal ondernemingen die niet akkoord is met deze stelling bijna identiek voor het Brussels Gewest en het Vlaams Gewest (resp. 14,6% en 14,9%). Micro-ondernemingen zijn in vergelijking met de KMO's vaker niet akkoord met de stelling "Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten" (18,4% tegenover 12,2%).

Figuur 45: Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten

Kennen de ondernemingen de dienst kredietbemiddeling van het KeFik die alle ondernemingen en zelfstandigen kan helpen in het geval zij een probleem hebben bij hun kredietaanvraag? Figuur 46 toont aan dat slechts 6,2% van de ondernemingen de diensten van de Kredietbemiddelaar kent. Dat percentage is lager dan de eerder bekomen percentages in het jaar 2009 (10%), alsook in het jaar 2008 (22,9%). In het Brussels Gewest kent 3% van de ondernemingen de Kredietbemiddelaar, in het Waals Gewest is dit 4,7% en in het Vlaams Gewest is dit 7,4%. Het verschil in antwoordpercentage tussen micro-ondernemingen en KMO's is beperkt.

Figuur 46: Kent u de dienst kredietbemiddeling van het KeFik?

2.3.4 VERSCHILLEN TUSSEN DE MICRO-ONDERNEMINGEN EN DE KMO'S

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen de micro-ondernemingen en de KMO's:

- Micro-ondernemingen hebben, in vergelijking met KMO's, vaker veel tot zeer veel problemen bij het aantrekken van bankfinanciering. De volgende moeilijkheden werden het vaakst aangehaald door de micro-ondernemingen:
  - de bank die persoonlijke waarborgen eist;
  - het feit dat de contactpersoon bij de bank niet altijd dezelfde persoon is;
  - de hoge kostprijs voor een kortetermijnkrediet.
- Qua waarborgen vragen de banken vaker aan de KMO's een pand op de handelszaak en het hypothecair mandaat of volmacht. Aan micro-ondernemingen wordt vaker gevraagd om een persoonlijke borg en een schuldsaldoverzekering te leveren.
- KMO's zijn vaker dan de micro-ondernemingen akkoord met de volgende stellingen: "Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties", "Mijn bank geeft betrouwbaar advies", "Mijn bank heeft kennis van het 'reilen en zeilen' van mijn onderneming" en "Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten".
- Micro-ondernemingen hebben de kwaliteit van de dienstverlening van de bank de 12 maanden voor de enquête vaker zien verslechteren.

2.3.5 VERSCHILLEN TUSSEN HET WAALS GEWEST EN HET VLAAMS GEWEST

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen het Vlaamse en Waalse Gewest ten aanzien van de kredietverlening en dienstverlening bij de bank:

- De ondernemingen in het Waals Gewest werden, in vergelijking met de ondernemingen uit het Vlaams Gewest, meer met de volgende problemen geconfronteerd:
  - zeer lange beslissingstermijn bij de bank;
  - te hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet;
  - de bank die persoonlijke waarborgen eiste.
- Als de ondernemingen in het Waalse en Vlaamse Gewest vergeleken worden op vlak van de waarborgen die werden geëist door de banken, dan merken we op dat aan de Waalse ondernemingen de volgende waarborgen vaker werden gevraagd:
  - de persoonlijke borg;
  - het hypothecair mandaat of volmacht;
  - de hypotheek.
- In het Waals Gewest zijn de ondernemingen vaker dan in de andere twee gewesten niet akkoord met de stelling dat de bank genoeg advies geeft bij moeilijke situaties.

2.4 OVERHEIDSMATREGELEN

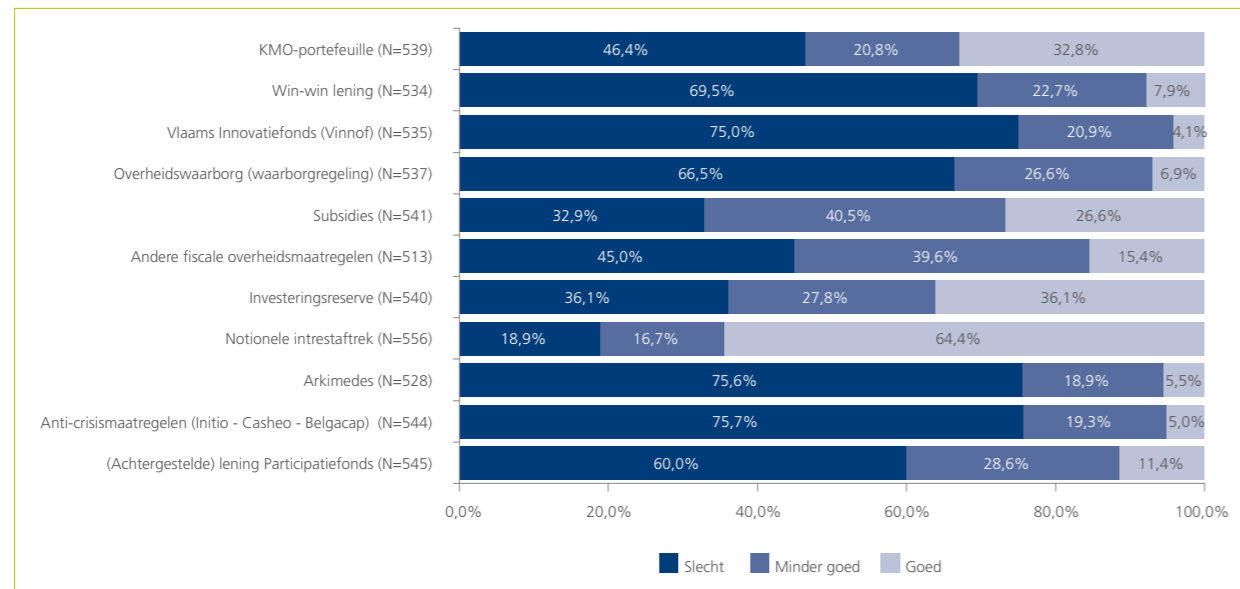
Naast de problemen die reeds behandeld zijn in voorgaande hoofdstukken werd in de enquête eveneens gepeild naar de kennis en het gebruik van tal van overheidsmaatregelen. Aan de aangeschreven ondernemingen werd gevraagd aan te duiden in welke mate zij de overheidsmaatregelen kennen die ter hun beschikking staan²¹. Er werd ook aan de ondernemingen gevraagd welke overheidsmaatregelen zij tijdens de 12 maanden voor de enquête hebben aangevraagd of verkregen. Daarnaast werd er eveneens gepolst naar de intentie van de ondernemingen om de overheidsmaatregelen in de toekomst te gebruiken. Gezien deze maatregelen verschillen van gewest tot gewest, werd voor elk gewest een aangepaste vragenlijst verstuurd. Dat maakt een afzonderlijke bespreking van de resultaten per gewest mogelijk.

2.4.1 KENNIS VAN DE OVERHEIDSMATREGELEN IN HET VLAAMS GEWEST

Figuur 47 laat zien dat de volgende overheidsmaatregelen in het Vlaamse Gewest goed gekend zijn: de notionele intrestaftrek (64,4%), de investeringsreserve (36,1%), de KMO-portefeuille (32,8%) en de subsidies (26,6%). Een aantal overheidsmaatregelen zijn minder goed gekend bij de Vlaamse ondernemingen: de andere fiscale overheidsmaatregelen (39,6%), de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (28,6%) en de overheidswaarborg (26,6%). Twee derden van de respondenten in het Vlaams Gewest geeft ook aan een aantal overheidsmaatregelen slecht te kennen: de win-win lening (69,5%), het Vlaams Innovatiefonds (75%), Arkimedes (75,6%) en de anti-crisismaatregelen (75,7%).

²¹ Aan de ondernemingen werd gevraagd om voor elke maatregel aan te geven of ze de maatregel goed, minder goed of slecht kennen.

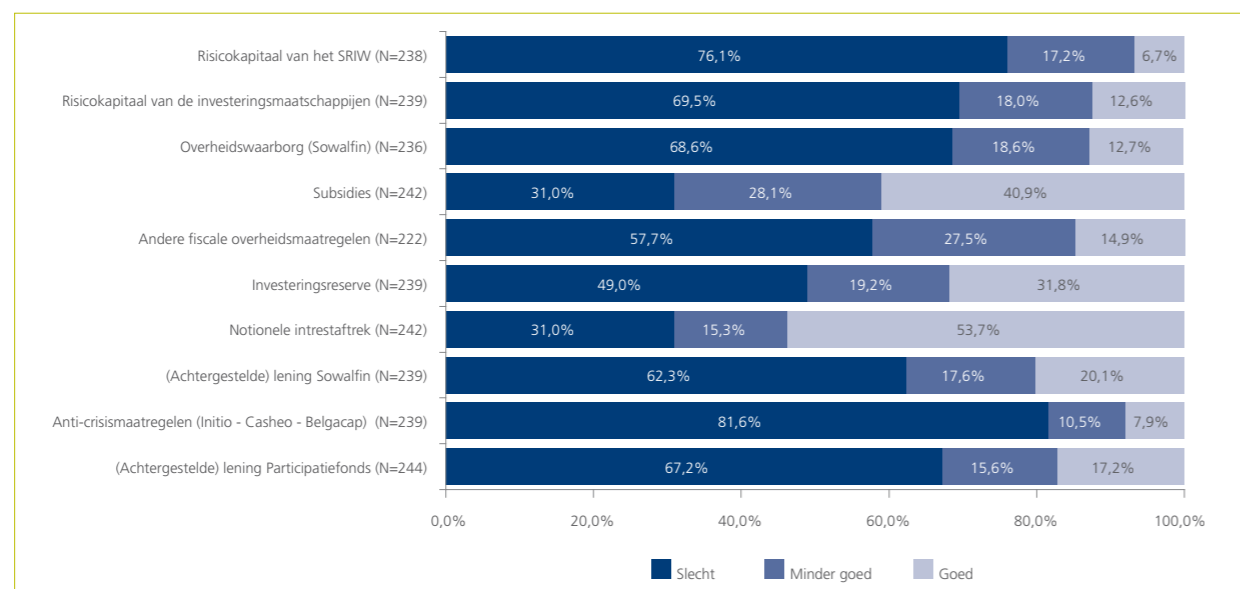
Figuur 47: Kennis van de overheidsmaatregelen in het Vlaams Gewest

2.4.2 KENNIS VAN DE OVERHEIDSMATREGELEN IN HET WAALS GEWEST

Figuur 48 toont dat de volgende overheidsmaatregelen goed gekend zijn in het Waals Gewest: de notionele intrestaftrek (53,7%), de subsidies (40,9%), de investeringsreserve (31,8%). Een aantal overheidsmaatregelen zijn minder goed gekend bij de Waalse ondernemingen: de (achtergestelde) lening van Sowalfin (17,6%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (27,5%). Een aantal maatregelen zijn slecht gekend volgens twee derden van de respondenten in het Waals Gewest: de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (67,2%), het risicokapitaal van de investeringsmaatschappijen (69,5%), het risicokapitaal van het SRIW (76,1%) en de anti-crisismaatregelen (81,6%).

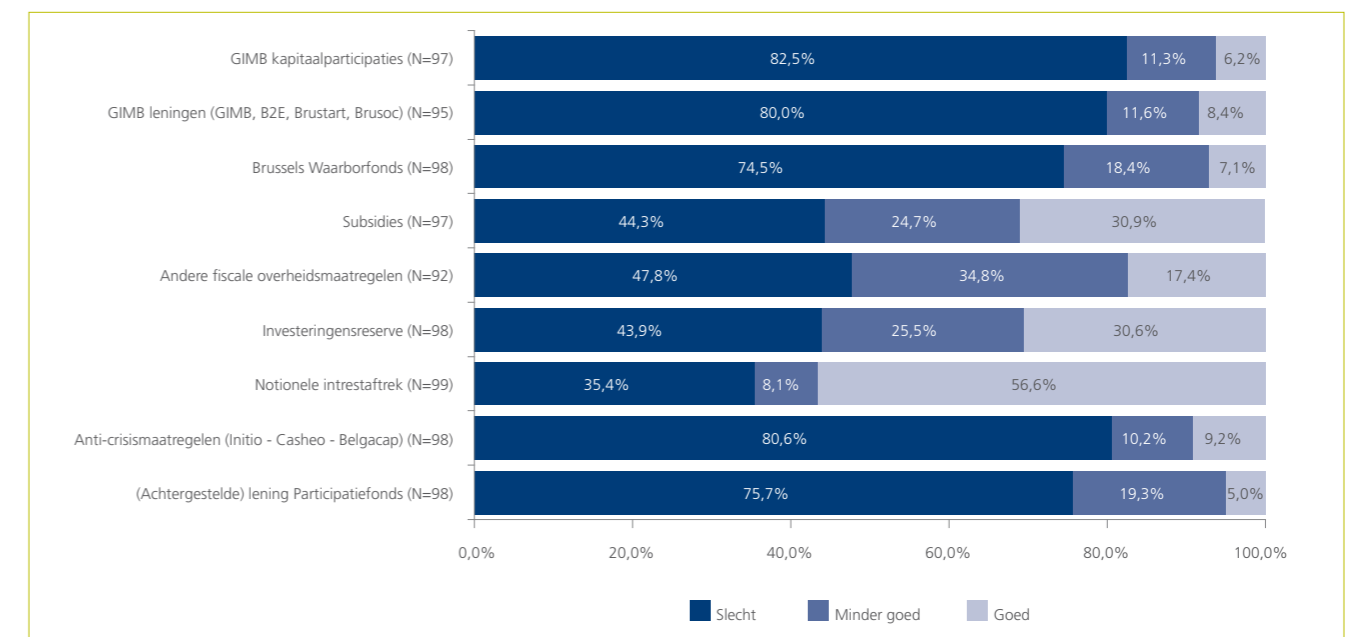
Figuur 48: Kennis van de overheidsmaatregelen in het Waals Gewest

2.4.3 KENNIS VAN DE OVERHEIDSMATREGELEN IN HET BRUSSELS GEWEST

Figuur 49 toont dat de volgende overheidsmaatregelen goed gekend zijn bij de ondernemingen uit het Brussels Gewest: de notionele intrestaftrek (56,6%), de subsidies (30,9%) en de investeringsreserve (30,6%). De andere fiscale overheidsmaatregelen zijn echter minder goed gekend (34,8%). De Brusselse ondernemingen geven aan dat ze de volgende maatregelen slecht kennen: de GIMB leningen (80%), het Brussels Waarborgfonds (74,5%), de GIMB kapitaalparticipaties (82,5%), de anti-crisis maatregelen (80,6%) en de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (75,7%).

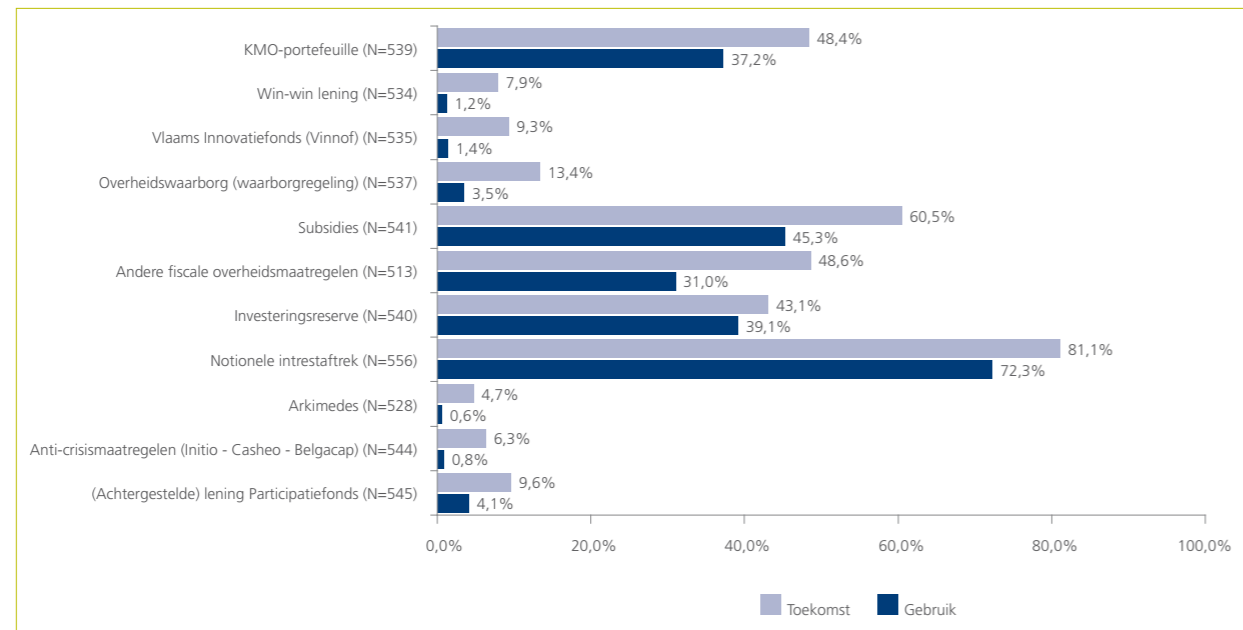
Figuur 49: Kennis van de overheidsmaatregelen in het Brussels Gewest

2.4.4 HUIDIG EN TOEKOMSTIG GEBRUIK VAN DE OVERHEIDSMATREGELEN IN HET VLAAMS GEWEST

Uit figuur 50 blijkt dat de volgende overheidsmaatregelen het meest gebruikt worden in het Vlaams Gewest (meer dan 30% van de respondenten heeft er al gebruik van gemaakt): de notionele intrestaftrek (72,3%), de subsidies (45,3%), de investeringsreserve (39,1%), de KMO-portefeuille (37,2%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (31%). De volgende maatregelen werden het minst gebruikt in het Vlaams Gewest (door minder dan 5% van de ondernemingen): de overheidswaarborg (3,5%), de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (4,1%), het Vlaams innovatiefonds (1,4%), de win-win lening (1,2%), de anti-crisismaatregelen (0,8%) en Arkimedes (0,6%).

Figuur 50: Huidig en toekomstig gebruik in het Vlaams Gewest

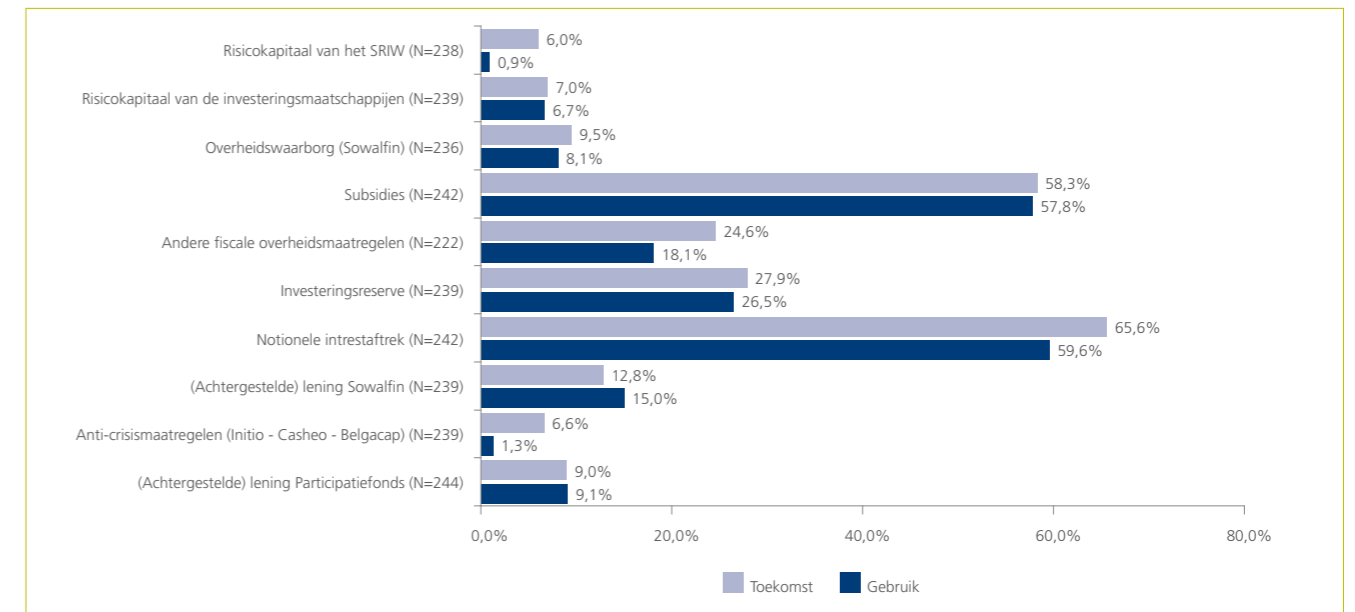
Aan de ondernemingen in het Vlaams Gewest werd ook gevraagd of ze overwegen om in de toekomst vaker een beroep te doen op de verschillende geciteerde overheidsmaatregelen. Voor ieder van de overheidsmaatregelen was het antwoord positief, zowel voor de maatregelen die reeds frequent worden aangewend als deze die vandaag weinig worden aangewend.

In functie van de antwoorden die de ondervraagde ondernemingen hebben gegeven, kunnen we het toekomstig gebruik van de nu reeds meest aangewende overheidsmaatregelen (meer dan 30% van de respondenten) inschatten: de notionele intrestaftrek (+8,8%), subsidies (+15,2%), de andere fiscale overheidsmaatregelen (+17,6%), de KMO-portefeuille (+11,2%) en de investeringsreserve (+4%). Het is ook aannemelijk dat de andere maatregelen die vandaag minder worden aangewend eveneens zullen toenemen in gebruik: de overheidswaarborg (+9,9%), de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (+5,5%), het Vlaams innovatiefonds (+7,9%), de win-win lening (+6,7%), de anti-crisismaatregelen (+5,5%) en Arkimedes (+4,1%).

2.4.5 HUIDIG EN TOEKOMSTIG GEBRUIK VAN DE OVERHEIDSMAATREGELEN IN HET WAALS GEWEST

Uit figuur 51 kunnen we de volgende overheidsmaatregelen afleiden die het meest worden gebruikt in het Waals Gewest (meer dan 15% van de respondenten hebben reeds beroep gedaan op deze overheidsmaatregelen): de notionele intrestaftrek (59,6%), de subsidies (57,8%), de investeringsreserve (26,5%), de andere fiscale overheidsmaatregelen (18,1%) en de (achtergestelde) lening van Sowalfin (15%). De volgende overheidsmaatregelen werden het minst gebruikt in het Waals Gewest (door minder dan 10% van de ondernemingen): de anti-crisismaatregelen (1,3%), de overheidswaarborg (8,1%), het risicokapitaal van de investeringsmaatschappijen (6,7%) en het risicokapitaal van het SRIW (0,9%) en de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (9,1%).

Figuur 51: Huidig en toekomstig gebruik in het Waals Gewest

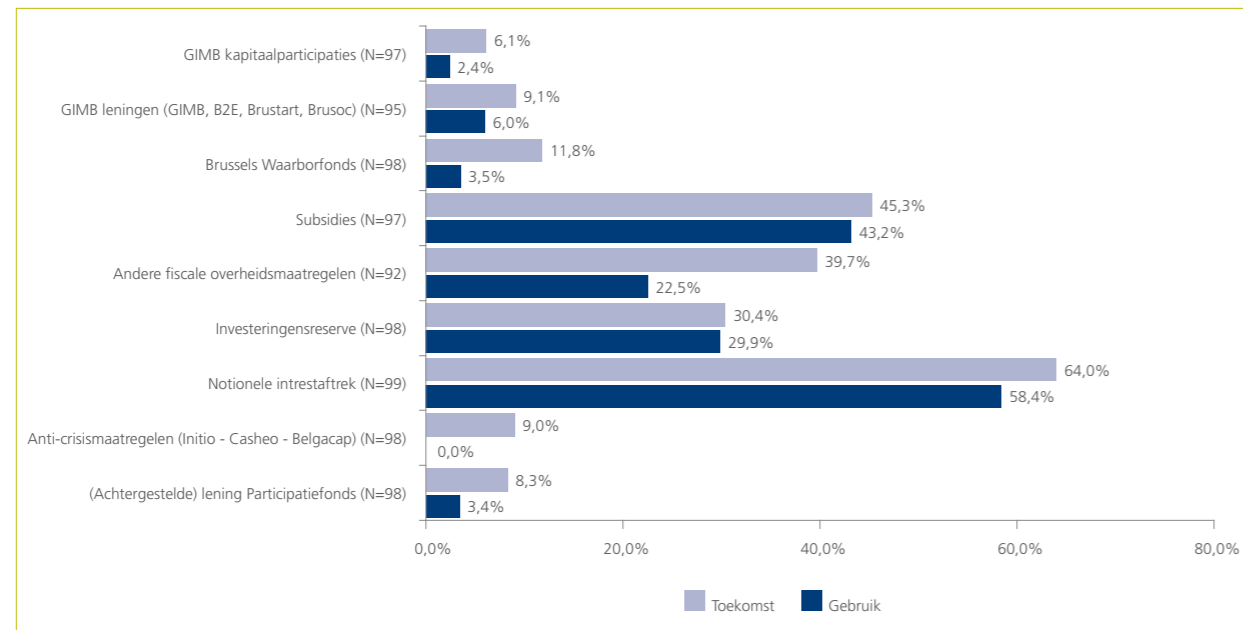

Aan de ondernemingen in het Waals Gewest werd ook gevraagd of ze overwegen om in de toekomst vaker een beroep te doen op de verschillende geciteerde overheidsmaatregelen. Voor de meeste van de overheidsmaatregelen was het antwoord positief. In functie van de antwoorden die de ondervraagde ondernemingen hebben gegeven, kunnen we inschatten dat het toekomstig gebruik van de nu reeds meest aangewende overheidsmaatregelen zal stijgen: de notionele intrestaftrek (+6%), subsidies (+0,5%), de investeringsreserve (+1,4%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (+6,5%). Het is ook aannemelijk dat de andere maatregelen die vandaag minder worden aangewend eveneens zullen toenemen in gebruik: de anti-crisismaatregelen (+5,3%), de overheidswaarborg (+1,4%), het risicokapitaal van de investeringsmaatschappijen (+0,3%) en het risicokapitaal van het SRIW (+5,1%). De resultaten van de enquête brachten ook aan het licht dat het aantal ondernemingen die in de toekomst een beroep zullen doen op de volgende leningen licht daalt: de (achtergestelde) lening van Sowalfin (-2,2%) en de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (-0,1%).

2.4.6 HUIDIG EN TOEKOMSTIG GEBRUIK VAN DE OVERHEIDSMAATREGELEN IN HET BRUSSELS GEWEST

Figuur 52 toont aan dat de volgende overheidsmaatregelen het meest zijn aangewend in het Brussels Gewest (meer dan 20% van de respondenten heeft reeds beroep gedaan op deze overheidsmaatregelen): de notionele intrestaftrek (58,4%), subsidies (43,2%), de investeringsreserve (29,9%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (22,5%). De volgende overheidsmaatregelen werden het minst gebruikt in het Brussels Gewest (door minder dan 10% van de ondernemingen): de GIMB leningen (6%), het Brussels Waarborgfonds (3,5%), GIMB kapitaalparticipaties (2,4%), de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (3,4%) en de anti-crisismaatregelen (0%).

Figuur 52: Huidig en toekomstig gebruik in het Brussels Gewest

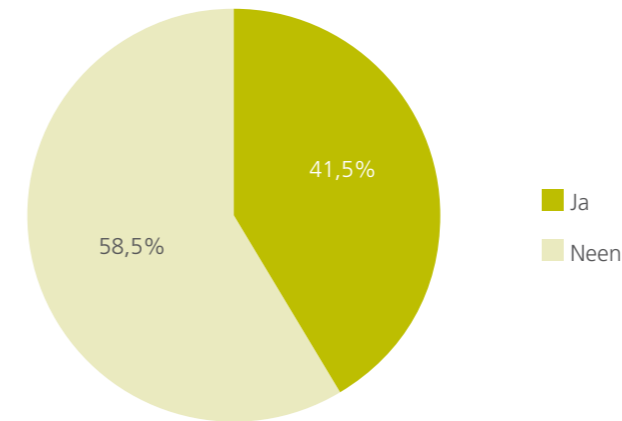

Aan de ondernemingen in het Brussels Gewest werd ook gevraagd of ze overwogen om in de toekomst vaker een beroep te doen op de verschillende geciteerde overheidsmaatregelen. Voor ieder van de overheidsmaatregelen was het antwoord positief, zowel voor de maatregelen die reeds frequent worden aangewend als deze die vandaag weinig worden aangewend. In functie van de antwoorden die de ondervraagde ondernemingen hebben gegeven, kunnen we het toekomstig gebruik van de nu reeds meest aangewende overheidsmaatregelen (meer dan 20% van de respondenten) inschatten: de notionele intrestafrek (+5,6%), subsidies (+2,1%), de investeringsreserve (+0,5%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (+17,2%). Het is ook aannemelijk dat de andere maatregelen die vandaag minder worden aangewend eveneens zullen toenemen in gebruik: de GIMB leningen (+3,1%), het Brussels Waarborgfonds (+8,3%), GIMB kapitaalparticipaties (+3,7%), de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (+4,9%) en de anti-crisismaatregelen (+9%).

2.4.7 EXTRA OVERHEIDSINSPANNINGEN

Aan de respondenten werd ook gevraagd of er nog extra inspanningen kunnen gedaan worden ter ondersteuning van de financiering van KMO's. Uit figuur 53 blijkt dat 41,5% van de ondernemingen graag extra inspanningen zouden zien. Ongeveer 20% van de ondervraagde ondernemingen vinden dat deze inspanningen moeten geleverd worden door de overheid maar ook door de banken (in het geval van bankfinanciering).

Figuur 53: Extra inspanningen ter ondersteuning van de financiering van KMO's (N=718)

Hieronder staat een overzicht van de gewenste extra inspanningen die de ondernemingen wensen:

- Lagere sociale lasten ($\pm$ 8%)
- Lagere belastingen ($\pm$ 6%)
- Goedkopere financiering ($\pm$ 2%)
- Meer of betere informatie i.v.m. de maatregelen ($\pm$ 7%)
- Vereenvoudiging van de regels i.v.m. de maatregelen ($\pm$ 6%)

2.4.8 VERSCHILLEN TUSSEN DE MICRO-ONDERNEMINGEN EN DE KMO'S

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen micro-ondernemingen en KMO's:

- KMO's zijn significant beter op de hoogte dan de micro-ondernemingen van alle overheidsmaatregelen ter ondersteuning van de financiering. Er worden echter geen significante verschillen tussen de twee waargenomen voor de overheidswaarborg, het Vlaams Innovatiefonds (Vinnof) en het risicokapitaal van het SRIW.
- KMO's maakten significant vaker dan micro-ondernemingen gebruik van de volgende overheidsmaatregelen: de lening van Sowalfin, de notionele intrestafrek, de investeringsreserve, andere fiscale overheidsmaatregelen, subsidies, publieke garantie van Sowalfin, de KMO-portefeuille en het risicokapitaal van de investeringsmaatschappijen.
- Micro-ondernemingen vermelden significant vaker dan de KMO's dat ze voorzien om in de toekomst gebruik te maken van de volgende overheidsmaatregelen: de achtergestelde lening van het Participatiefonds, de anti-crisismaatregelen, het Vlaams Innovatiefonds (Vinnof) en de win-win lening. KMO's verwachten daarentegen significant vaker dan micro-ondernemingen dat ze gebruik gaan maken van de volgende overheidsmaatregelen: de notionele intrestafrek, andere fiscale overheidsmaatregelen, subsidies en de KMO-portefeuille.

2.4.9 VERSCHILLEN TUSSEN HET WAALS GEWEST EN HET VLAAMS GEWEST

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen Waalse en Vlaamse ondernemingen:

- We stellen vast dat men in het Vlaams Gewest een betere kennis heeft dan in het Waals Gewest van de volgende overheidsmaatregelen: de notionele intrestaftrek, de investeringsreserve en andere fiscale overheidsmaatregelen.
- In het Vlaams Gewest hebben de ondernemingen significant minder dan de ondernemingen in het Waals Gewest gebruik gemaakt van de achtergestelde lening van het Participatiefonds en de subsidies. Daarentegen hebben de ondernemingen in het Vlaams Gewest significant meer dan de ondernemingen in het Waals Gewest gebruik gemaakt van de notionele intrestaftrek, de investeringsreserve en ander fiscale overheidsmaatregelen.
- Voor de toekomst schatten we dat in het Vlaams Gewest het gebruik van de volgende overheidsmaatregelen significant meer zal toenemen dan in het Waals Gewest: de notionele intrestaftrek, de investeringsreserve en andere fiscale overheidsmaatregelen.
- Er bestaat een significant verband tussen het gewest en de vraag naar meer overheidsinspanningen ter ondersteuning van de financiering van KMO's. In het Waals Gewest vragen procentueel meer respondenten naar meer inspanningen vanwege overheid en banken (in het geval van bankfinanciering).

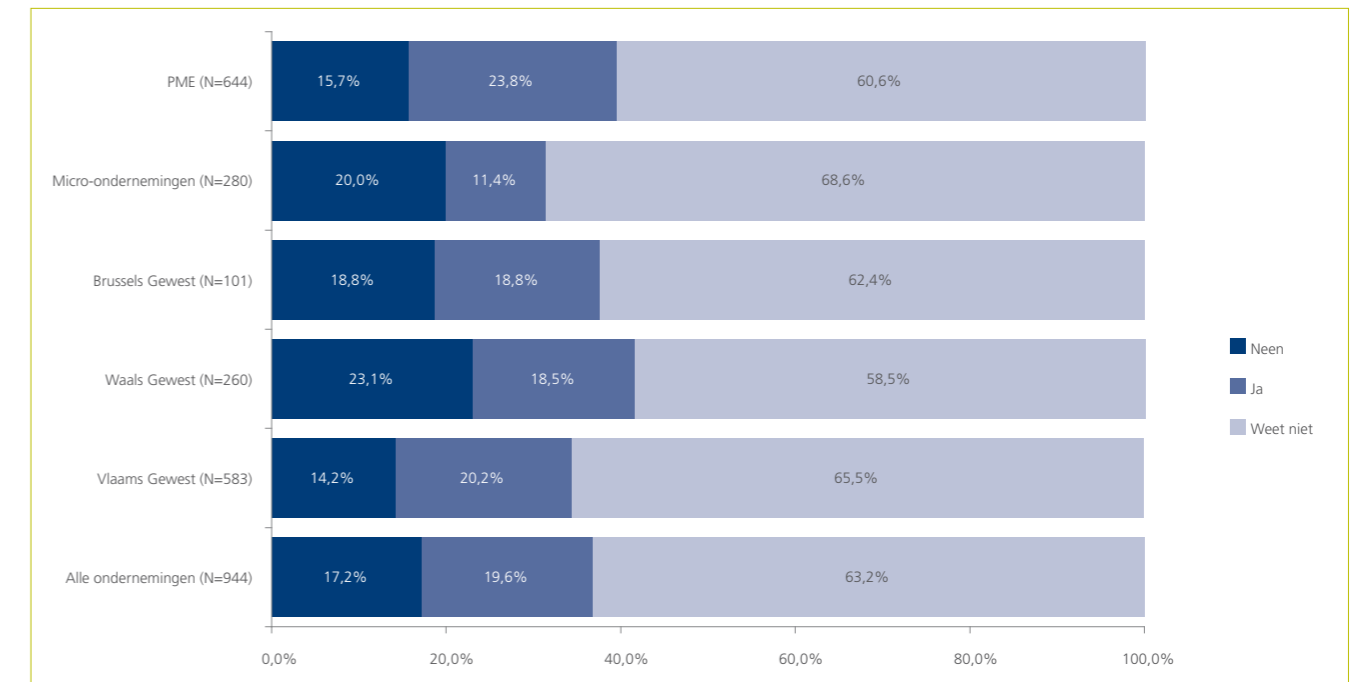
2.5 RATING VAN EEN ONDERNEMING

De rating van een onderneming is een doorslaggevende factor voor het al dan niet verkrijgen van een bankkrediet maar ook voor het bepalen van de kredietkosten. Het doel van dit vijfde hoofdstuk is om eerst na te gaan wat de kennis van de ondernemingen is omtrent de rating die wordt toegekend door de financiële instellingen. Vervolgens wordt er nagegaan in welke mate de bank hierover informatie verschaft aan de ondernemer. Tot slot worden kort de verschillen aangehaald tussen de micro-ondernemingen en KMO's alsook tussen de verschillende gewesten.

2.5.1 KENNIS VAN DE RATING/SCORE

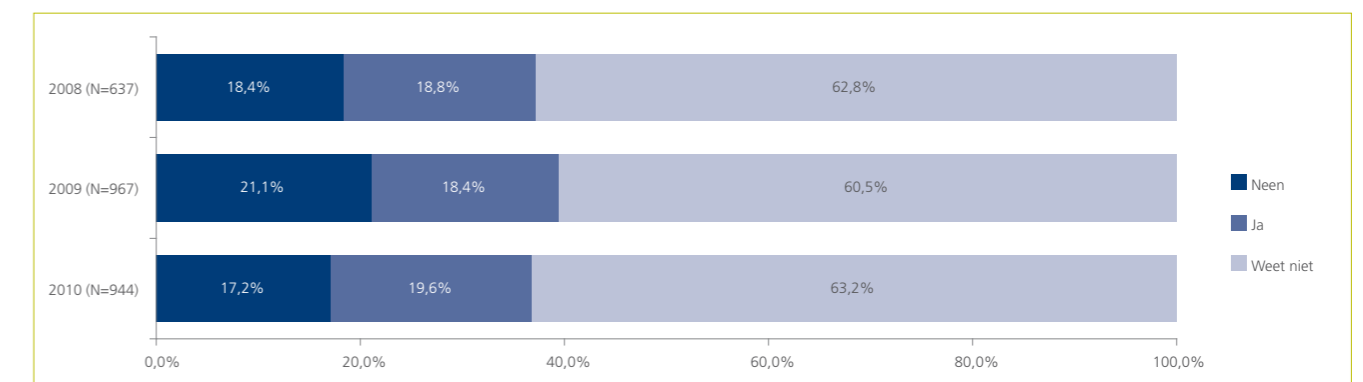
Aan de ondernemingen werd gevraagd in welke mate zij kennis hebben van de rating of scoring die hen wordt toegekend door hun bank(en). Figuur 54 toont aan dat de meerderheid van de respondenten (63,2%) geen idee heeft of zij een rating hebben bij de bank. Ongeveer 1 op 5 ondernemingen (19,6%) is ervan overtuigd een rating te hebben bij een bank. De overige ondernemingen (17,2%) meent geen rating te hebben. Micro-ondernemingen weten in vergelijking met de KMO's vaker niet of ze een rating hebben (68,6%). Het procentueel aandeel van de ondernemingen die denken geen rating te hebben is het grootst in het Waals Gewest en het laagst in het Vlaamse Gewest.

Figuur 54: Heeft u een rating / scoring bij de bank?

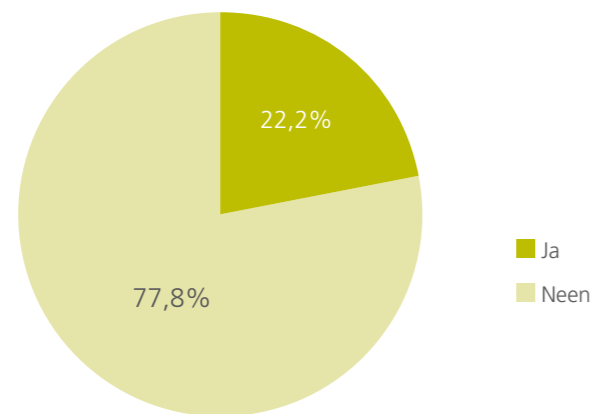
In vergelijking met de enquêtes van 2008 en 2009 zijn de percentages quasi gelijk gebleven. In 2008 wist 62,8% van de bevroagde ondernemingen niet of ze al dan niet een rating hadden bij de bank, 18,8% dacht wel een rating te hebben gekregen. In 2009 waren deze percentages respectievelijk 60,5% en 18,4%. Zie hiervoor figuur 55.

Figuur 55: Evolutie van de rating

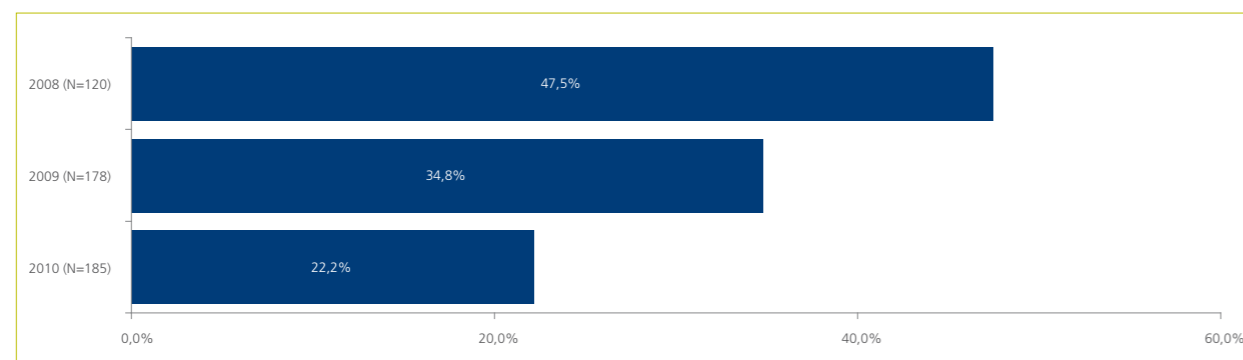
Aan de ondernemingen werd ook gevraagd of ze hun rating of scoring kennen (zie figuur 56). Slechts 22,2% van de respondenten die aangeven dat ze een rating hebben, kent ook effectief welke rating ze hebben. De overige 77,8% kent zijn rating niet.

Figuur 56: Indien de ondernemer weet dat hij een rating/scoring heeft bij een bank, kent hij die rating dan?

Naast de vraag of de ondernemingen al dan niet weet hebben van een rating die hen werd toegekend door de bank, werd aan de ondernemingen ook gevraagd of ze de criteria kennen die door de banken gebruikt worden bij het bepalen van de rating of score. Uit de resultaten (zie figuur 57) blijkt dat slechts 22,2% van de ondernemingen die aangeven een rating te hebben de criteria kent die door de banken worden gebruikt. In vergelijking met de vorige jaren stellen we vast dat dat percentage gedaald is. In 2009 meende 34,8% de criteria te kennen die door de banken werden gebruikt, terwijl dat in 2008 nog 47,5% was.

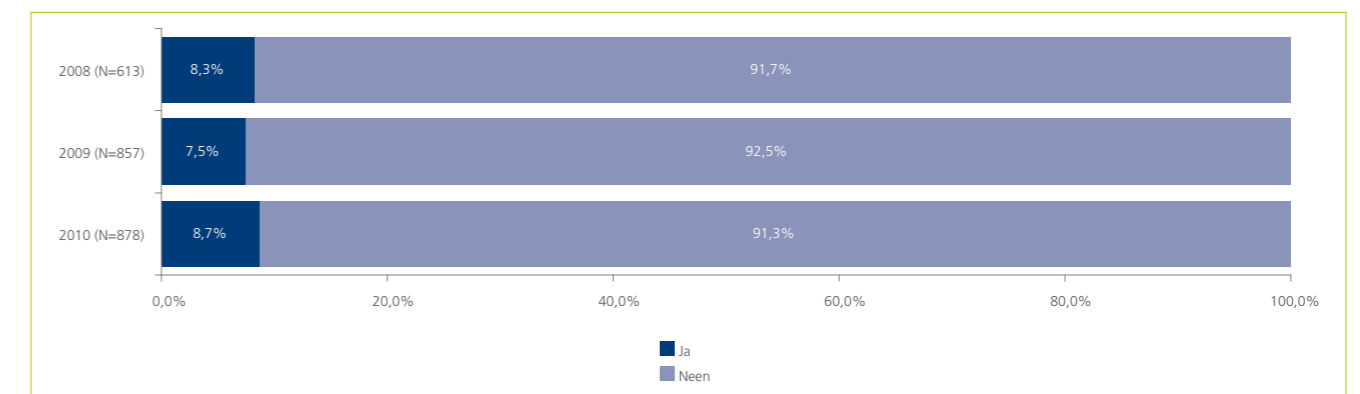
Figuur 57: Aantal ondernemingen dat de criteria van zijn rating/scoring bij de bank kent

2.5.2 INFORMATIE OVER DE RATING TOEGEKEND DOOR DE BANK

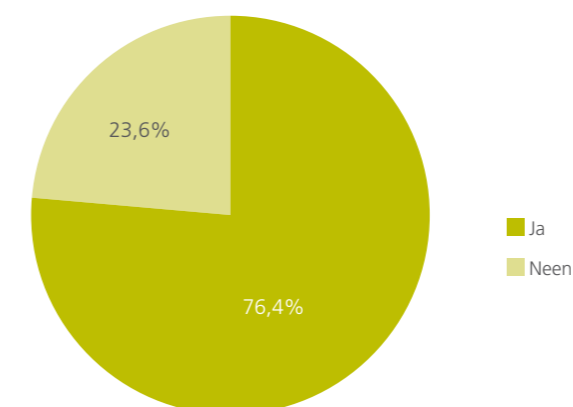
Op de vraag "Heeft uw bank u reeds aangesproken over uw rating?" antwoordde de overgrote meerderheid (91,3%) dat ze hierover nog niet werd aangesproken (figuur 58). In vergelijking met de vorige jaren is dat percentage min of meer constant gebleven (92,5% in 2009 en 91,7% in 2008). Aan alle ondernemingen die "ja" hebben geantwoord op deze vraag werd ook de volgende vraag gesteld "Zoja, waarom heeft uw bank er met u over gesproken?". De meest voorkomende redenen zijn: de bespreking van de financiële situatie, louter informatief en bij gelegenheid.

Figuur 58: Heeft de bank de ondernemer reeds aangesproken over zijn rating/scoring?

Tot slot werd de vraag gesteld aan de ondernemingen of ze meer informatie zouden moeten krijgen in verband met hun rating. Een ruime meerderheid van de respondenten (76,4%) beantwoordde de vraag bevestigend (zie figuur 59). Vorig jaar bedroeg dat cijfer nog 67,9%. Dat wijst erop dat er een stijgende nood is bij de ondernemingen aan meer en betere informatie betreffende de rating en de aangewende criteria.

Figuur 59: Zou de ondernemer meer informatie over de rating moeten krijgen vanwege de bank? (N=848)

2.5.3 VERSCHILLEN TUSSEN DE MICRO-ONDERNEMINGEN EN DE KMO'S

Tussen de micro-ondernemingen en de KMO's werden de volgende statistisch significante verschillen vastgesteld:

- Micro-ondernemingen weten, in vergelijking met KMO's, vaker niet of ze een rating hebben bij de bank.
- KMO's zijn vaker dan micro-ondernemingen op de hoogte van de criteria waarop de bank de rating baseert.
- We stellen vast dat de bank vaker spontaan de rating die hij heeft toegekend zal bespreken met KMO's in vergelijking met de micro-ondernemingen.

2.5.4 VERSCHILLEN TUSSEN HET WAALS GEWEST EN HET VLAAMS GEWEST

Op basis van de antwoorden van de respondenten werd gezocht of er statistisch significante verschillen zijn tussen Vlaamse en Waalse ondernemingen. Er werden geen significante verschillen vastgesteld.

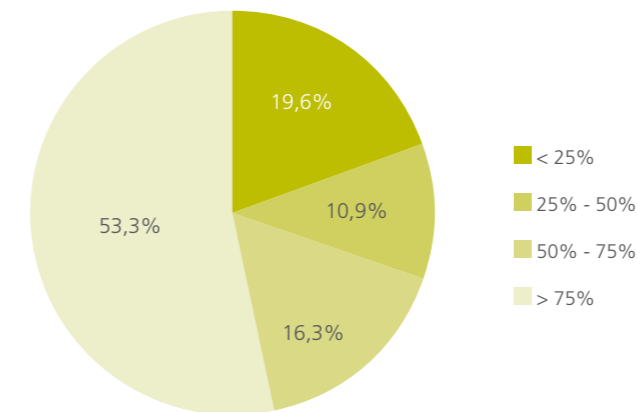
2.6 FINANCIERING VAN DE VENNOOTSCHAP

In dit laatste hoofdstuk van het tweede deel wordt de aandacht gevestigd op de financiering van de vennootschappen. Eerst wordt er in dit hoofdstuk onderzocht in welke mate de vennootschappen de financieringsbehoefte financieren met interne middelen. Vervolgens werd aan de vennootschappen gevraagd welke externe financieringsmiddelen ze de voorbije 12 maanden hebben gebruikt. Daarna wordt de solvabiliteit van de ondervraagde ondernemingen en de projecten ter verhoging van het eigen vermogen nagegaan. We besluiten dit hoofdstuk door de verschillen hieromtrent aan te halen tussen micro-ondernemingen en KMO's alsook tussen de respondenten van het Waalse en Vlaamse Gewest.

2.6.1 INTERNE EN EXTERNE FINANCIERING VAN DE VENNOOTSCHAP

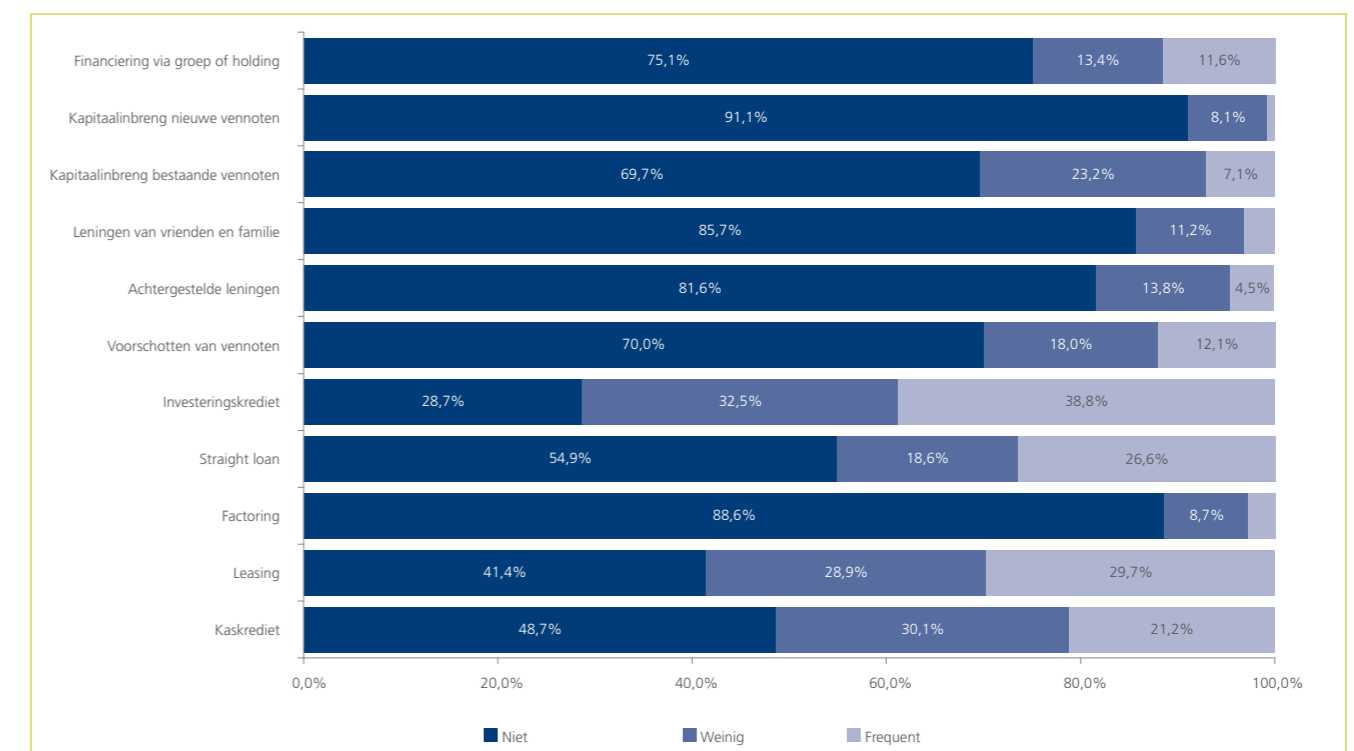
Figuur 60 verduidelijkt in welke mate de ondernemingen de financieringsbehoefte met eigen middelen financieren. Zo zegt 53,3% van de ondernemingen dat ze meer dan 75% van de financieringsbehoefte met eigen middelen financieren. 16,3% van de ondernemingen financiert zelf 50 tot 75% van de financieringsbehoefte, 10,9% financiert zelf 25 tot 50% van de financieringsbehoefte en de overige 19,6% van de respondenten financiert minder dan 25% van de financieringsbehoefte zelf. Het gemiddelde percentage bedraagt 65,06% (mediaan= 79%).

Figuur 60: Financieringsbehoefte met interne middelen gefinancierd (N=608)

Figuur 61 toont welke externe financieringsmiddelen het meest gebruikt werden door de aangeschreven ondernemingen in de voorbije 12 maanden, dit zijn: het investeringskrediet (38,8%), leasing (29,7%), de straight loan (26,6%) en het kaskrediet (21,2%). De volgende externe financieringsmiddelen werden het minst frequent gebruikt door de ondernemingen in de 12 maanden voor de enquête: kapitaalbreng van nieuwe vennoten (91,1%), factoring (88,6%), achtergestelde leningen (81,6%), leningen van vrienden of familie (85,7%), voorschotten van vennoten (70%), financiering via groep of holding (75,1%) en kapitaalbreng van bestaande vennoten (69,7%).

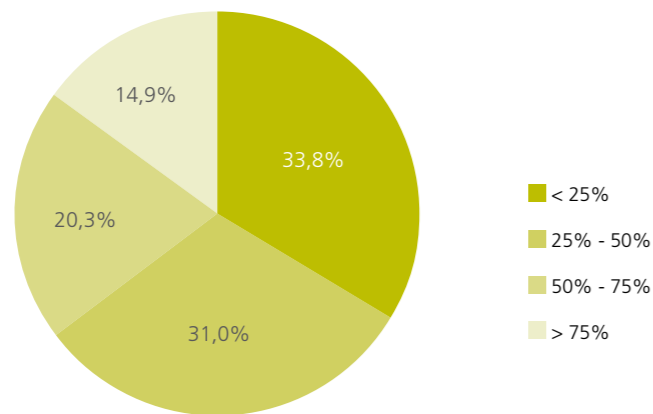
Figuur 61: Externe financieringsmiddelen

2.6.2 SOLVABILITEIT VAN DE VENNOOTSCHAPPEN

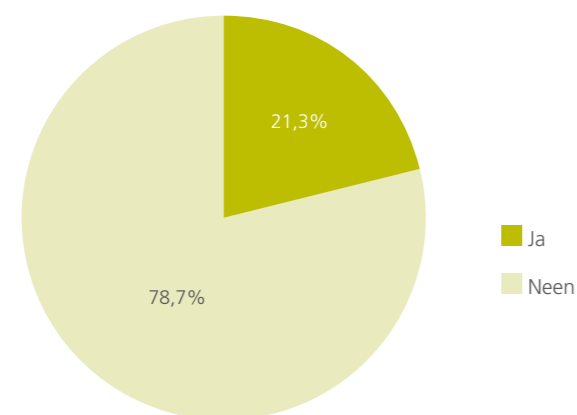
Op de vraag "Wat is het aandeel van het eigen vermogen in verhouding tot het balanstotaal?"²² antwoordde 33,8% van de respondenten dat het aandeel van het eigen vermogen ten opzichte van het balanstotaal minder dan 25% bedraagt (zie figuur 62). 31% heeft een aandeel van 25% tot 50%, 20,3% een aandeel tussen 50% en 75% en de overige 14,9% heeft een aandeel van meer dan 75%. Het gemiddelde percentage eigen vermogen ten aanzien van het balanstotaal bedraagt 40,93% (mediaan = 35%).

Figuur 62: Aandeel eigen vermogen in verhouding tot het balanstotaal (N=645)

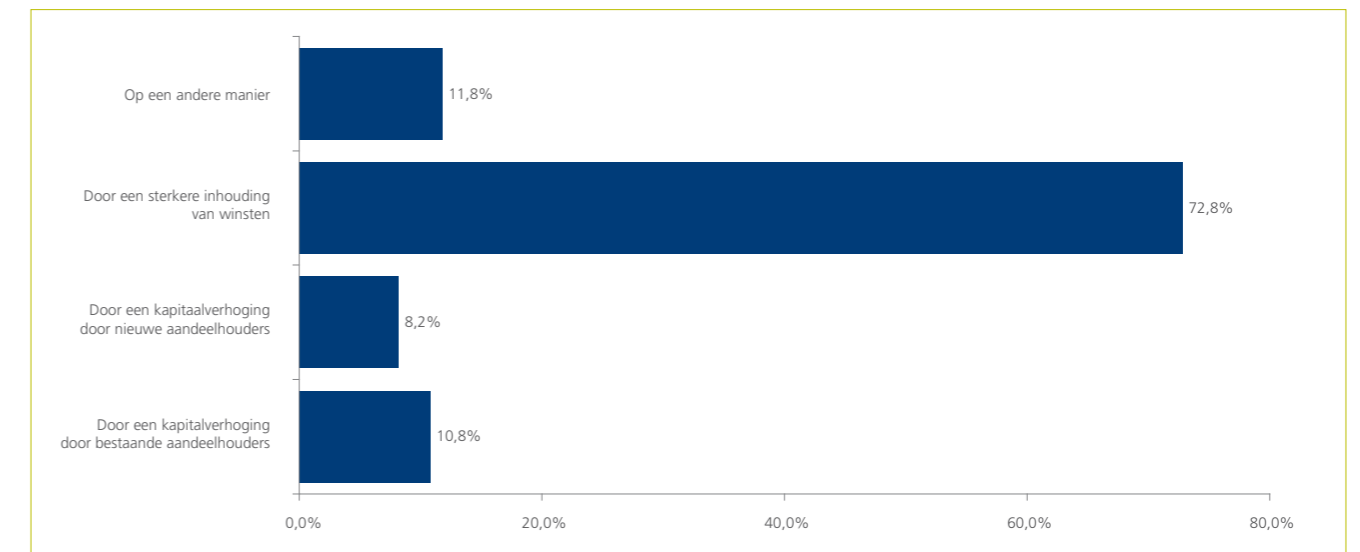
Figuur 63 toont dat 21,3% van de ondernemingen van plan is zijn eigen vermogen te verhogen in de komende 12 maanden.

Figuur 63: Voorziet u om uw eigen vermogen te verhogen in de komende 12 maanden? (N=915)

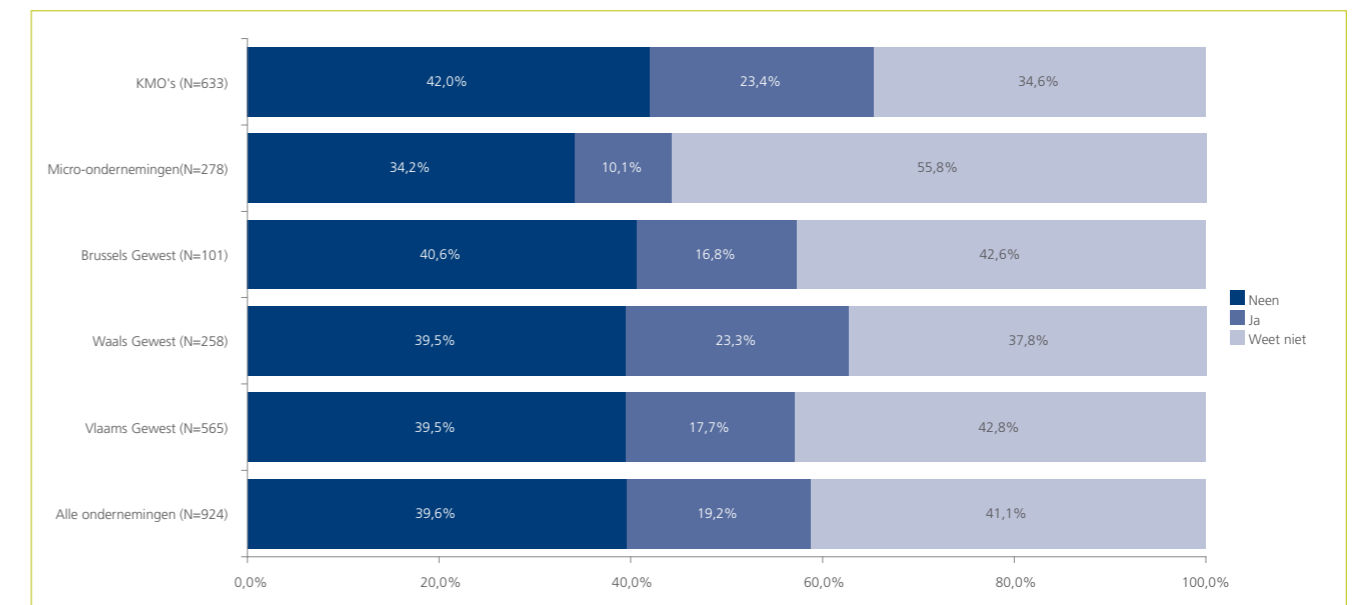
Figuur 64 geeft een overzicht van hoe de ondernemingen voorzien om het eigen vermogen te verhogen²³. Uit de antwoorden blijkt dat 72,8% van de respondenten een verhoging van het eigen vermogen zou doorvoeren door middel van een sterkere inhouding van de winsten, gevolgd door een andere manier (11,8%), een kapitaalverhoging door bestaande aandeelhouders (10,8%) en een kapitaalverhoging door nieuwe aandeelhouders (8,2%).

Figuur 64: Op welke wijze denkt u uw eigen vermogen te verhogen in de komende 12 maanden? (N=195)

Tot slot werd aan de vennootschappen gevraagd of ze van plan zijn het eigen vermogen te versterken om zo een beroep te doen op de notionele intrestaftrek (zie figuur 65). 19,2% van de ondernemingen antwoordde hierop bevestigend. Merk op dat het de KMO's zijn die deze vraag het meest positief beantwoorden: 23,4% ten opzichte van 10,1% bij de micro-ondernemingen. In het Waals Gewest zijn de ondernemingen het meest van plan het eigen vermogen te versterken om zo beroep te doen op de notionele intrestaftrek (23,3%) in vergelijking met het Vlaams Gewest (17,7%) en het Brussels Gewest (16,8%).

Figuur 65: Plannen van een versterking van het eigen vermogen als gevolg van de notionele intrestaftrek

²² Deze ratio meet de graad van financiële onafhankelijkheid van de onderneming

²³ Deze percentages staan enkel in verhouding tot de ondernemingen die een verhoging van hun eigen vermogen plannen door te voeren. Bijgevolg zijn de ondernemingen die geen verhoging van hun eigen vermogen plannen niet opgenomen.

2.6.3 VERSCHILLEN TUSSEN DE MICRO-ONDERNEMINGEN EN DE KMO'S

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld tussen de micro-ondernemingen en de KMO's:

- In vergelijking met KMO's maken micro-ondernemingen vaker gebruik van het kaskrediet en een lening van vrienden en familie. KMO's maken daarentegen vaker gebruik van leasing, straight loan en financiering via groep of holding.
- KMO's zijn in vergelijking met micro-ondernemingen vaker van plan om hun kapitaal te verhogen de komende 12 maanden.
- Micro-ondernemingen zijn echter vaker van plan om hun kapitaal te verhogen via het aantrekken van nieuwe aandeelhouders, terwijl KMO's eerder een sterkere inhouding van de winst willen realiseren.
- KMO's zullen in de toekomst meer hun eigen vermogen versterken om zo beroep te doen op de notionele intrestaftrek dan micro-ondernemingen.

2.6.4 VERSCHILLEN TUSSEN HET WAALS GEWEST EN HET VLAAMS GEWEST

De volgende statistische significante verschillen werden vastgesteld de ondernemingen in het Vlaamse en Waalse Gewest:

- Er bestaat een significant verband tussen het gewest en de mate waarin de ondernemingen de financieringsbehoefte met eigen middelen wensen te financieren. In vergelijking met het Waals Gewest, verklaren de ondernemingen in het Vlaams Gewest vaker dat ze de financieringsbehoefte wensen te financieren met 75 tot 100% van de eigen middelen.
- In het Waals Gewest maken de ondernemingen vaker dan in het Vlaams Gewest gebruik van de volgende financieringsmiddelen: het kaskrediet, leasing, factoring, voorschotten van vennoten, achtergestelde leningen, lening van vrienden en familie, inbreng door bestaande vennoten en inbreng door nieuwe vennoten.
- Er bestaat een significant verband tussen het gewest en de solvabiliteit. De ratio van het eigen vermogen ten opzichte van het balanstotaal is in het Waals Gewest vaker lager dan 50%, en in het Vlaams Gewest is deze ratio vaker hoger dan 50%.
- In het Waals Gewest plannen de ondernemingen vaker dan in het Vlaams Gewest om de komende 12 maanden een kapitaalverhoging door te voeren.

Conclusies en aanbevelingen

3.1 CONCLUSIES

Investerings en beschikbaarheid van financiering

1. Tijdens de 12 maanden voor de enquête hebben niet minder dan 87,3% van de respondenten investeringsprojecten uitgevoerd. In 2009 bedroeg dit cijfer 74%. Deze dynamiek is kleiner bij de micro-ondernemingen (77,4%) dan bij de kleine en middelgrote ondernemingen (91,7%). De investeringen hebben vooral betrekking op het vervangen van activa of de uitbreiding van de onderneming. Met betrekking tot de aard van de uitgevoerde investeringen, heeft de meerderheid van de respondenten investeringen uitgevoerd in materieel of uitrusting ter vervanging (57,1%), gevolgd door rollend materieel ter vervanging (42,5%) en materieel of uitrusting ter uitbreiding van de onderneming (34,5%).
2. 26,4% van alle ondervraagde ondernemingen konden tijdens de 12 maanden die vooraf gingen aan de enquête hun geplande investeringen niet uitvoeren: vanwege economische redenen (17,9%), vanwege financieringsmoeilijkheden (5,1%) of vanwege de beide redenen (3,4%). 9% van de respondenten hebben hun geplande investering niet of slechts deels uitgevoerd omdat ze het niet langer opportuun vonden.
3. Van alle ondervraagde ondernemingen heeft 22,9% bij geen enkele bank een krediet openstaan. Het merendeel van de ondernemingen heeft bij één bank een krediet lopen (32,9%). De overige 44,2% heeft bij 2 of meer banken een krediet openstaan. Micro-ondernemingen hebben vaker dan de KMO's bij één bank een krediet (46,9% tegenover 27%). KMO's daarentegen hebben vaker bij twee of meer banken een krediet openstaan (49,2% tegenover 32,3%).
4. Tijdens de 12 maanden voor de enquête vroeg 39,1% van de ondernemingen een bankkrediet aan voor de financiering van investeringen, terwijl 18,3% van

de respondenten een bankkrediet aanvraag voor de financiering van de exploitatie. De voornaamste reden waarom ondernemingen geen kredietaanvraag indienden was het feit dat ze geen nood aan krediet hadden (84,5%). Het vaakst werden bedragen van meer dan 200.000 EUR aangevraagd (42%). 14,8% van alle ondernemingen die een krediet hebben aangevraagd, kreeg te maken met een weigering. De weigeringen hadden vooral betrekking op bedragen tussen 10.000 en 25.000 EUR (33,3%) of op bedragen lager dan 10.000 EUR (30,8%). De voornaamste redenen voor de weigering van een krediet zijn onvoldoende waarborgen (55%), te weinig inbreng (30,4%) en onvoldoende terugbetalingsvermogen (26,1%).

5. In de komende 12 maanden verwachten 68,3% van de respondenten nood te hebben aan externe financiering. Onder hen verwacht 30,8% een lage nood aan externe financiering te hebben, 24,5% een matige nood en 13% een hoge nood.

Evolutie kredietverlening en dienstverlening

1. 11,3% van de ondervraagde ondernemingen geeft aan veel of zeer veel problemen te hebben ondervonden om financiering te bekomen bij de bank, ten opzichte van 22,6% in 2009. Het gedeelte van de ondernemers dat weinig tot zeer weinig problemen had was dit jaar 23,1% (24,7% vorig jaar). Het gedeelte van de ondernemingen die géén problemen ondervond bij het aanvragen van financiering bij hun bank is bijna constant gebleven (54,1% tegenover 53,5% in 2009).

2. Van alle ondernemingen had 61,6% problemen met de vraag van de bankier om zakelijke waarborgen te verstrekken. Ongeveer een kwart van de ondernemingen geeft aan veel problemen te hebben ondervonden. 41,4% van alle ondernemingen heeft problemen ondervonden met het feit dat de bankier persoonlijke waarborgen eiste. Voor 17,6% van de ondernemingen vormde deze eis veel problemen. 64,4% van de ondernemingen geeft aan dat zij problemen hebben ondervonden met de bank die meer informatie eiste. Ongeveer 20% van de ondernemingen heeft hiermee zelfs veel problemen ondervonden.

4 op 10 ondernemingen heeft problemen ondervonden als gevolg van het feit dat de contactpersoon bij de bank niet steeds dezelfde was. Ongeveer 10% van de ondernemingen ondervond daarmee veel problemen. Bijna de helft van de ondernemingen (53,2%) heeft problemen ondervonden als gevolg van de lange beslissingstermijn die de banken namen. Van deze ondernemingen ondervond 11,6% veel problemen met de lange beslissingstermijn.

54,4% van alle ondernemingen had problemen met een hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet. 9,4% van de ondernemingen had veel problemen met de hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet. Ten slotte hebben 53,3% van alle ondernemingen problemen ondervonden met een hoge kostprijs voor een kortetermijnkrediet. Van deze ondernemingen ondervond 12,9% veel problemen met de hoge kostprijs van een kortetermijnkrediet.

3. De voornaamste uitstaande waarborgen zijn het pand op de handelszaak (46,2% van de ondernemingen), het hypothecair mandaat (29,9%) en de persoonlijke borg (20,7%).

4. 10,8% van de respondenten vindt dat de kwaliteit van de dienstverlening van de banken verbeterd is tijdens de 12 maanden voor de enquête. Zo'n 15,1% vindt dat de kwaliteit erop achteruit is gegaan. 42,9% van alle ondernemingen is akkoord met de stelling "Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties" en 25,9% gaat niet akkoord. 51,4% van de respondenten is het eens met de stelling "Mijn bank geeft betrouwbaar advies". 17,6% is het er niet mee eens. 51,8% van de ondernemingen gaat akkoord met de stelling "Mijn bank heeft kennis van het 'reilen en zeilen' van mijn onderneming", 23,3% is niet akkoord. Ten slotte is 63,5% van de ondernemingen het eens met de stelling "Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten" en 14% gaat niet akkoord.

5. Slechts 6,2% van alle ondernemingen kent de diensten van de Kredietbemiddelaar. Vorig jaar was dat 10%. Vooral in het Vlaams Gewest kennen de ondernemingen de diensten van de Kredietbemiddelaar (7,4%), de Kredietbemiddelaar is minder goed gekend in het Waals Gewest (4,7%) en het Brussels Gewest (3%).

Overheidsmaatregelen

1. In het Vlaams Gewest geven de ondernemingen aan de volgende overheidsmaatregelen goed te kennen:

- de notionele intrestaftrek (64,4% die de maatregel goed kent);
- de investeringsreserve (36,1%);
- de KMO-portefeuille (32,8%);
- de subsidies (26,6%).

De volgende overheidsmaatregelen zijn minder goed gekend in het Vlaams Gewest:

- de andere fiscale overheidsmaatregelen (39,6% die de maatregel minder goed kent);
- de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (28,6%);
- de overheidswaarborg (26,6%).

De Vlaamse ondernemers geven aan de volgende overheidsmaatregelen slecht te kennen:

- de win-win lening (69,5% die de maatregel slecht kent);
- het Vlaams innovatiefonds (75%);
- arkimedes (75,6%);
- de anti-crisismaatregelen (75,7%).

2. In het Waals Gewest geven de ondernemingen aan de volgende overheidsmaatregelen goed te kennen:

- de notionele intrestaftrek (53,7% die de maatregel goed kent);
- de subsidies (40,9%);
- de investeringsreserve (31,8%).

De volgende overheidsmaatregelen zijn minder goed gekend in het Waals Gewest:

- de (achtergestelde) lening van Sowalfin (17,6% die de maatregel minder goed kent);
- de andere fiscale overheidsmaatregelen (27,5%).

De Waalse ondernemers geven aan de volgende overheidsmaatregelen slecht te kennen:

- de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (67,2% kent de maatregel slecht);
- het risicokapitaal van de investeringsmaatschappijen (69,5%);
- het risicokapitaal van het SRIW (76,1%);
- de anti-crisismaatregelen (81,6%).

3. In het Brussels Gewest geven de ondernemingen aan de volgende overheidsmaatregelen goed te kennen:

- de notionele intrestaftrek (56,6% die de maatregel goed kent);
- de subsidies (30,9%);
- de investeringsreserve (30,6%).

De volgende overheidsmaatregel is minder goed gekend in het Brussels Gewest:

- de andere fiscale overheidsmaatregelen (34,8% die de maatregel minder goed kent).

De Brusselse ondernemers geven aan de volgende overheidsmaatregelen slecht te kennen:

- de GIMB leningen (80% die de maatregel slecht kent);
- het Brussels Waarborgfonds (74,5%);
- de GIMB kapitaalparticipaties (82,5%);
- de anti-crisis maatregelen (80,6%);
- de (achtergestelde) lening van het Participatiefonds (75,7%).

4. Op de volgende overheidsmaatregelen werd er in het Vlaams Gewest het vaakst een beroep gedaan: de notionele intrestaftrek (72,3%), de subsidies (45,3%), de investeringsreserve (39,1%), de KMO-portefeuille (37,2%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (31%). In Waals Gewest zijn dit de volgende maatregelen: de notionele intrestaftrek (59,6%), de subsidies (57,8%), de investeringsreserve (26,5%), de andere fiscale overheidsmaatregelen (18,1%) en de (achtergestelde) lening van Sowalfin (15%). In het Brussels Gewest zijn de meest aangewende overheidsmaatregelen: de notionele intrestaftrek (58,4%), de subsidies (43,2%), de investeringsreserve (29,9%) en de andere fiscale overheidsmaatregelen (22,5%).

5. Aan de ondernemingen werd ook gevraagd of ze voorzien om in de toekomst meer gebruik te maken van de verschillende overheidsmaatregelen. Voor een heel groot deel van de maatregelen is het antwoord op deze vraag positief (zowel voor de maatregelen die reeds frequent werden gebruikt als deze die vandaag weinig worden gebruikt).

6. 41,5% van de ondernemingen wenst graag extra inspanningen van de overheid ter ondersteuning van de financiering van KMO's. Op de volgende vlakken zouden de ondernemingen graag meer inspanningen zien: lagere sociale lasten, lagere belastingen, goedkopere financiering, meer en betere informatie i.v.m. de steunmaatregelen en een vereenvoudiging van de administratie en voorwaarden rond de overheidsmaatregelen.

Rating en scoring

1. Het beheren van het kredietrisico is essentieel voor de banken. Binnen dit kader krijgt iedere klant van de bank een rating toegekend. Deze rating zal de beslissing om een krediet te verlenen beïnvloeden net als de voorwaarden verbonden aan dit krediet. Desondanks dit blijkt dat de overgrote meerderheid van de respondenten (63,2%) niet weet dat ze een rating hebben bij de bank. Onder de ondernemingen die weten dat ze een rating hebben kent 19,6% niet exact wat hun rating is. Dat wijst op een communicatiegebrek in de relatie tussen de banken en de ondernemingen. Deze percentages komen overeen met de percentages die in de jaren 2008 en 2009 werden waargenomen.

2. Slechts 22,2% van de ondernemingen die weten dat ze een rating hebben, kent de criteria die bij een rating in aanmerking worden genomen. 91,3% van de respondenten zeggen bovendien dat ze hun rating nog nooit hebben besproken met hun bankier. Ruim drie kwart (76,4%) van de respondenten zou graag meer informatie bekomen van de bank in verband met hun rating.

Financiering van de vennootschap

1. 53,3% van de ondernemingen geven aan dat ze meer dan 75% van de financieringsbehoefte financiert met eigen middelen. De meest gebruikte externe financieringsvormen zijn: het investeringskrediet (38,8%), het kaskrediet (21,2%), de leasing (29,7%) en de straight loans (26,6%).

2. Op de vraag "Wat is het aandeel van het eigen vermogen in verhouding tot het balanstotaal?"²⁴, geeft 33,8% van alle ondernemingen aan dat het aandeel van het eigen vermogen minder dan 25% is. 31% stelt dat hun eigen vermogen in verhouding tot hun balanstotaal zich tussen 25% en 50% situeert, 20,3% tussen 50% en 75% (20,3%) en de resterende 14% tussen 75% en 100%.

3. 21,3% van de vennootschappen plant het eigen vermogen te verhogen in de komende 12 maanden. Een kort overzicht van hoe de ondernemingen voorzien om hun eigen vermogen te verhogen: een sterkere inhouding van de winsten (72,8%), op een andere manier (11,8%), een kapitaalverhoging van de bestaande aandeelhouders (10,8%) en een kapitaalverhoging door nieuwe aandeelhouders (8,2%).

4. 19,2% van de ondernemingen voorzien een versterking van het eigen vermogen om zo een beroep te kunnen doen op de notionele intrestaftrek. 39,6% geeft aan dat ze dat niet van plan zijn. De overige ondernemingen (41,1%) weten het nog niet.

²⁴ Deze ratio meet de graad van financiële onafhankelijkheid van de onderneming.

3.2 AANBEVELINGEN

Voor de banken

1. Uit de enquête blijkt dat de banken algemeen gezien zouden kunnen bijdragen tot een betere informatievoorziening aan de ondernemingen. Vooral de informatie over de volgende punten kan nog verbeterd worden: de ratingcriteria die worden gehanteerd, de financieringsmaatregelen van de overheid en de praktische inhoud van Basel II en Basel III. Betere en frequentere informatie zouden de ondernemers in staat stellen om op een proactieve manier hun rating te verbeteren. Bovendien zouden de banken de rating moeten meedelen aan de ondernemers, of toch in elk geval aan de ondernemingen die dit wensen of wiens kredietaanvraag werd geweigerd. De banken zouden kunnen meewerken aan het opleiden van personeel in de verschillende bankagentschappen om zo de adviesverlening aan de klanten te verbeteren.
2. In vergelijking met KMO's ervaren de micro-ondernemingen significant meer problemen bij het aantrekken van bankfinanciering. De voornaamste redenen zijn te hoge waarborges en te strenge voorwaarden. De banken zouden zich bewust moeten worden van het feit dat ze, door de voorwaarden voor krediettoegang te verzwaren, de ontwikkeling van de ondernemingen op middellange en lange termijn kunnen belemmeren. En dat geldt in het bijzonder voor micro-ondernemingen. Daarom zouden banken meer oog moeten hebben voor het vergemakkelijken van de kredietverlening aan micro-ondernemingen, eventueel met de steun van de overheid.
3. De banken vragen meer waarborgen voor het toekennen van een krediet. Eén van deze garanties die veel wordt gevraagd is de persoonlijke borgstelling. De moeilijkheid om deze waarborgen te geven, vormt een groot obstakel bij het aantrekken van bankfinanciering door KMO's en vooral door micro-ondernemingen. De banken zouden dan ook minder beroep mogen doen op deze vorm van waarborgregeling die zwaar weegt op het persoonlijk vermogen van de ondernemers.

Voor de overheid

1. Heel wat interessante overheidsmaatregelen en financieringsmogelijkheden staan ter beschikking van de micro-ondernemingen en de KMO's. Zelfs rekeninghoudend met het feit dat bepaalde overheidsmaatregelen voor welbepaalde doelgroepen bestemd zijn, kan vastgesteld worden dat bepaalde hulpmiddelen weinig gekend zijn bij de ondernemingen voor wie de maatregelen bedoeld zijn. Dat wordt vooral waargenomen bij de volgende overheidsmaatregelen: de (achtergestelde) leningen van het Participatiefonds, de dienst kredietbemiddeling van het KeFIK, de staatsgaranties en het risicokapitaal. De communicatie over deze overheidsmaatregelen speelt dus een cruciale rol. De overheid moet er, door een goede informatieverschaffing en communicatie omtrent deze overheidsmaatregelen, voor zorgen dat ondernemers en intermediaire actoren (vb. UNIZO, VOKA, UCM) beter op de hoogte zijn van de werking van deze maatregelen. Om de ondernemingen aan te zetten om meer gebruik te maken van de overheidsmaatregelen is een vereenvoudiging van deze maatregelen en hun condities wenselijk.

2. Heel wat ondernemingen, vooral micro-ondernemingen en ondernemingen in het Waalse Gewest, geven aan geen geld te spenderen aan innovatie. Gezien het belang van innovatie voor de continuïteit van de onderneming, dient de overheid te onderzoeken hoe deze groep van ondernemingen kan geholpen worden bij hun innovatieactiviteiten.
3. De meerderheid van de ondernemingen heeft geen zicht op de achterliggende criteria die toelaten om een rating te bekomen of bij de opstelling van een score. De overheid zou het verschaffen van vergelijkende informatie omtrent de criteria ter beoordeling van ratings of de berekening van scores kunnen stimuleren of opleggen.

Voor de ondernemers

1. Ondernemingen moeten ook zelf zorgen dat ze hun kennis over de financiering van zijn/haar KMO verbeteren. Wanneer de kennis over de financiële alternatieven groot is, kan de ondernemer een vergelijkende studie uitvoeren en de meest geschikte financiële optie kiezen voor zijn onderneming. Deze professionele benadering van het management is bovendien een positief signaal naar externe financiers.
2. Als de ondernemers beter op de hoogte zijn van de eisen van de banken op vlak van financiële en strategische informatie, dan kunnen zij hun dossier voor een kredietaanvraag veel beter voorbereiden. Het beslissingsproces voor het toekennen van een krediet is complex en vereist dat de informatie die door de ondernemingen is verstrekt zo volledig en correct mogelijk is. De ondernemingen moeten ook aanvaarden dat ze vertrouwelijke informatie aan de bank moeten ter beschikking stellen zodat deze het kredietrisico beter kan evalueren. Dergelijke positieve houding op vlak van transparantie zal de bank ook toelaten om beter in te spelen op de noden van de onderneming.
3. Heel wat ondernemers beschouwen de achtergestelde leningen (bij het Participatiefonds, Sowalfin en GIMB/SRIB) als een nuttig instrument voor KMO-financiering, doch zij zouden er meer effectief beroep op kunnen doen. Ondernemers kunnen ook proactief op zoek gaan naar maatregelen waarvoor zij in aanmerking komen in plaats van passief te wachten tot deze informatie hen wordt aangereikt.
4. Boekhouders en accountants zijn de voornaamste gesprekspartners en adviseurs van vele kleine ondernemingen. Het is dus belangrijk dat zij een goede kennis hebben van de kredietmarkt en de overheidsmaatregelen. Deze kennis moet dan ook continu geactualiseerd en vervolledigd worden door een continue dynamiek van vorming (via opleidingen en seminars).

CONTACTGEGEVENS

Universiteit Antwerpen – Departement Accounting & Financiering

Promotor van de studie:

Prof. dr. Eddy Laveren
Prinsstraat 13
2000 Antwerpen

Tel.: 03 / 265 40 86 (Eddy Laveren)

Tel.: 03 / 265 40 89 (secretariaat)

Fax: 03 / 265 40 64

E-mail: eddy.laveren@ua.ac.be

Website: <http://www.ua.ac.be/eddy.laveren>

Kenniscentrum voor financiering van KMO (KeFiK vzw)

Contactpersoon:

Nicolas Bourgois
de Lignestraat 1
1000 Brussel

Tel.: 02 / 227 60 87

Fax: 02 / 209 08 34

E-mail: bourgois@cefip-kefik.be

Website: www.cefip-kefik.be

BRONNEN

Brussels Waarborgfonds

<http://www.fondsbruxelloisdegarantie.be/Public/fbg.php?language=dut>

Ecosubsibru

<http://www.ecosubsibru.be/index.cfm?language=NL>

Europese Commissie (2005), The new SME definition, user guide and model declaration

http://www.ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/sme_user_guide.pdf

Europese Commissie (2007), Financing small businesses: Recommendations for action, DG Enterprise and Industry, september 2007

http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/financing/docs/profile_sheet_2007.pdf

Gewestelijke Investeringsmaatschappij Brussel (GIMB)

<http://www.srib.be/index.php?lang=nl>

KeFiK (2006), KeFiK-enquête 2006 over KMO-financiering, december 2006, 89 p.

KeFiK (2007), KeFiK-enquête 2007 over KMO-financiering, oktober 2008, 78p.

KeFiK (2008), KeFiK-enquête 2008 over KMO-financiering, november 2008, 88p.

KeFiK (2009), KeFiK-enquête 2009 over KMO-financiering, december 2009, 81p.

KfW Bankengruppe (2007), Unternehmensbefragung 2007. Unternehmensfinanzierung im Aufwind Erstmals profitieren auch kleine Unternehmen, Frankfurt am Main, oktober 2007, 94p

http://www.kfw.de/DE_Home/Research/index.jsp

MIDAS

http://economie.wallonie.be/02Databases/Prog_Midas/index.cfm

NBB MIR-enquête

<http://www.nbb.be/belgostat/DataAccesLinker?Lang=N&Dom=4110&Table=14&Order=ASC>

NBB Conjunctuurenquête

<http://www.nbb.be/belgostat/PublicatieSelectieLinker?LinkID=610000029|910000082&Lang=N>

Participatiefonds

<http://www.fonds.org/eCache/DEF/133.bGikPU5M.html>

PMV-KMO

<http://www.pmv-KMO.be/pmv-1.0/view/nl>

Sowalfin

<http://www.sowalfin.be/info.php>

Vlaams Agentschap Ondernemen (VLAO)

<http://www.vlao.be>

APPENDIX

KEFIK-ENQUÊTE KMO-FINANCIERING 2010 VLAAMS GEWEST

Het Kenniscentrum voor Financiering van KMO zamelt informatie in over de toegang tot financiering en de houding van de banken ten opzichte van KMO's. Deze enquête wordt al voor het vijfde jaar op rij georganiseerd. De resultaten van de vorige enquêtes kunt u terugvinden op de website onder jaarlijkse KeFiK-enquête KMO-financiering in de rubriek publicaties. Alle antwoorden worden anoniem verwerkt conform de wet op de Privacy van 8 december 1992.

Indien u op de hoogte wil blijven van de resultaten van de enquête, noteer dan hierna uw e-mailadres (in DRUKLETTERS aub):

Gelieve de enquête voor 20 september terug te bezorgen per voorgefrankeerde briefomslag of per fax op het nummer (03-2654064)

Universiteit Antwerpen, t.a.v. Prof. Eddy Laveren, Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen.

A. KENMERKEN VAN UW KMO

1. Naam van het bedrijf: .....

2. a. Ondernemingsnummer (0 + 9 cijfers): 0 _ _ _ _ _

b. Juridische vorm:

BVBA

NV

Andere:

c. Oprichtingsdatum van de vennootschap: .....

d. Sector (NACE-BEL code of in woorden): .....

3. Omzet in het jaar 2009 in Euro:

≤ 2 000 000 €

10 - 49 000 000 €

2 - 9 000 000 €

> 50 000 000 €

4. Wat is de gemiddelde omzetgroei per jaar berekend over de laatste 3 jaar:

< 5%

≥ 10% en < 15%

≥ 5% en < 10%

≥ 15%

5. Aantal personeelsleden (gemiddelde in 2009, voltijdse eenheden):

< 10

50 - 249

10 - 49

≥ 250

6. Beschouwt u uw onderneming als een familiebedrijf?

Ja

Nee

7. Besteedt u een belangrijk deel van uw omzet aan innovatie?

Ja, ...% van de omzet

Nee

B. INVESTERINGEN EN BESCHIKBAARHEID VAN FINANCIERING

8. Welke investeringen heeft u tijdens de voorbije 12 maanden gedaan?

Geen

Opstarten zaak

Aankoop / overname onderneming

Opleiding

Marketinguitgaven

Onderzoek en ontwikkeling

Andere: .....

Materieel/uitrusting (vervangingsinvestering)

Materieel/uitrusting (uitbreidingsinvestering)

Gebouwen/terreinen (vervangingsinvestering)

Gebouwen/terreinen (uitbreidingsinvestering)

Rollend materieel (vervangingsinvestering)

Rollend materieel (Uitbreidingsinvestering)

9. Hebt u tijdens de voorbije 12 maanden alle geplande investeringen kunnen uitvoeren?

Ja

Ja, maar ik heb deze niet of slechts deels gedaan omdat ik het niet langer opportuun vond

Neen, vanwege economische redenen

Neen, vanwege financieringsmoeilijkheden

10. Hebt u op dit moment een krediet openstaan bij een bank? Zoja, bij hoeveel?

1

4

2

≥ 5

3

Nee

11. a. Hebt u tijdens de voorbije 12 maanden een bankkrediet aangevraagd om uw investeringen te financieren? (Gebouwen/terreinen, rollend materieel, uitrusting, ...) en/ of om uw exploitatie te financieren? (Voorraden, uitstel van betaling aan klanten, ...).

- Ja, voor investeringen
- Ja, voor exploitatie
- Nee

b. Indien u geen kredietaanvraag gedaan hebt, wat was hiervan de reden?

- Ik had geen nood aan kredieten Ja Nee
- Ik heb de investeringen uitgesteld Ja Nee
- Het krediet zou toch niet verkregen worden omwille van te hoge waarborgen Ja Nee
- Het krediet zou toch niet verkegen worden omwille van strenge voorwaarden Ja Nee

12. Wat was het totaal aangevraagd bedrag?

- 0 - 10.000 €
- 10.001 – 25.000 €
- 25.001 – 50.000 €
- 50.001 – 100.000 €
- 100.001 – 200.000 €
- > 200.000 €

13. a. Werd tijdens de voorbije 12 maanden een aangevraagd bankkrediet geweigerd?

- Ja
- Nee

b. Indien ja, wat was dan volgens de bank de reden van die weigering? Meerdere antwoorden mogelijk.

- Onvoldoende persoonlijke waarborgen
- Onvoldoende zakelijke waarborgen
- De bank vindt mijn businessplan slecht
- De bank vindt mijn project niet realistisch
- Te weinig eigen inbreng / eigen vermogen
- Onvoldoende terugbetalingscapaciteit
- De bank gaf geen reden op
- Gevolgen van Bazel II`
- Weet het niet
- Andere: .....

14. In welke mate verwacht u externe financiering nodig te hebben in de komende 12 maanden?

- Geen 0
- Zeer weinig 1
- Weinig 2
- Matig 3
- Veel 4
- Zeer veel 5

C. EVOLUTIE KREDIETVERLENING EN DIENSTVERLENING

15. In welke mate hebt u problemen ondervonden bij het aantrekken van bankfinanciering?

- Geen 0
- Zeer weinig 1
- Weinig 2
- Matig 3
- Veel 4
- Zeer veel 5

16. In welke mate ondervond u problemen aangaande de volgende punten:

	Geen	Zeer weinig	Weinig	Matig	Veel	Zeer veel
de bank eiste zakelijke waarborgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
de bank eiste persoonlijke waarborgen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
de bank eiste meer informatie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
de contactpersoon is niet steeds dezelfde	☐	☐	☐	☐	☐	☐
de bank nam een lange beslissingstermijn	☐	☐	☐	☐	☐	☐
een hoge kostprijs voor een lange termijn krediet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
een hoge kostprijs voor een korte termijn krediet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

17. a. Welke waarborgen heeft u uitstaan bij een bank in het kader van een bankkrediet (voor uw onderneming)? Meerdere antwoorden mogelijk.

- Pand op handelszaak
- Pand op aandelen onderneming
- Persoonlijke borg
- Hypothecair mandaat/volmacht
- Borgstelling derden
- Geld/effecten
- Hypotheek
- Schuldsaldoverzekering
- Geen
- Andere: .....

b. En welke waarborgen heeft u tijdens de laatste 12 maanden verleend in het kader van een bankkrediet?

.....

18. In welke mate bent u het eens met volgende stellingen?

	Helemaal niet Akkoord	Helemaal Akkoord
Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties	☐	☐
Mijn bank geeft betrouwbaar advies	☐	☐
Mijn bank heeft kennis van het 'reilen en zeilen' van mijn onderneming	☐	☐
Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten	☐	☐

19. Hoe is de kwaliteit van de dienstverlening van uw bank geëvolueerd tijdens de voorbije 12 maanden?

- Sterk verslechterd 1
- Verslechterd 2
- Gelijk gebleven 3
- Verbeterd 4
- Sterk verbeterd 5

20. Kent u de dienst van de kredietbemiddelaar, die binnen het KeFik kredietproblemen behandelt ter ondersteuning van ondernemingen?

- Ja
 Nee

D. RATING EN SCORING (DEZE BEPALEN OF U EEN BANKKREDIET KRIJGT EN WAT DE BIJHORENDE KREDIETKOSTEN ZIJN)

21. a. Hebt u een rating/ scoring bij een bank?

- Ja
 Nee
 Geen idee

b. Indien ja, wat is uw rating/scoring?

- Mijn rating/scoring is.....
 Weet ik niet

22. Kent u de criteria waarop de bank uw rating/scoring gebaseerd heeft?

- Ja
 Nee

23. Heeft uw bank u reeds aangesproken over uw rating?

- Ja
 Nee

Indien ja, waarom heeft de bank u daarover aangesproken?

.....

24. Vindt u dat u meer informatie over uw rating zou moeten krijgen van uw bank

- Ja
 Nee

E. OVERHEIDSMATREGELEN

25. Onderstaand rooster bevat drie vragen over het gebruik van overheidstegemoetkomingen:

	a. In welke mate kent u de volgende maatregel?			b. Heeft u deze maatregel ooit gebruikt?		c. Zal u deze maatregel in de toekomst gebruiken?	
	Goed	Minder goed	Slecht	Ja	Nee	Ja	Nee
(Achtergestelde) Lening Participatiefonds	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Anti-crisismaatregelen vb: Initio – Casheo – Belgacap	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Notionele intrestaftrek	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Investeringsreserve	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andere fiscale overheidsmatregelen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Subsidies (bv. premies)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Overheidswaarborg (Waarborgre-geling)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vlaams innovatiefonds (Vinnof)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Winwinlening	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
KMO-portefeuille	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andere:.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

26. Vindt u dat er nog extra inspanningen kunnen gedaan worden ter ondersteuning van de financiering van KMO's?

- Nee
 Ja , welke en door wie? .....

F. FINANCIERING VAN DE VENNOOTSCHAP

27. a. In welke mate wordt uw financieringsbehoefte met interne middelen gefinancierd? ..... %

b. Geef aan elke financieringsvorm een cijfer van 0 tot 4 (waarbij 0= niet gebruikt / 1= zeer weinig gebruikt / 2= weinig gebruikt / 3= frequent gebruikt / 4= zeer frequent gebruikt).

Kaskrediet		Investeringskrediet		Kapitaalbreng bestaande vennoten	
Leasing		Voorschotten van vennoten		Kapitaalbreng nieuwe vennoten	
Factoring		Achtergestelde leningen		Financiering via groep of holding	
Straight loan		Leningen van vrienden en familie		Andere:	

28. Hoe hoog is het aandeel van uw eigen vermogen in verhouding tot het balanstotaal? ..... %

29. Plant u in de komende 12 maanden een verhoging van uw eigen vermogen?

- Nee
- Ja, door een kapitaalverhoging door bestaande aandeelhouders
- Ja, door een kapitaalverhoging door nieuwe aandeelhouders
- Ja, door een sterkere inhouding van winsten
- Ja, op een andere manier: .....

30. Bent u van plan uw eigen vermogen te versterken als gevolg van de notionele intrestaftrek?

- Ja
- Nee
- Weet ik nog niet

In naam van het KeFik danken wij u voor uw bereidwillige medewerking.

Wat vindt u van de website van KeFik (zie www.kefik.be)?

- Goed
- Matig
- Slecht
- Onbekend

Welke informatie ontbreekt er volgens u? .....

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Evolutie van het aantal debiteuren: totaal (absolute cijfers)	11
Figure 1 bis : Evolutie van het aantal debiteuren: per ondernemingstype (absolute cijfers)	12
Figuur 2: Onderverdeling van het aantal debiteuren per ondernemingstype (2010 Q4, absolute aantallen)	12
Figuur 3: Evolutie van het bedrag van de toegekende kredieten: totaal (miljoen euro)	13
Figuur 3 bis: Evolutie van het bedrag van de toegekende kredieten: per ondernemingstype (miljoen euro)	13
Figuur 4: Onderverdeling van het bedrag van de toegekende kredieten per ondernemingstype (2010 Q4, miljoen euro)	14
Figuur 5: Evolutie van het bedrag van de opgenomen kredieten: totaal (miljoen euro)	14
Figuur 5 bis: Evolutie van het bedrag van de opgenomen kredieten: per ondernemingstype (miljoen euro)	14
Figuur 6: Onderverdeling van het bedrag van de opgenomen kredieten per ondernemingstype (2010 Q4, miljoen euro)	15
Figuur 7 en 7 bis: Evolutie van de aanwendingsgraad per ondernemingstype (in procent)	15
Figuur 8: Indeling respondenten naar sector (N=975)	24
Figuur 9: Indeling naar aantal werknemers (N=992)	26
Figuur 10: Aantal familiebedrijven (per ondernemingsgrootte)	27
Figuur 11: Aantal familiebedrijven (per gewest)	28
Figuur 12: Uitvoering investeringsprojecten (per ondernemingsgrootte)	30
Figuur 13: Uitvoering investeringsprojecten (per gewest)	31
Figuur 14: Bent u in staat geweest om al de geplande investeringen in de voorbije 12 maanden te realiseren? (per ondernemingsgrootte)	33
Figuur 15: Bent u in staat geweest om al de geplande investeringen in de voorbije 12 maanden te realiseren? (per gewest)	34
Figuur 16: Bij hoeveel banken hebt u een krediet openstaan? (per ondernemingsgrootte)	35
Figuur 17: Bij hoeveel banken hebt u een krediet openstaan? (per gewest)	35
Figuur 18: Kredietaanvraag tijdens de voorbije 12 maanden voor de financiering van investeringen (per ondernemingsgrootte)	36
Figuur 19: Kredietaanvraag tijdens de voorbije 12 maanden voor de financiering van investeringen (per gewest)	36
Figuur 20: Kredietaanvraag in de afgelopen 12 maanden ter financiering van de exploitatie (per ondernemingsgrootte)	37
Figuur 21: Kredietaanvraag in de afgelopen 12 maanden ter financiering van de exploitatie (per gewest)	37
Figuur 22: Redenen waarom geen kredietaanvraag werd ingediend (per ondernemingsgrootte)	38
Figuur 23: Redenen waarom geen kredietaanvraag werd ingediend (per gewest)	39
Figuur 24: Gevraagd kredietbedrag (per ondernemingsgrootte)	39
Figuur 25: Gevraagd kredietbedrag (per gewest)	40
Figuur 26: Weigering van aangevraagd bankkrediet (per ondernemingsgrootte)	40

Figuur 27: Weigering van aangevraagd bankkrediet (per gewest)	41	Figuur 56: Indien de ondernemer weet dat hij een rating/scoring heeft bij een bank, kent hij die rating dan?	66
Figuur 28: Weigering van aangevraagd bankkrediet (volgens het gevraagde bedrag)	41	Figuur 57: Aantal ondernemingen dat de criteria van zijn rating/scoring bij de bank kent	66
Figuur 29: Reden van de weigering van een bankkrediet	42	Figuur 58: Heeft de bank de ondernemer reeds aangesproken over zijn rating/scoring?	67
Figuur 30: In welke mate heeft men nood aan externe financiering de komende 12 maanden? (per ondernemingsgrootte)	43	Figuur 59: Zou de ondernemer meer informatie over de rating moeten krijgen vanwege de bank? (N=848)	67
Figuur 31: In welke mate heeft men nood aan externe financiering de komende 12 maanden? (per gewest)	43	Figuur 60: Financieringsbehoefte met interne middelen gefinancierd (N=608)	69
Figuur 32: In welke mate ondervond u problemen bij het aantrekken van bankfinanciering? (per ondernemingsgrootte)	45	Figuur 61: Externe financieringsmiddelen	69
Figuur 33: In welke mate ondervond u problemen bij het aantrekken van bankfinanciering (per gewest)?	46	Figuur 62: Aandeel eigen vermogen in verhouding tot het balanstotaal (N=645)	70
Figuur 34: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank zakelijke waarborgen eiste?	47	Figuur 63: Voorziet u om uw eigen vermogen te verhogen in de komende 12 maanden? (N=915)	70
Figuur 35: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank persoonlijke waarborgen eiste?	47	Figuur 64: Op welke wijze denkt u uw eigen vermogen te verhogen in de komende 12 maanden? (N=195)	71
Figuur 36: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank meer informatie eiste?	48	Figuur 65: Plannen van een versterking van het eigen vermogen als gevolg van de notionele intrestaftrek	71
Figuur 37: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de contactpersoon niet steeds dezelfde is?	49		
Figuur 38: In welke mate ondervond u problemen met het feit dat de bank een lange beslissingstermijn nam?	49		
Figuur 39: In welke mate ondervond u problemen met de hoge kostprijs voor een langetermijnkrediet?	50		
Figuur 40: In welke mate ondervond u problemen met de hoge kostprijs voor een kortetermijnkrediet?	51		
Figuur 41: Evolutie van de kwaliteit van de dienstverlening	52		
Figuur 42: Mijn bank geeft voldoende advies bij moeilijke situaties	53		
Figuur 43: Mijn bank geeft betrouwbaar advies	54		
Figuur 44: Mijn bank heeft kennis van het "reilen en zeilen" van mijn onderneming	54		
Figuur 45: Ik vind het belangrijk om mijn bank te informeren over de bedrijfsactiviteiten	55		
Figuur 46: Kent u de dienst kredietbemiddeling van het Kefik?	56		
Figuur 47: Kennis van de overheidsmaatregelen in het Vlaams Gewest	58		
Figuur 48: Kennis van de overheidsmaatregelen in het Waals Gewest	58		
Figuur 49: Kennis van de overheidsmaatregelen in het Brussels Gewest	59		
Figuur 50: Huidig en toekomstig gebruik in het Vlaams Gewest	60		
Figuur 51: Huidig en toekomstig gebruik in het Waals Gewest	61		
Figuur 52: Huidig en toekomstig gebruik in het Brussels Gewest	62		
Figuur 53: Extra inspanningen ter ondersteuning van de financiering van KMO's (N=718)	63		
Figuur 54: Heeft u een rating / scoring bij de bank?	65		
Figuur 55: Evolutie van de rating	65		

LIJST MET TABELLEN

Tabel A: Gemiddelde jaarlijkse evolutie (2009 - 2010)	18
Tabel B: Jaarlijkse evolutie (Q4 2008/2009–Q4 2010) en driemaandelijke evolutie (Q3 2010–Q4 2010)	19
Tabel 1: Aantal verstuurd enquêtes en antwoordpercentages	22
Tabel 2: Indeling per gewest	23
Tabel 3: Indeling naar de juridische vorm	23
Tabel 4: Indeling naar de leeftijd van de onderneming	24
Tabel 5: Indeling naar sector per gewest	25
Tabel 6: Indeling naar omzet van de ondernemingen (2009, in euro)	25
Tabel 7: Indeling naar omzetgroei in de laatste 3 jaren	26
Tabel 8: Indeling volgens micro-ondernemingen en KMO's	27
Tabel 9: Besteding deel van de omzet aan innovatie	28
Tabel 10: Besteding aan innovatie in percentages van de omzet	29
Tabel 11: Investeringsdoeleinden (per ondernemingsgrootte)	31
Tabel 12: Investeringsdoeleinden (per gewest)	32
Tabel 13: Uitstaande waarborgen in het kader van een bankkrediet	52

